

พัฒนาการการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ และอุดมการณ์ ของ
หนังสือพิมพ์ไทย ภายใต้แรงกดดันของกลุ่มชนชั้นนำและกลุ่มผลประโยชน์

สถาบันวิจัยประชากร

ศ.สุกัญญา สุกขบรรทัด

(ทุนงบประมาณแผ่นดิน ปี 2544)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บพ.
079.693
๕739๓

๒๐๗,

๐๔๙.๕๙๓

๙๔๘๙๗

พัฒนาการการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ และอุดมการณ์ ของ
หนังสือพิมพ์ไทย ภายใต้แรงกดดันของกลุ่มชนชั้นนำและกลุ่มผลประโยชน์

15978

ห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิจัยประชากร

ศ.สุกัญญา ตูคบรรทัด
(ทวนงบประมาณแผ่นดิน ปี 2544)

สถาบันวิจัยประชากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทนำ	2-5
บทที่ 1 สัจจะสมบูรณาญาฯ: พระมหากษัตริย์ประหนึ่ง ดวงอาทิตย์คุ้มครองประเทศ	6-14
บทที่ 2 การประกาศสิทธิธรรมของกลุ่มศักดินาฉะฉาน ซึ่งถูกต่อต้าน โดยกลุ่มเสรีชน	15-39
บทที่ 3 การควบคุมกระแสข่าวสารเบ็ดเสร็จ และบุคคลัญบริ โภคนิยม	40-45
บทที่ 4 มาบาสัญลักษณ์นิยม	46-74
บทที่ 5 พฤษภามิพิศฯ กับสัจจะทางธุรกิจของหนังสือพิมพ์	75-84
บทที่ 6 อภิปรายผล	85-101
บรรณานุกรม	101-103

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เลขเรียกหนังสือ	วศ. ๐๗๑.๕๒/๘๕๖๗๗
เลขทะเบียน	15978
วัน เดือน ปี	๗ ๕ ๕ 45

บทนำ

งานวิจัยเรื่อง พัฒนาการการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ และอุดมการณ์ ของหนังสือพิมพ์ไทย ภายใต้แรงกดดันของกลุ่มชนชั้นนำและกลุ่มผลประโยชน์ นี้ ให้ความสำคัญกับหนังสือพิมพ์ในฐานะเป็นกลไกในการส่งข่าวสารตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงปัจจุบัน การส่งข่าวสารนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะก่อนหน้านี้อังกฤษเป็นสังคมปิด ไม่มีสื่อมวลชนที่จะเป็นตัวกลางในการรายงานเรื่องราวของราชสำนัก และรายงานความทุกข์ของราษฎร ไปถึงพระเนตรพระกรรณ ในสังคมเช่นนั้น ความรู้ เป็นของจำกัดอยู่แต่เฉพาะในกลุ่มชนชั้นสูง และสังคมนั้นคือสิ่งที่ยกชั้นสูงเป็นผู้ให้คำนิยาม อันเป็นการแสดงอำนาจของชนชั้นสูงด้วย

การเข้ามาของหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นวิทยาการของชาติตะวันตก เป็นหนึ่งในความพยายามของชาติตะวันตกที่จะ “จัดระเบียบโลก” ซึ่งในเวลานั้นใช้คำว่า “จักรวรรดินิยม” หรือการล่าอาณานิคม

เวลาที่ประวัติศาสตร์ประเทศใดประเทศหนึ่ง เคลื่อนตัวไปในทิศทางใดก็จะมีเหตุปัจจัยทั้งในแง่อุดมการณ์ และเหตุปัจจัยพื้นฐานอื่นๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ประสานประกอบไปในทิศทางเดียวกัน การส่งออกหนังสือพิมพ์จากชาติตะวันตกมาสู่สยามก็เป็นไปอย่างประสานสอดคล้องกับการเคลื่อนย้ายทางเทคโนโลยี การค้า การทูต ตลอดจนการเคลื่อนย้ายทางจิตวิญญาณ คือความพยายามของมิชชันนารีที่จะเปลี่ยนศาสนาของคนไทย

หนังสือพิมพ์ตั้งแต่ยุคของหมอบรัดเลเป็นต้นมา ได้พยายามที่จะปรับเปลี่ยนสังคมไทยไปสู่ยุคแห่งความเจริญก้าวหน้า ซึ่งเรียกกันว่า “ยุคศิวิไลซ์” ซึ่งคนแต่ละกลุ่มก็ล้วนแต่ให้นิยามคำนี้ไม่เหมือนกัน แต่ก็แย้งชิงกันที่จะเป็นเจ้าของนิยาม เพราะการเป็นเจ้าของนิยามก็คือการเป็นเจ้าของอำนาจด้วย ได้แก่อำนาจแห่ง “สิทธิธรรม” เป็นความชอบธรรมที่เจ้าของอำนาจสามารถขยับเบนทิศทางของประเทศไปในทิศทางที่กลุ่มตนต้องการ การแย่งชิงสิทธิธรรมนี้ทำให้เกิดวิกฤติในวิวัฒนาการหนังสือพิมพ์ไทยซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ไว้แล้วในวิจัยเรื่อง “วิกฤติในวิวัฒนาการหนังสือพิมพ์ไทย”

ในเรื่องของการกระจายของข่าวสาร ผู้วิจัยให้ความสนใจกับ Information, Knowledge, Truth เป็นพิเศษ ก็เพราะว่าทั้งสามคำนี้คือแก่นแห่งการปฏิบัติหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ เป็นเรื่องที่น่าสนใจที่จะแสวงหาว่า หนังสือพิมพ์มีบทบาทในการถ่ายทอดทั้งสามสิ่งนี้ลงไป ในสังคมไทยอย่างไร ภายใต้ข้อจำกัดคือแรงกดดันของชนชั้นนำและกลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย

ข่าวสาร และความรู้ เป็นสิ่งสำคัญในระบอบประชาธิปไตย ในยุคแห่งการเคลื่อนย้ายลัทธิ “แสงสว่าง” เข้ามาสู่สังคมไทยนั้น ข่าวสารและความรู้คือสัญลักษณ์ของผู้เจริญ สำหรับนักล่าอาณานิคมชาวตะวันตกแล้ว ข่าวสารและความรู้คือแสงสว่างที่เปิดเข้าสู่สังคมที่มีขอบเขต เป็นตัววัดความแตกต่างของผู้เจริญและผู้ล้าหลัง ในข่าวสารและความรู้นั้นมีสิ่งที่ฝังอยู่ในระดับยอดคืออุดมการณ์

ทั้งหมดนี้คือระเบียบของโลกที่ชาติตะวันตกมุ่งหวังให้ชาติด้อยพัฒนาปฏิบัติตาม ซึ่งจะนำความรุ่งเรืองและร่ำรวยมาสู่ชาติมหาอำนาจมากยิ่งขึ้นไปอีก

Richard Johannesen ใน Ethics and Persuasion (Random House 1967) กล่าวว่า สังคมประชาธิปไตยต้องมีอุดมการณ์เป็นพื้นฐาน เป็นอุดมการณ์ที่ให้คุณค่าแก่ปัจเจกชน มีความศรัทธาอย่างสูงในความเที่ยงธรรมและความยุติธรรม ประชาชนในสังคมประชาธิปไตยต้องมีความเชื่อในเสรีภาพ และด้วยเสรีภาพนี้เองที่จะนำมาซึ่งความรู้ที่ประชาชนพลเมืองจะสามารถนำไปใช้เพื่อการดำรงชีวิตที่มีความสุขในระบอบประชาธิปไตยได้ เพราะความรู้จะได้มาก็โดยการอภิปรายแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างกัน ผู้จะแสดงความเห็นได้ต้องมีความรู้ ดังนั้น สังคมจึงต้องเป็นสังคมที่มีช่องทางข่าวสารที่หลากหลาย และต้องเป็นสังคมที่จะไม่ยินยอมต่อการจำกัดข่าวสาร ความรู้เป็นอันขาดไม่ว่าจะด้วยประการใดๆทั้งสิ้น

Person can acquire the knowledge necessary to form opinions and decisions and to test them by means of discussion and action. As a result of this conviction, a democracy demands that knowledge be made available to all, rather than to a few. It requires that the sources and channels of communication be wide and diverse, rather than limited and one-sided. It cannot tolerate restriction and distortion

แนวความคิดเช่นนี้ขัดแย้งกับราชสำนักมาตั้งแต่ต้นแล้ว และเมื่อเกิดการปฏิวัติ 2475 ซึ่งก็เป็นเพียงการเปลี่ยนรูปแบบการปกครอง แต่ทัศนคติของคณะราษฎรก็ไม่ต่างอะไรจากขุนนางรุ่นเก่า และสืบทอดต่อไปอีกยาวนานในอนาคต ผู้วิจัยต้องการหาว่า ความขัดแย้งในประเด็นนี้ดำเนินไปอย่างไรภายใต้ความกดดันของสถานการณ์แต่ละยุคสมัยที่แตกต่างกัน

ข่าวสาร และความรู้ สัมพันธ์กับเป้าหมายของสังคมประชาธิปไตย คือการแสวงหาความจริง (Truth) คำนี้ ต่อไปนี้ผู้วิจัยจะเรียกว่า “สัจจะ” Socrates กล่าวถึงสัจจะว่า คือความจริงส่วนที่ถูกกลบฝังอยู่ที่ส่วนลึกภายใน เป็นสิ่งที่มีสมบูรณ์ภาพสูงสุด และสามารถเข้าถึงได้ด้วยการตั้งคำถามหรือการแสวงหา แต่เนื่องจากการเข้าถึงสัจจะภายในเป็นเรื่องยาก จึงเข้าถึงสัจจะที่ลอยอยู่บนผิวนั้นเสียก่อน ส่วนที่ลอยฉาบหนานี้ไม่แน่นอน (uncertain) และอาจเปลี่ยนแปลงได้

ความจริงที่ลอยฉาบหนานี้เองที่เป็นภาคแสดงบางอย่างของสัจจะที่แท้ การศึกษาของชาติตะวันตกจึงอาศัยการสอบสวน ศึกษา สร้างสมมุติฐานไล่ตาม Truth ฉาบหนานี้ที่เปลี่ยนแปลงไปได้เรื่อยๆ แล้วก็จะพบความจริงที่แท้ได้ในที่สุด ดังที่ Jack Fuller (News Value, U. of Chicago Press, 1997) กล่าวไว้ว่า สัจจะแท้นั้นจะเข้าถึงได้โดยตั้งข้อสมมุติฐานถึงความไม่แน่นอนของทุกสิ่งไว้ก่อน จากนั้นจึงค่อยไปทดสอบ ไล่ตามล่าหาสัจจะว่าอยู่ที่ใด นี่คือการการศึกษาของมนุษย์ในสังคมเปิด และทำให้สังคมที่อาศัยอยู่นั้นกลายเป็นสังคมของความรู้ซึ่งเป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตย เขากล่าวว่า

“The recognition of uncertainty is essential to the theory of expression. The commitment to individual autonomy against authority begins with epistemology. An open society based on a system of free expression does not deny the value of the pursuit of truth. It also understands that revealed truth does not reveal itself the same way to all persons.

The concept of the open society owes a great deal to the emergence of scientific as a mechanism for the advancement of knowledge. Scientific method regards all hypotheses about the world as tentative. A shift in the basic scientific model occurs when a new hypothesis explains the data more completely or more elegantly than the old one did. Thus does knowledge proceed.”

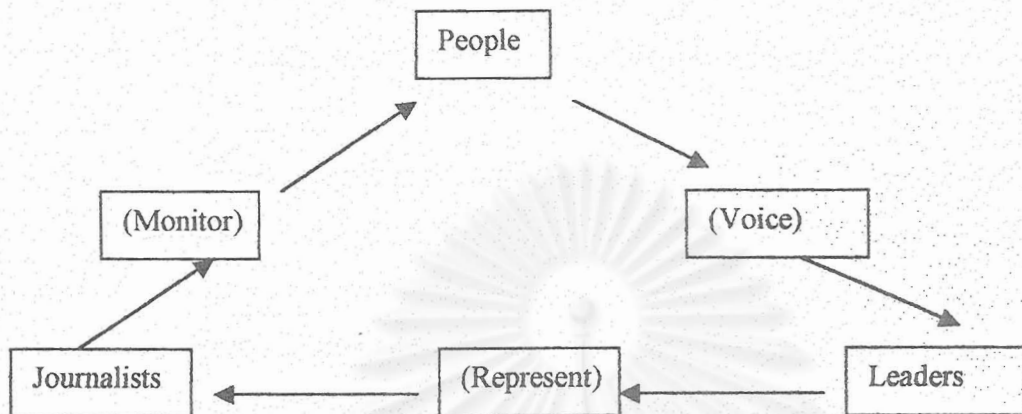
ดังนั้น บทบาทของสื่อมวลชนในการเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนในสังคม จึงเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งความรู้ได้ และยังเป็นกลไกที่จะนำไปสู่ “สังคม” คืออุดมการณ์ที่ยึดถือในสังคมนั้นอีกด้วย ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิวัฒนาการในบทบาทของการเป็นกลไกแสวงหาความรู้และอุดมการณ์ของสื่อหนังสือพิมพ์ว่ามีอยู่จริงหรือไม่ ซึ่งอาจจะเป็นคำตอบที่อธิบายความสับสนทางความรู้ของสังคมไทยในปัจจุบันนี้ได้

Truth มีความสำคัญเพราะมันเป็นสมบัติของประชาชน แต่ผู้นำประเทศในบางสมัยอาจเห็นว่า Truth เป็นสมบัติของตน ซึ่งทำให้เกิดการปิดบัง Truth หรือให้ Truth รับรู้เฉพาะในกลุ่มคนเท่านั้น ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่า ในช่วงวิกฤติในวิวัฒนาการหนังสือพิมพ์ไทยนั้น ผู้นำประเทศ เปิดเผยหรือปิดบัง หรือดัดแปลง Truth ให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนอย่างไร และกดคั้นหนังสือพิมพ์อย่างไร

ในหนังสือของ Benedict Anderson เรื่อง *Withdrawal Symptoms : Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup*, (Bulletin of Concerned Scholars, Vol.9 No.3-July-Sept 1997) Anderson ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ว่าอาจขัดแย้งกับความเป็นจริง ในงานเขียนของเขาส่วนที่ว่าด้วย “The ideal versus the reality”¹ เขานำเสนอภาพของความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำทางการเมือง สื่อ และประชาชน

ในภาพนี้ (ภาพที่ 1) ประชาชนคือผู้มีอำนาจสูงสุด ซึ่งทำให้ประชาชนเป็นเสียงของระบบทางการเมือง ผู้นำทางการเมืองต้องคอยฟังเสียงประชาชนและแสดงความคิดเห็นออกมา นักหนังสือพิมพ์ในแผนผังนี้คือกลไกอิสระที่คอยรายงานประชาชนว่า ผู้นำทางการเมืองปฏิบัติหน้าที่ สอดคล้องกับความไว้วางใจของประชาชนหรือไม่อย่างไร นี่คือภาพทางอุดมคติ

¹ Bennet, ibid., p.195-196

งานวิจัยชิ้นนี้จะวิเคราะห์ด้วยว่า ในความเป็นจริงแล้ว ประชาชนเป็นผู้นำกลไกทางข่าวสารจริงหรือไม่ ถ้าไม่ใช่ ความสัมพันธ์ระหว่างสามกลุ่มนี้มีลักษณะอย่างไร และมีปัจจัยใดเข้ามาแทรกซ้อนบ้าง

แน่นอนว่า ในวิวัฒนาการอันยาวนานของวงการหนังสือพิมพ์ กลุ่มคนที่มีบทบาทหลักก็คือ นักหนังสือพิมพ์นั่นเอง คนเหล่านี้มีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ และอุดมการณ์อย่างไร พวกเขามีความยึดมั่นในอุดมการณ์ทางวารสารศาสตร์เพียงใด ในขณะที่ปรับเปลี่ยนตนเองไปตามคลื่นแห่งความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

ลัจจะสมบูรณาญาฯ

: “พระมหากษัตริย์ประหนึ่งดวงอาทิตย์คุ้มครองประเทศ”

นับตั้งแต่เกิดหนังสือพิมพ์ที่ออกโดยคนไทยเป็นต้นมา ผู้ครอบครอง “ลัญจลัจจะ” (ลัญจลัจจะ คือลัญจลัญจณ์ทั้งปวงที่ยึดถือว่าเป็นความจริง) คือราชสำนัก ดังที่ได้แสดงมาให้เห็นแล้วในงานวิจัยชิ้นก่อนๆ ราชสำนักคือผู้ครอบครองสิ่งที่เรียกว่า “ลัจจะ” ทั้งหมด ศาสตร์ทั้งปวงมีราชสำนักเป็นเจ้าของ ไม่ว่าจะ เป็นกฎหมาย วรรณกรรม หรือความรู้ต่างๆ ยกเว้นในเรื่องศาสนา ซึ่งลัจจะประการสุดท้ายนี้ สามัญชนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้บวช สามารถเรียนรู้ได้เอง

เมื่อราชสำนักคือผู้ครอบครอง “ลัจจะ” ราชสำนักก็คือผู้ตีความหมายปรากฏการณ์ต่างๆ เป็นผู้วินิจฉัยว่าสิ่งใดผิด สิ่งใดถูก ซึ่งอาณาประชาราษฎร์ก็เชื่อโดยไม่มีข้อแม้ ราชสำนักอันมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลาง จึงเป็นประดุจดวงอาทิตย์ที่ส่องแสงสว่างไปทั่วแผ่นดิน วรรณกรรม และประวัติศาสตร์ตั้งแต่กาลอดีต ล้วนเน้นย้ำความเชื่อนี้

1. การสร้างกรอบความคิดในสมัยรัชกาลที่ 5: เสริมสร้างความรักพระมหากษัตริย์

การประกาศว่าใคร คือผู้ถืออำนาจ

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ข้อมูลข่าวสารทั้งปวงส่งเสริมองค์พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงแสดงสิทธิธรรมว่าพระองค์เป็นผู้กำหนดลัจจะ เป็นเจ้าของลัจจะ เป็นผู้ตีความความผิด ถูกทั้งปวง

ทรงเป็นผู้ถืออำนาจโดยไม่มีเงื่อนไข ศูนย์กลางแห่งความรู้ซึ่งอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ ใครไม่รักพระมหากษัตริย์ก็คือไม่รักชาติ พระองค์อยู่สูงสุด ห่างไกลจากประชาชนอย่างไม่สามารถเปรียบเทียบได้ ประดุจดวงอาทิตย์กับหิ่งห้อย บารมีขององค์พระมหากษัตริย์ปกแผ่ไปถึงเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง ให้สำนึกถึงความบริสุทธิ์ของเจ้าคุณพระอรหันต์

.....”อย่าลืมนะเราเป็นคนรักชาติของเรา และรักพระเจ้าอยู่หัวของเรามากกว่าตัวเราเอง และเมื่อใดที่เรารจะทำกรงานให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองและชาติของเรา ให้บ้านเมืองและชาติของเราดีเทียบบ้านเมืองและชาติอื่นๆเขา” (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และหลวงญาณวิจิตร , ธรรมจริยา เล่ม 6 , โรงพิมพ์อักษรนิติ, รศ.124)

.....พระเจ้าแผ่นดินทรงติดตามรักษาผู้ที่ทรงให้สถานภาพ”อนึ่งขอกกล่าวโดยแจ่มแจ้งว่า ถ้าการข่มเหงและหมิ่นประมาทข้าราชการผู้มีตระกูลแลมีบรรดาศักดิ์เช่นนี้ จะถือ

ว่าเป็นการหมิ่นประมาทต่อเราผู้เป็นเจ้าแผ่นดิน ผู้ที่ยกย่องยศศักดิ์และขบถยิ่งวงษตระกูลข้าราชการเก่าใหม่ทั้งปวง ซึ่งเราจึงต้องป้องกันแคลปราบปรามโดยแรง (กระทรวงมหาดไทย, ประมวลพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 เล่มที่ 1 ภาค 1 และ 2 (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น)

....”ถามว่า พระมหากษัตริย์องค์เดียว ทำไมจึงมีพระเดชานุภาพปราบราชวงศ์ครองความสุขของคน ได้ตลอดพระราชอาณาเขต ตอบว่าข้อนี้ทั้งแกแคว้นอาทิตย์ในฟ้านั้นเกิด, ดวงเดือนเท่านั้นเวลากลางวันทำไมจึงมีรัศมีส่องแสงสว่างทั่วไปได้ตลอดโลก ; ถ้าหากเป็นคราวเกิดโลกมีแต่เราจะจุดโคมขึ้นให้มาสัก 100 ดวง, ก็คงไม่สว่างเท่าดวงอาทิตย์; พระมหากษัตริย์พระองค์เดียว ก็พระเดชานุภาพปกครองแผ่ไปได้ทั่วพระราชอาณาเขต, เหมือนดวงอาทิตย์ดวงเดียวส่องสว่างไปได้ทั่วโลก.....

.....ถามว่าเจ้านายนั้นแปลกกับไพร่พลเมืองอย่างไร, มีสิ่งไรเป็นสำคัญ ตอบว่า, แปลกหลายประการ, เพราะเจ้าเป็นขัตติยวงศ์ มีตระกูลสูงส่งกว่าตระกูลอื่นๆ, ตระกูลเจ้านี้เป็นของเนื่องมาแต่บูรณ ; คือเรียกว่าชาติกษัตริย์ สืบวงศ์กันมาเป็นลำดับ, ทำความประพฤติแปลกกว่าพลเมือง, เพราะพลเมืองต้องนับถือและเกรงกลัว, ตั้งอยู่ในอำนาจทั้งสิ้น ถ้าพบปะเข้ากลางถนนหนทาง, ต้องหลีกทางให้, ต้องทำความคำนับ; เจ้านั้นต้องประพฤติอยู่ในมารยาทของเจ้า...เปรียบความประพฤติแลสะอาด ก็คล้ายๆพระอรหันต์ ซึ่งเป็นสาวกชั้นสูงของพระพุทธเจ้า...”(หลวงประเสริฐอักษรนิติ์, แบบสอนอ่านเล่ม 4 (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ์, 2444)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชอำนาจมาก เหนือ “ข้าราชการ” ทุกคนโดยไม่ต้องผ่านเจ้าเมืองหรือเจ้าขุนมูลนาย ดังร่างพระกฤษฎีกาว่าด้วยราชประเพณี ความว่า

“พระเจ้าแผ่นดินย่อมมีพระราชอำนาจสิทธิ์เด็ดขาดโดยพระราชหฤทัยไม่มีสิ่งใดขึ้นไปกว่านี้อีกแล้ว พระเจ้าแผ่นดินมีพระศักดิ์านุภาพเป็น อาทิเช่น ๑) ย่อมเป็นเจ้าของใหญ่ผู้ปกครองแผ่นดินที่ทั้งที่พำนักของอาณาประชาราษฎร์ ๒) เป็นที่เกิดแห่งความยุติธรรม ๓) เป็นที่เกิดแห่งศุภฐานันดรศักดิ์ ๔) เป็นจอมพลพลโยธาที่ระงับดับทุกข์เข็ญของบ้านเมืองโดยสงคราม ฉะนั้นไมตรีกับประเทศใดประเทศหนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินจะทรงการอันใดไม่มีผิดไม่มีอำนาจอันใดจะพิจารณาทำไทยได้เลย”²

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงมีพระหัตถ์สนะว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็น “ผู้กระทำ” ให้รัฐเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างสงบเรียบร้อยจนกระทั่งเจริญกว้างขวางออกไป

“...อาณาจักรหนึ่งต้องมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ชี้ขาดตัดสินคดีชอบ.....คนเป็นอันมาก ถึงอยู่ด้วยกันสงบเรียบร้อย ถ้าไม่มีอัครการคือตัวผู้มีอำนาจเป็นใหญ่ครองหมู่ครองฝูงแล้ว...เห็น

² ห.จ.ร.5 บ.14/5 ราชประเพณีกรุงสยาม (น.ท.ร.5 0.2/8 ร่างกฤษฎีกาว่าด้วยราชประเพณีกรุงสยาม

จะวิวาทจนถึงตายเสียหมด ฤจะไม่ฆ่ากันตายก็จะไม่เป็นอันทำมาหากินอดตายหมดท่าน ได้ตั้งขุนนางฝ่ายทหารพลเรือนแลขุนนางขุนคลังขุนวังขุนเมืองพนักงานต่างๆ...ก็การซึ่ง เป็นต้นนั้นจำจะต้องมีเมื่อแรกมีขึ้น ในต้นกัลปต้นยุคก็เห็นว่าจะเป็นเช่นนี้ ครั้นภายหลังเมื่อ การเจริญกว้างขวางออกไป ก็แยกย้ายมากมาเป็นต่างๆ”³

เมื่อลัทธิตะวันตกเผยแพร่เข้ามาถึงกรุงสยาม นักคิดนักเขียนทั้งหลายซึ่งประกอบด้วยทั้งฝ่าย ราชสำนักและฝ่ายประชาชนก็เริ่มพูดถึงความหมายของ “ความศิวิไลซ์” ในครั้งนั้นแน่นอนว่า ผู้ที่มี บทบาทในการกำหนด “สิ่งจะ” และความถูกต้อง ก็คือฝ่ายราชสำนัก

อะไรคือ “ความศิวิไลซ์”

สมัยรัชกาลที่ 5 กำหนดให้ความศิวิไลซ์สัมพันธ์กับความเป็นมนุษย์ เป็น ผู้ดี มีความสุภาพ เรียบร้อยและขยันทำงาน

...” คำ ศิวิไลซ์...ก็คล้ายกับคำในภาษาไทยเราว่า “เจริญดีแล้ว “ นั่นเอง และจะ อธิบายออกไปอีกให้กว้างขวางก็คือ “มนุษย์” ชาตินี้ที่เรียกว่าศิวิไลซ์แล้วนั่นคือ เป็นผู้ที่มีความ รู้จักผิดชอบ ประพฤติตนถูกต้องตามธรรมจริยา...พูดง่ายๆก็คือคนชาติศิวิไลซ์นั้น คือ คนประพฤติตนเป็นผู้ดี มีความสุภาพเรียบร้อย และมีความตั้งใจที่จะทำประโยชน์ให้บ้านเมือง ของคนเจริญขึ้นอยู่เสมอ...บ้านเมืองที่ศิวิไลซ์มากนั้นก็คือนบ้านเมืองที่ราษฎรพลเมืองเป็นคน ศิวิไลซ์โดยมาก ราษฎรพลเมืองเหล่านี้ ย่อมตั้งใจช่วยกันทำการงานบ้านเมืองจึงเจริญ” (ขุนธรรมา ภาคพาที, หนังสืออ่านภูมิศาสตร์ เล่ม2 โรงพิมพ์อักษรวิทย์, ร.ศ.123(พ.ศ.2447)

และเพื่อให้ การ”ศิวิไลซ์” ดำเนินต่อไปได้โดยไม่กระทบกับความเชื่อเก่างานเกัน ไปนัก องค์พระมหากษัตริย์ก็จะทรงกำหนดให้ปล่อยวางความเชื่อเก่าลงไปบ้าง ดังพระทศนะเกี่ยวกับ ทฤษฎี “ปัญญาอันตรายาน”ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมในพุทธศาสนา

...”ในเรื่องปัญญาอันตรายานนี้ มีคำทำนายที่พระอรธกถาจารย์ได้กะไว้ว่าจะเสื่อมลง มาตามลำดับ...โดยเชื่อมั่นว่าต่อไปภายหน้าคนจะเร็วลงไปทุกชั้น สถิติปัญญาความรู้ก็จะน้อย ลงทุกชั้น ถ้อยคำสั่งสอนอันใดที่เป็นคำลึกลับก็จะมีผู้ใดอยากฟังและฟังก็จะไม่เข้าใจ...ข้าพเจ้า อยากจะพาโลกความเห็นและความเชื่อถือที่ว่าต่อไปภายหน้าจะเร็วลงไปนี่เป็นความคิดอันให้ โทษยิ่งใหญ่แก่ผู้ถือเพราะทำให้...ไม่มีความอดสาหะที่จะคิดทำอันใดขึ้น เพราะถือว่าคิดไปทำ ไปก็เปล่าๆเพราะเรามาเร็วลงมาเสียแล้ว จะให้เหมือนท่านแต่ก่อนไม่ได้ เป็นความคิดที่ชวน ให้ให้ออดอึ้งหน้าลงสู่ความเสื่อมอย่างเคียว เพราะฉะนั้นชาติใดที่เชื่อถือการเร็วอย่างนี้จึงมี

³ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “นาถธรรมวิจารณ์, ใน ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาไทยในรัชกาลที่ 4 ภาค2, หน้า 126-127

ความขวนขวายปรารถนาน้อย บ้านเมืองจึงไม่เจริญได้เร็วเหมือนอย่างพวกที่เขาไม่ถือการเร็ว เพราะฉะนั้นเราท่านทั้งหลายจะชวนกันลืมนึกเรื่องเร็วนี้เสียสักหน่อย ตั้งหน้าขวนขวายหาความรู้ และประกอบการทั้งในศาสนาและในการบ้านเมือง คงจะยังได้รับความดีมีผลเหมือนท่านแต่ก่อนหรือยิ่งขึ้นไปกว่าได้เป็นแน่แท้⁴

บทบาทของสื่อ: สื่อ คือเครื่องมือแห่งการประกาศสั่งจะ “สิทธิธรรมแห่งองค์พระมหากษัตริย์

หนังสือพิมพ์ “ครูโณวาท” ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยรัชกาลที่ 5 ทรงพยายามแสดงพระองค์ว่าทรงมีพันธกิจและศักยภาพที่จะกำหนดวิถีทางประวัติศาสตร์สืบเนื่องมาจากพระจอมเกล้าฯซึ่งได้ทรงแสดงสิทธิธรรมเช่นนี้มาก่อน⁵ และทรงล้มล้างกลุ่มอำนาจเดิมโดยการตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of State) และสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ (Privy Council) ทรงประกาศพันธกิจที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ชนกลุ่มต่างๆ ในสังคมโดยอาศัยอำนาจของสภาที่พระองค์เองทรงเป็นประธาน และไม่ใช้อำนาจแบบเดิมที่อาศัยปากเปล่าและความสัมพันธ์ส่วนตัวที่สมเด็จพระเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินทรงใช้อยู่ อีกต่อไป ทรงมีพระราชประสงค์ให้สมเด็จพระเจ้าพระยาเป็นสมาชิกของสภาด้วย แต่สมเด็จพระเจ้าพระยาปฏิเสธ กลุ่มการเมืองฝ่ายพระจุลจอมเกล้าฯจึงมองว่าสมเด็จพระเจ้าพระยาไม่ยอมรับรัชกาลที่ 5 เป็นผู้นำความก้าวหน้า และได้แสดงความคิดเห็นกระทบสมเด็จพระเจ้าพระยาอย่างมากมายผ่าน “ครูโณวาท” ที่ได้รับการจัดทำขึ้นโดยพระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ ภายหลังการปฏิเสธของสมเด็จพระเจ้าพระยา โดยครูโณวาท ออกเมื่อเดือนกรกฎาคม 2417 ส่วนการตั้งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินตั้งเมื่อเดือนพฤษภาคม 2417 แต่สมเด็จพระเจ้าพระยาไม่ได้ตอบโต้ใดๆ

อรรถจักร สัตยานุรักษ์ ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของ ครูโณวาท ในการโค่นล้มกลุ่มอำนาจเก่า ซึ่งปรากฏในเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์หรือในบทความ และนิทานโบราณ เช่นนิทานโบราณเรื่องราชสีห์ และช้าง ซึ่งเปรียบพระจุลจอมเกล้าฯว่าเป็นราชสีห์ และสมเด็จพระเจ้าพระยาเป็นช้าง

“...ทำไมเราได้มาอยู่แต่เดิม และเราได้รักษาถ้ำนี้มาช้านานแล้ว เราได้ออกไปเที่ยวตรวจทำถ้ำของเราอยู่เสมอ เราเดินทางวันนี้มาปะท่านเข้าวันนี้ ท่านจะมาไล่เราดังนี้จะได้ถ้ำเราไม่กลัวท่านดอก เราก็ได้เป็นราชสีห์เป็นใหญ่ในสัตว์ทั้งปวง ท่านมาอุหมิ่นเรานัก ท่านจงไปเสียจากถ้ำของเรา เราไม่ชอบใจให้มีสองคนอยู่ในถ้ำนี้ เราจะได้อรักษาผู้เดียว” (นิทานโบราณว่าด้วยราชสีห์และช้าง, ครูโณวาท 1:4 (กรกฎาคม 2417))

⁴ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, หน้า 430-433

⁵ อรรถจักร สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475, หน้า 132

และยังเสนอความคิดผ่านนิทานเรื่องนี้กระทบพวกหัวเก่าด้วยว่า

“...ถึงว่าพระเจ้าแผ่นดินจะมีพระราชฤทธิไทย ทรงพระกรุณาจัดการบ้านเมืองให้ราษฎรมีความสุข ความเจริญ ถึงเช่นนี้ก็ยังมีไม่ชอบใจอยู่...จำพวกหนึ่งคือคนที่เกิดอยู่นานถึง 50ปี 60 ปีแล้ว ก็ถือธรรมเนียมโบราณแข็งแรง แล้วการบ้านเมืองเก่าแก่ด้วย ครั้นเมื่อได้รู้ได้ยินว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงจัดการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมขึ้นใหม่ คนจำพวกนั้นก็‘ไม่ชอบ’” (ครู โงะวาท 1:268 (ธันวาคม 2417))

หนังสือพิมพ์ครู โงะวาท ยังมีบทบาทในการตีความหมายของ “ความศิวิไลซ์” ในทัศนะของราชสำนัก เช่น ความศิวิไลซ์นั้นเป็นของดี แต่การจะบังคับให้ประเทศชาติเปลี่ยนแปลงไปตามตะวันตกโดยเร็วนั้นย่อมเป็นไปได้ ทั้งยังประกาศสิทธิธรรมความเป็นเจ้าของความคิดเห็นทั้งปวงอีกด้วยว่า ธรรมเนียมไทยยังไม่ยอมรับการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลได้

กล่าวโดยสรุป ในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ รูปแบบการสื่อสารถูก “บล็อก” หรือถูกปิดวงจำกัดให้อยู่ในขอบเขตที่พระมหากษัตริย์ทรงพระประสงค์อย่างชัดเจน เป็น Blocked Communication โดยมีสื่อทำหน้าที่ในการถ่ายทอดข่าวสารนั้นๆ ซึ่งเป็นลักษณะที่สืบทอดมาจากสมัยรัชกาลก่อน และยังจะดำเนินต่อไปในรัชกาลต่อมา กล่าวคือ ครั้นถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ การประกาศสิทธิธรรมการเป็นเจ้าของสิ่งจะ (ความจริง) และความรู้ทั้งปวง ก็ยังคงดำรงอยู่เช่นเดิม เพียงแต่มีการพัฒนาไปในรายละเอียดมากขึ้น เช่นการประกาศความเป็นเจ้าของพื้นที่ของ “สมอง” และมีการได้กระทบกับกลุ่มสามัญชนที่เรียกรื่อง “อำนาจ” มากขึ้น

2. รัชกาลที่ 6 ทรงเรียกร้องความสำคัญของ “สมอง” และความมีธรรม

เพื่อให้สถานะอันยิ่งใหญ่ขององค์พระมหากษัตริย์ยังคงดำรงอยู่ต่อไปได้ บทความพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ แสดงให้เห็นการถ่ายทอด “สิ่งจะ” แห่งความแตกต่างระหว่างชนชั้น ความแตกต่างที่สำคัญไม่ใช่ที่ยศฐาบรรดาศักดิ์ แต่เป็นเรื่องความแตกต่างของมันสมอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การที่ “พวกเจ้า” ได้ไปศึกษาต่างประเทศ นั้นแสดงให้เห็นถึงความเป็นเจ้าของ “องค์ความรู้” ทั้งบริบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบททางตะวันตก ยิ่งกว่าสามัญชนใดๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พวกนักหนังสือพิมพ์ ในเรื่องนี้ เทียนวรรณเองก็ยอมรับความเป็นเจ้าขององค์ความรู้ของพวกเจ้า ดังที่เขา กล่าวว่า “.....ส่งพระราชโอรสยศไกร เสด็จไปเรียนวิชาสาระพัน จึงเจ้านายฝ่ายขุนนางในปางนี้ ท่านล้วนมีความรู้คู่ชยัน แต่พวกไพร่ใจยังมีดคิดพืชรพันธุ์ หลงพันทันถั่วไปจนโรเร”

ในการประกาศสิทธิธรรม ทรงแสดงให้เห็นว่าพวกที่ชอบแสดงความคิดเห็นเป็นพวก “อวดรู้” “มีวุฒิอย่างนกแก้วที่สามารถนำคำของปราชัยมากกล่าวได้เป็นตอนๆซึ่งตนก็ไม่เข้าใจ” (อศวาพาทู, โคลนคิดล้อ) และผู้ที่มีความรู้มากที่สุดคือองค์พระมหากษัตริย์ ทรงเรียกร้องให้ประชาชนคนไทยมี

ความศิวิโลษฐ์ ด้วยการ “ประพุดิตนให้อยู่ในทำนองคลองธรรม(ร.6, เทศนาเสื่อป่า) และไม่ควรเชื่อหนังสือพิมพ์มาก ทั้งนี้เพราะทรงมีข้อสังเกตว่า “ประชาชนเดี๋ยวนี้เชื่อหนังสือพิมพ์กันอย่างแปลกประหลาด เห็นเป็นอะไรลงหนังสือพิมพ์แล้วก็ต้องเป็นจริง ไม่มีใครเถียงได้ทั้งสิ้น” (กจข.ร.6น. 2/217) อาจจะกล่าวได้ว่า ความเชื่อในหนังสือพิมพ์เริ่มกันอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้เอง จนถึงกับรัชกาลที่ 6 ต้องทรงใช้หนังสือพิมพ์ของรัฐในการโต้ตอบกับพวกหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านอย่างจริงจัง แต่ก็ไม่ใช่ประสบความสำเร็จนัก เพราะยังมีกระแสความเคลื่อนไหวระดับโลกเกี่ยวกับเสรีภาพของสื่อซึ่งแม้แต่ราชสำนักก็ไม่สามารถต้านทานได้ กระแสนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสัจจะตะวันตกอย่างเอาจริงเอาจัง ซึ่งมีผลเป็นอาวุธที่ใช้โจมตีระบบเก่า ข้อมูลข่าวสารทั้งสองกระแสปะทะกัน ในฝ่ายของสามัญชนได้มีการสถาปนาองค์ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยและสังคมนิยมขึ้น

อันแสดงถึงการที่ระบบการสื่อสารที่เคยถูกขังคอกอยู่ในวงเดียว ถูกแบ่งชั้นโดยระบบความคิดตะวันตกแบบใหม่ที่กำลังค่อยๆเจริญเติบโตขึ้น เข้ามาทำทาบกับกรอบเดิมโดยแสดงตัวของมันเองว่ามีเสรีภาพมากกว่า สามารถเป็นปากเสียงของประชาชนในระดับล่างได้มากกว่า ซึ่งเป็นสิ่งที่แตกต่างจากรูปแบบการสื่อสารเดิมอย่างตรงกันข้าม รูปแบบการสื่อสารนี้ประกาศตัวว่านับแต่บัดนี้จะไม่มีการตีกรอบความคิดจากเบื้องบน แต่ข่าวสารจะมาจากหลากหลายแหล่งในทิศเบื้องล่าง โดยมีหนังสือพิมพ์เป็นตัวแทนเสียงที่หลากหลายเหล่านั้น

ในรัชกาลนี้ เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มยังเดิร์ก ใน “บันทึกว่าด้วยความเสื่อมชามและความเจริญของประเทศ” กล่าวถึงการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ว่า “การปกครองประเทศตามวิธีนี้เป็นวิธีที่ร้ายแรงมาก เพราะกระษัตริย์มีอำนาจเต็มที่โดยอยู่เหนือกฎหมาย กระษัตริย์จะทำการชั่วร้ายอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้เพราะไม่มีใครขัดขวาง กระษัตริย์จะกดขี่แลเบียดเบียนราษฎรให้ได้รับความทุกข์ยากด้วยประการหนึ่งประการใดทุกอย่าง...”

ในขณะที่ฝ่ายราชสำนักก็พยายามปลุกฝังความรักพระมหากษัตริย์ และเหยียดหยามคนสามัญที่จะได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดี โดยโจมตีประเทศที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุขของชาติว่ามีค่าเท่ากับ.....”ตั้งคนขายหมูเป็นผู้อำนวยการรถไฟ.....”(ไทย 12 ธันวาคม 2466)

ในขณะที่เดียวกันในช่วงนี้ได้มีการสืบทอดเจตนารมณ์ของปัญญาชนสยามยุคต้น ผ่านเข้ามาถึงกลุ่มของร.อ.เหล็ง ศรีจันทร์ และมีการถ่ายทอดโดยตรงจากเทียนวรรณและก.ศ.ร.กุหลาบ สุนัขปริดี พนมยงค์ ขณะเป็นนักเรียนกฎหมายอยู่ในกระทรวงยุติธรรม เทียนวรรณนั้นถึงแก่กรรมเมื่อพ.ศ.2457 และนายกุหลาบถึงแก่กรรมเมื่อพ.ศ.2464 ส่วนปริดี เกิดเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2443 และได้ทุนกระทรวงยุติธรรมไปศึกษาต่อวิชากฎหมายที่ประเทศฝรั่งเศสเมื่อพ.ศ.2463 ดังนั้นการถ่ายทอดอาจจะเกิดขึ้นได้ตั้งแต่ปริดียังอยู่ในวัยรุ่น และนายปริดีเองยังเป็นอาจารย์ของนายป๋วย อึ๊งภากรณ์ ขณะที่นายป๋วยเรียนอยู่ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง บุคคลในกลุ่มนี้ยังประกอบ

⁶ ศูนย์นิเทศและนิตศึกษาแห่งประเทศไทยและคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์และวรรณคดีสยาม, ชำระประวัติศาสตร์กรมศึกษาและทุนภาพนิเทศ, สำนักพิมพ์ประภัสสร 2543

ด้วยนายประยูร ภมรมนตรี นายประเสริฐ ทรัพย์สุนทร นายสงวน ตูลาลักษณ์ (นักเคลื่อนไหวใน กบฏสันติภาพ) กลุ่มของปรีดีที่เห็นได้ชัดคือบุคคลที่อยู่ในพรรคสหชีพ ซึ่งมีนายเดือน บุนนาค เป็น หัวหน้าพรรค นายสงวน ตูลาลักษณ์เป็นเลขานุการ มีสมาชิกเช่น นายเตียง ศิริขันธ์ นายจำลอง ดาวเรือง นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์

3.สมัยรัชกาลที่ 7 สัจจะ : “พระมหากษัตริย์ประหนึ่งดวงอาทิตย์คุ้มครองประเทศ” VS ประชาชนเป็นใหญ่ในแผ่นดิน

การประกาศสิทธิธรรมสืบต่อมาจากรัชกาลก่อน แต่ด้วยความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้น การตอบโต้กันด้วยโวหารทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ถูกตัดขาดจากนิยาม “ความเจริญ” ในทางตรงกันข้าม พวกสามัญชนยังนิยามว่าพระมหากษัตริย์เป็นตัวขัดขวาง “ความเจริญ” ด้วย ในรัชกาลนี้ พวกสามัญชนประสบความสำเร็จในการเข้ามาท้าทาย และแย่งชิงความเป็นเจ้าของสิทธิธรรมที่จะเป็น เจ้าของสัจจะ และตีความหมายสัจจะด้วยตนเอง โดยอิงกระแสตะวันตกโลกาภิวัตน์ในขณะนั้น

พวกสามัญชนประกาศยึดพื้นที่มันสมอง เรียกร้องสิทธิมนุษยชน คือความเสมอภาคของมนุษย์ อันจะเป็นแนวทางให้สามัญชนไต่บันไดขึ้นไปทัดเทียมเจ้าได้ พวกสามัญชนเหล่านี้รู้ดีว่าการที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินนั้น พวกเขาต้องยึดสิทธิธรรมในส่วนนี้เสียก่อน การยึดครองด้วยอาวุธยังเป็นเรื่องที่จะตามมาภายหลัง

ในหน้าหนังสือพิมพ์ปรากฏข่าวสารที่ป้อนความรู้ทางการปกครองแบบใหม่แก่ประชาชน เริ่มมีการตั้งคำถามว่าเจ้านายหรือขุนนางผู้คงแก่เรียนจะสามารถนำความเจริญมาสู่ประเทศได้ดีกว่ากัน และชี้ให้เห็นคุณค่าของ”สมอง” มากกว่าวงศ์ตระกูล ซึ่งผู้มีมันสมองไม่ใช่ว่าจะมีแต่พวกเจ้าเสมอไป

.....”แต่บัดนี้มีเสียงสงสัยเกิดขึ้นว่าการชัก โยงความเจริญมาสู่ชาติบ้านเมืองใครจะทำได้ดีกว่ากัน คือเจ้านายหรือขุนนางผู้คงแก่เรียน”(บางกอกการเมือง 1 มีนาคม 2469).....”คนเราทุกคนต่างมีสมองด้วยกันทั้งสิ้น จะเป็นคนใช้หรือเป็นเทวดา ก็มีสิทธิ์ออกความคิดเห็นได้เท่ากัน ใครจะยกตัวเองว่าวิเศษกว่าใครนั้นไม่ได้ การถือยศศักดิ์และถือตระกูลรชนชาติเดี๋ยวนีนี้เป็นของพื้นสมัยเสียแล้ว...คนเรานั้นนับถือกันที่สติปัญญาและน้ำใสใจคอต่างหาก ไม่ใช่ นับถือกันที่ความเป็นเทวดา.....”(กุหลาบ สายประดิษฐ์, มารมณูย์ , หน้า 198-199)

แต่สมองก็ไม่ใช่ว่าตอบของทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะแม้คนจนไร้การศึกษาที่ยังมีสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์

“ใครจะรับรองได้ว่านายจุ่นหรือทิดจั่นกับท่านเจ้าคุณเสนาบดีและลูกสาวของเขาไม่ใช่คนเหมือนกัน เจ้าคุณเสนาบดีเป็นคนที่ทำประโยชน์ให้แก่ชาติเพราะหน้าที่ราชการ นายจุ่นและทิดจั่นก็ทำประโยชน์ให้แก่ชาติในฐานะที่แก่เป็นชาวนา แล้วมันเป็นความชอบธรรม

แล้วหรือที่นายจุ่นและทิดจั้นถูกเหยียดหยามเสมือนประหนึ่งว่าไม่ใช่คน” (ชศ วัชรเสถียร,ชาติ
ชาวม.ป.ท. หน้า 141)~

และเริ่มทำทายพวกเจ้ามากยิ่งขึ้นในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ถ้าโค่นล้มพวก
เจ้าเสียได้แล้ว บ้านเมืองก็จะเป็น “ศรีอาริยะ”

.....”ถ้าปล่อยให้พวกเจ้ามีอำนาจถือนั่งเหินการปกครองอยู่ต่อไป พลเมืองก็คง
จะยากจนอยู่อย่างเดิม เจ้าเป็นลูกคும்ก้อมนहींที่ถ่วงความเจริญของประเทศ ไม่ให้ก้าวหน้าไป
สู่ความเจริญได้ พวกเจ้านายมีแต่จะคอยสูบเลือดประชาชน.....บ้านเมืองที่เจริญได้ก็คือง้ออาศัย
กำลังจากราษฎร แต่บ้านเมืองจะเจริญไปไม่ได้ในเมื่อราษฎรมีโรคคอมแห่งหรือถูกสูบเลือด”
(ลุงสัว,เห็นว่าเจ้าเป็นลูกคும்ก้อมถ่วงความเจริญ,ราษฎร,9 มกราคม 2471)

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องยึดอำนาจคืนมาจากพวกเจ้า

.....”ประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่เป็นของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกหลวง บรรพ
บุรุษของราษฎรเป็นผู้ช่วยกันกู้ไว้ประเทศมีอิสรภาพพื้นมือข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ขูดมือเปิบและ
กวาดทรัพย์สมบัติเข้าไว้ตั้งหลายร้อยล้าน ราษฎรทั้งหลายจึงพร้อมใจกันช่วยคณะราษฎรให้ทำ
กิจอันคงจะอยู่ชั่วดินฟ้านี้ให้สำเร็จ คณะราษฎรขอให้ทุกคนที่มีได้ร่วมมือเข้ายึดอำนาจจากรัฐ
บาลกษัตริย์เหนือกฎหมายซึ่งตั้งอยู่ในความสงบและตั้งหน้าทำกิน อย่าทำการใดอันเป็นการ
ขัดขวางต่อคณะราษฎรนี้ เท่ากับราษฎรช่วยประเทศและช่วยตัวราษฎร บุตร หลาน หลาน หลาน ของ
ตนเอง ประเทศจะมีความเป็นเอกราชอย่างพร้อมสมบูรณ์ ราษฎรจะได้รับความปลอดภัย ทุก
คนจะต้องมีงานทำไม่อดตาย ทุกคนจะมีสิทธิเสมอกัน และมีเสรีภาพพ้นจากการเป็นไพร่เป็น
ข้า เป็นทาสพวกเจ้า หมดสมัยที่เจ้าทำบนหลังราษฎร สิ่งที่คุณปรารถนาคือความสุข
ความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า “ศรีอาริยะ” นั่นก็จะพึงบังเกิดขึ้นแก่ราษฎร
จริงๆถ้วนหน้า” (คำแถลงการณ์ของคณะราษฎรในวันยึดอำนาจ)

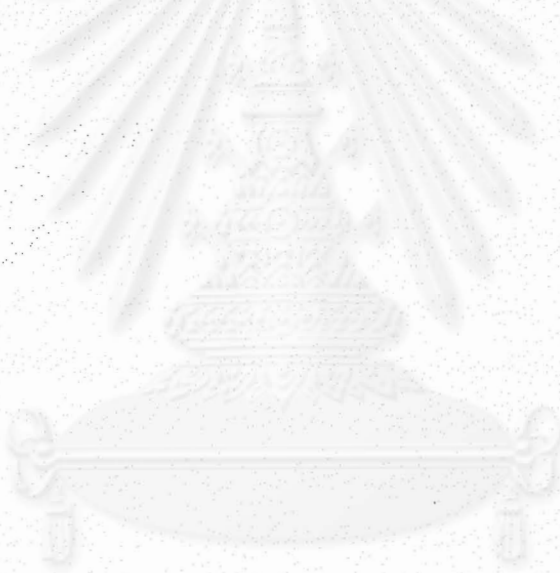
จะเห็นได้ว่าการประกาศสิทธิธรรมเป็นเจ้าของความรู้และมันสมองเป็นที่มาของการรักษา
ไว้ซึ่งอำนาจ แต่การประกาศสิทธิธรรมนี้ให้ประชาชนกลับเป็นเรื่องของการผิดสัญญา เพราะเมื่อ
เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ประชาชนกลับไม่ได้เป็นเจ้าของอำนาจ มีสิทธิเสรีภาพ และความ
เสมอภาคดังที่สัญญาไว้ ในทางตรงกันข้าม คณะราษฎร กลับยึดสิทธินี้ไว้เสียเองโดยกล่าวอ้าง
ประชาชน อ้างว่าตนเป็นตัวแทนประชาชน แนวคิดในช่วงการปกครองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม
ที่กลับหัน ไปยึดแนว “ชาตินิยม”และลัทธิ “ผู้นำ” เพื่อดำเนินกระแสคอมมิวนิสต์ แสดงถึงการยึดสิทธิ
ธรรมไว้ที่ตัวนายกรัฐมนตรี ซึ่งก็คือภาพจำลองของดวงอาทิตย์ที่แผ่ไปทั่วอาณาจักร เหมือนใน
ระบอบสมบูรณาญาฯนั่นเอง

การประกาศสิทธิธรรมของกลุ่มคณะราษฎร แท้ที่จริงก็คือคืนรากของอำนาจโดยผู้ปกครอง
รัฐที่กลายเป็นสามัญชน เป็นการยึดครองอำนาจที่จะเป็นเจ้าของสังคม และการตีความปรากฏการณ์

ทั้งปวงที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งเราเรียกว่า เป็นฝ่ายขวา การที่สามัญชนแกว่งตัวกลับมาเป็นฝ่ายศักดินา เช่นนี้ ทำให้เกิดสามัญชนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาสวมรอยแทน และเข้ามาทำทาสยสิทธิ์ธรรมของผู้ปกครอง คนกลุ่มนี้ในเวลาต่อมาจะพัฒนาตนเองเป็น ฝ่ายซ้าย

หลังจากการปกครองโดยคณะราษฎรช่วงระยะเวลาหนึ่ง การประกาศกระแสข่าวสารเสรีก็ ค่อยๆสะดุดยุติลง เพราะผู้นำทางการเมืองได้นำระบบการสื่อสารแบบถูกขีดวงความคิด หรือจำกัด กลุ่มความคิด (Blocked Communication) กลับมาใช้ มีการนำรูปแบบของการโน้มน้าวใจทางการเมือง (Political Persuasion) มาใช้จับจองใจประชาชน โดยนักการเมืองเอาหนังสือพิมพ์มาใช้ สนองเป้าหมายทางการเมืองของตนเอง ทำให้หนังสือพิมพ์ และรัฐบาล แยกตัวเองออกจากประชาชน และกลายเป็นองค์กรที่ครอบงำประชาชนสืบต่อมาอีกเป็นเวลานาน

ดังนั้น การเรียกร้องความเสมอภาคในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงเป็นเพียง แรงบันดาลใจหรือโศบายขั้นต้น ในการที่สามัญชนจะยึดอำนาจมาจากพวกเจ้า แต่หลังจากที่ได้ อำนาจมาเป็นของตนแล้ว ข้อเสนอดังกล่าวก็ไม่จำเป็นจะต้องยึดถืออย่างจริงจังนัก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

การประกาศสิทธิธรรมของกลุ่มศักดินาฉะฉานปีไทย ซึ่งถูกต่อต้านโดย กลุ่มเสรีชน

อันเนื่องมาจากความจริงที่ว่า การปฏิวัติ 2475 นั้น แท้ที่จริงไม่ได้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมไทยมากนัก นอกจากความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอันเป็นผลมาจากข้อขัดแย้งระหว่างเจ้ากับสามัญชน แต่หลังจากนั้นแล้วความแตกต่างระหว่างชนชั้นก็ยังดำรงคงอยู่สืบต่อมาอีกช้านาน เนื่องจากประชาชนมิได้มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นเลย และมีได้มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงใดๆก่อนหน้านั้นด้วย ดังได้กล่าวแล้วว่าความเคลื่อนไหวของกลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้าหรือแม้กระทั่งกลุ่มเจ้านั้นก็เป็นเพียงสงครามตัวแทนทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้น ความเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้นยังมีลักษณะที่ “ลอกเลียนแบบ” เป็นการอ้างอิงทฤษฎีต่างประเทศ มากกว่าจะเป็นการยึดมั่นในเชิงอุดมการณ์อย่างแท้จริง ดังเช่นที่นายปรีดีกล่าวไว้ในบทความเรื่อง “ความเป็นอนิจจังของสังคม” ว่า

“เมื่อก่อนวันที่ 24 มิถุนายน 2475 นั้น สังคมไทยอยู่ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งเป็นระบบเก่าแก่มาแล้วหลายศตวรรษ การเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เปลี่ยนจากการที่พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของชีวิตและเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมดในหลายสังคมดังกล่าว มาเป็นระบบราชาธิปไตยได้อำนาจรัฐธรรมนูญ ดังนั้นปวงชนชาวไทยจึงเป็นเจ้าของแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญ มาร์ก กล่าวไว้ว่า รัฐของชนธรรมดาสามัญผู้ไร้สมบัติก็คงเป็นเช่นเดียวกับบรรดารัฐที่มีอยู่ก่อนหน้านั้นย่อมเป็นผลจากการปฏิวัติที่ประสพชัยชนะจากระบบเก่า”

ดังนั้น การปฏิวัติ 2475 จึงมิได้ส่งผลในเชิงการปฏิวัติอุดมการณ์ทางสังคม การเมือง หรือเศรษฐกิจที่ฐานรากอย่างแท้จริง จึงทำให้โครงสร้างของศักดินายังดำรงคงอยู่หลังจากนั้นแม้เมื่อได้โค่นล้มระบบเจ้าไปแล้ว ซึ่งผู้วิจัยได้เรียกกลุ่มบุคคลที่เข้ามายึดอำนาจภายหลังอิทธิพลของพวกเจ้าว่า “กลุ่มศักดินาฉะฉานปีไทย”

1.กลุ่มศักดินาฉะฉานปีไทยกับบทบาทในการจัดการกับข่าวสาร ความรู้ และสัจจะ
ในประเด็นของการปรับเปลี่ยนไปสู่สังคมข่าวสารนั้นอาจอธิบายได้ดังนี้
 ยุคแสงสว่างซึ่งนำแกนของคลื่นแห่งความเปลี่ยนแปลงเข้ามาด้วย คือคลื่นแห่งสังคม
 ประชาธิปไตย อันเป็นสังคมที่ได้พบ “สัจธรรม” (Truth) คือการปกครองแบบใหม่ที่ประชาชน

สามารถเลือกสรรทางดำเนินชีวิตของตนเองได้โดยไม่ต้องถูกบีบบังคับ ในสังคมเช่นนั้น ประชาชนจะได้รับรู้ข่าวสาร (information) และ ความรู้ (Knowledge) ซึ่งเป็นสิ่งที่ประชาชนชาวยุโรปดั้งเดิมไม่เคยสามารถเข้าถึงได้จนต้องทำการปฏิวัติอันมีผลถึงการโค่นรากของสังคมดั้งเดิมที่ประชาชน "ไม่รู้" มาเป็นสังคมที่ประชาชน "รู้" ซึ่งนำมาสู่อำนาจอันยิ่งใหญ่ของประชาชนซึ่งโลกไม่เคยเห็นมาก่อนและสามารถเรียกปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ว่าเป็นการ "ปฏิวัติ" อย่างแท้จริง

แต่การปฏิวัติ 2475 เป็นการปฏิวัติที่ "เค็ดยอด" คือสังคมนิยมแห่งสังคมประชาธิปไตย ในขณะที่ประชาชนยังไม่มี "ความรู้" และคณะปฏิวัติยังไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับทราบ "ข่าวสาร" ด้วย จึงจะเห็นได้จากการสั่งปิดหนังสือพิมพ์จำนวนมากเพียงในช่วงหนึ่งปีหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังนั้น ประชาชนจึงไม่มีข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการปฏิวัติเลย ซึ่งมีผลให้กลุ่ม "ปัญญาชน" ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์ไม่พอใจมาก แม้ว่าคนกลุ่มนี้จะเคยให้ความสนับสนุนคนของคณะราษฎรมาก่อน ดังนั้นหากมองในเชิงของ "สังคมข่าวสารและความรู้" แล้ว จะถือได้ว่าสังคมไทยยังไม่เกิดการปฏิวัติแต่ประการใด ผู้ที่ยังทรงสิทธิธรรมเป็นเจ้าของความรู้ก็ยังเป็นขุนนาง (ใหม่) ที่แต่งตัวแบบตะวันตก คนเหล่านี้ประกาศสิทธิธรรมการเป็นเจ้าของ "ความจริง" และการตีความ "ความจริง" ซึ่งรวมถึงการอธิบายว่า "ความคิดวิไลซ์" คืออะไร อันเป็นวิธีการรักษาอำนาจของฝ่ายขวาเอง โดยที่คนกลุ่มอื่นยังไม่สามารถขึ้นมาเป็นเจ้าของสิทธิธรรมได้

การก่อตัวของคณะราษฎร

ตัวของคณะราษฎรเองนั้นมีหลายสาย สายแรกคือ "สายปารีส" ที่ก่อตัวขึ้นในฝรั่งเศสเมื่อปี 2468 มีนายปรีดี พนมยงค์ และรท.ประยูร ภมรมนตรี เป็นหลัก ต่อมาได้ชักชวน รท.แปลก ชิตตะสังคะ ร.ต.ทัศนัย มิตรภักดี นายด้วง ฤทธิไกร นายแนบ พหลโยธิน เข้าร่วมด้วยอย่างเป็นทางการ โดยมีนายปรีดีเป็นหัวหน้า

สายที่สองคือ "สายทหาร" ประกอบด้วยพระยาพหลพลพยุหเสนา พระประศาสน์พิทยายุทธ พ.ต.หลวงชำนาญยุทธศิลป์ เป็นต้น นายทหารกลุ่มนี้ทำหน้าที่ "ปลุกระดม" นักเรียนนายร้อยให้เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เมื่อสายปารีส พวกกันเดินทางกลับมาจากฝรั่งเศสเมื่อปีพ.ศ.2470 ก็ได้รวมตัวกับสายทหาร หลังจากนั้นได้มีบุคคลเข้ามาสมทบเป็นอันมาก ทั้งทหารบก ทหารเรือ และสายพลเรือน ซึ่งสายสุดท้ายนี้มีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้าใหญ่ มีกลุ่มนักเรียนนอก กลุ่มข้าราชการ กลุ่มนักเรียนกฎหมาย เข้าเป็นพวก สอดคล้องกับความเห็นของดร.ชัยอนันต์ที่ว่า เป็นการปฏิวัติของพวกเขา ซึ่งได้สร้างระบบการเมืองแบบข้าราชการเป็นใหญ่นั่นเอง หรือเป็นการปฏิวัติที่เปลี่ยนอำนาจจากขุนนางเก่ามาสู่ขุนนางใหม่เป็น "การปฏิวัติที่ทรยศต่อประชาชน" ⁷ คณะปฏิวัติก็คือกลุ่มปัญญา

⁷ ชัยอนันต์ สมุทราวณิช, ราษฎร์ธรรมบุญของพระปกเกล้า, (เอกสารคัดค้าน), 2518, หน้า 46

ชนของประเทศ ที่มีความรู้ หรือสามารถเข้าถึงความรู้อยู่แล้ว จึงเท่ากับเป็นการเปลี่ยนมือของคนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน คือกลุ่มของผู้เป็นเจ้าของข่าวสารความรู้เดียวกันนั่นเอง

และในท้ายที่สุด “ความรู้” ที่ได้ลอกเลียนแบบมานี้ ก็ขัดแย้งกันเองระหว่างแนวคิด “พลังเก่า” กับ “พลังใหม่” ที่เน้นสังคมนิยม เมื่อสภาผู้แทนราษฎรเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงด้วยข้อเสนอของปรีดีเรื่อง “เค้าโครงเศรษฐกิจ” ในรัฐบาลพระยามโนฯ จึงต้องออกพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร พระยามโนฯ ให้เหตุผลในการยุบสภาว่า

“เป็นเพราะคณะรัฐมนตรีมีความเห็นแตกแยกออกเป็น 2 พวก พวกหนึ่งจะวาง นโยบายเศรษฐกิจไปในทางอันมีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์ อีกพวกหนึ่งเสียสละอำนาจมากคัดค้านเพราะเห็นว่าจะเป็น โครงการที่จะนำมาซึ่งความหายนะแก่ราษฎร”

กรณีนี้ทำให้รัฐบาลพระยามโนฯ ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์เป็นครั้งแรกและให้นายปรีดี เดินทางออกนอกประเทศชั่วคราว แต่เมื่อรัฐบาลพระยามโนฯ ถูกหลวงพิบูลสงครามทำรัฐประหารและเชิญพระยาพหลพลพยุหเสนามาเป็นนายกรัฐมนตรีระหว่างปี 2476-2481 ก็ได้ยินยอมให้นายปรีดีเดินทางกลับเมืองไทยได้ อันทำให้กระทบกระเทือนกลุ่มพลังเก่าเป็นอย่างยิ่ง ผสมผสานกับกรณีที่นายถวัลย์ ฤทธิเดช เลขาธิการสมาคมกรรมกรกลางเป็นโจทก์ยื่นฟ้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ขอให้ถอดถอนประมาทประชาชน วิกฤตการณ์ระหว่างกลุ่มพลังใหม่กับกลุ่มพลังเก่าทำให้เกิดกบฏวรวงศ์ฯ ซึ่งลงเอยด้วยการลี้ภัยของพระองค์เจ้าวรวงศ์ฯ ไปอยู่อินโดจีน ด้วยการต่อสู้อย่างเข้มแข็งของหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งทำให้บุคคลผู้นี้ได้ก้าวขึ้นสู่อำนาจอย่างรวดเร็วหลังจากการกบฏครั้งนี้ ซึ่งเมื่อหลวงพิบูลฯ ได้เป็นนายกรัฐมนตรีเขาก็ได้นำประเทศไทยเข้าสู่ยุคชาตินิยมทหาร และการประกาศตนเป็นปฏิปักษ์กับลัทธิคอมมิวนิสต์ ตลอดระยะเวลาแห่งการต่อสู้ระหว่างกลุ่มพลังใหม่และพลังเก่าดังกล่าวนี้ ประชาชนก็ไม่ได้เข้ามามีบทบาทหรือรับรู้ในความเคลื่อนไหวทางการเมืองเหล่านี้โดยตรงแต่อย่างใด

ความเปลี่ยนแปลง และ “ปรับเปลี่ยน” ของ “ยุทธโกษ”

วารสาร “ยุทธโกษ” เป็นสิ่งพิมพ์ของทหารที่ออกมาแต่ปีแรกของการตั้งทหารอาชีพในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นหนังสือที่เหล่า “ยังเติร์ก” ไร้มองเห็นเรียกร้องให้ล้มเลิกระบบเจ้า และเปลี่ยนแปลงประเทศเข้าสู่ระบบเสรี “ยุทธโกษ” สะท้อนความหวังใจของทหารที่มีต่อประชาชนในชนบทผู้ยากไร้และไม่ได้ได้รับความใส่ใจดีจากรัฐบาล ระหว่างปี 2479-2481 อุดมการณ์ของทหารยังเน้นความเป็นทหารของรัฐธรรมนูญ เน้นความจำเป็นที่ทหารจะต้องพิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญ แต่

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม⁸ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า นับตั้งแต่หลวงพิบูลขึ้นมามีอำนาจ ทหารได้เปลี่ยนจาก “ทหารรัฐธรรมนูญ” มาเป็น “ทหารของผู้นำ” ดังเช่นฉบับเดือนตุลาคม 2482 เป็นภาพจอมพล ป. เดินนำหน้าทหาร และเขียนใต้ภาพว่า “หากชาติขาดผู้นำ แข็งแกร่ง เกราชแห่งชาตินั้น อยู่ได้โดย โฉน” การเน้นหลวงพิบูลฯ ให้เป็นตัวแทนของสัญลักษณ์ของทหารทั้งหมดปรากฏอยู่ใน “ยุทธ โภช” แทบทุกฉบับ และหลวงพิบูลก็พยายามสร้างความสำคัญให้แก่สถาบันทหาร ดัง “ยุทธ โภช” ระบุว่า “ทหารคือความเป็นเอกราชของประเทศ” ดังนั้น การต่อสู้ของ “ยุทธโภช” เพื่อคนยากจน ใน ท้ายที่สุดก็ลงเอยด้วยการสร้างความเป็นใหญ่ของทหารเอง และไม่มีการให้ความสำคัญกับชาวไร่ ชาวนาดังที่เคยปรากฏมาในสมัยรัชกาลที่ 5

บทบาทของจอมพล ป. ในการควบคุมกระแสข่าวสารและสร้างสังคมนะ “ผู้นำ”

สมัยจอมพล ป. ความผันผวนของระบบการเมืองภายในประเทศทำให้ความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐบาลและหนังสือพิมพ์ทุกฉบับเลวร้ายลงไปเรื่อยๆ ปึงจัยใหม่ที่แทรกเข้ามาคือลัทธิ คอมมิวนิสต์ ที่รัฐบาลมองว่าเป็นความเลวร้าย และมักจะถือเป็นสาเหตุหลักในการจับกุมนัก หนังสือพิมพ์ และการกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมือง อีกปึงจัยหนึ่งคือสงครามโลกครั้งที่ 2 และการ ยกพลขึ้นบกของกองทัพญี่ปุ่นรัฐบาลเริ่มเข้มงวดและเข้าควบคุมหนังสือพิมพ์ ดังที่ นภัทร วัชระ พิมลมาศ ได้สรุปเอาไว้ว่ามีลักษณะของการควบคุมหลาย ลักษณะ เช่น

1. การออกกฎหมาย

ในยุคจอมพล ป. มีการออกกฎหมายหลายฉบับได้แก่ พระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2485 พระราชบัญญัติมอบอำนาจ ให้รัฐบาลในยามคับขัน พ.ศ. 2484 กฎกระทรวงมหาดไทย และกฎอัยการศึก

กฎอัยการศึกนี้ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้รัฐบาลนำมาใช้จับกุมนักหนังสือพิมพ์ จำนวนมากเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2485 เรียกว่าการจับกุม “กบฏไทยอิสระ” ซึ่งมีกุหลาบ รวมอยู่ ด้วย เนื่องจากเขาเป็นผู้นำในการคัดค้านนโยบายเชื่อผู้นำ และโจมตีรัฐบาลที่ตกเป็นเครื่องมือของ ญี่ปุ่นในระหว่างสงครามเอเซียบูรพา และเขาถูกคุมขังอยู่ 3 เดือน นอกจากกุหลาบแล้ว ยังมีสุรีย ทองวานิช ที่ถูกคุกคามอย่างหนักมาก่อนหน้านี้แล้วเนื่องจากการเสนอข่าวที่กระทบหลวง กาง สงคราม และนายดำรง ปัทมะศิริ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์เสรีราษฎร์ ก็ถูกจับกุม ในคราวเดียวกัน

2. การห้ามนำเสนอหรือวิพากษ์วิจารณ์ หนังสือพิมพ์ที่ถูกควบคุมไม่ให้เสนอข่าวที่กระทบต่อ ภาพลักษณ์ของรัฐบาล เช่น พลต.อ. หลวงอดุลย์เดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ ห้ามหนังสือพิมพ์เสนอ ข่าวประหารนักโทษการเมือง 18 ศพ ลงได้เพียงแถลงการณ์ของรัฐบาล

⁸ พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ เล่ม 1, สำนักพิมพ์โอเคชั่น สโตร์, 2535, หน้า 82

3. การส่งถอนใบอนุญาตและปิดหนังสือพิมพ์ มีหนังสือพิมพ์หลายฉบับที่ถูกส่งถอนใบอนุญาต เช่น ในวันที่ 25 สิงหาคม 2482 การส่งถอนใบอนุญาตเจ้าของ บรรณาธิการ และผู้พิมพ์ผู้โฆษณาหนังสือพิมพ์ กรุงเทพวารศัพท์มีกำหนด 90 วัน เนื่องจากสงบความเรื่อง “ฮิตเลอร์เชิญหลวงพิบูลสงคราม ไปพบเป็นทางการที่เยอรมันนี่”

ส่วนการส่งปิดหนังสือพิมพ์ เฉพาะในปี 2482 ปรากฏมีการปิดหนังสือพิมพ์ถึง 16 ฉบับ ส่วนใหญ่เป็นหนังสือพิมพ์จีน(มีหนังสือพิมพ์ไทยฉบับเดียวคือ บางกอก ถูกส่งปิดเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2482) ด้วยข้อหาหลักคือการลงข้อความโจมตีรัฐบาล และยุยงให้เกิดรัฐบาลไทย หลายฉบับทำให้หนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษแสดงความเห็นวิจารณ์ในวันที่ 24 ธันวาคม 2482 ว่าเป็นการไม่ให้เสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ดังที่อารยประเทศนิยมปฏิบัติกัน

4. การตรวจและเซ็นเซอร์ข่าว เป็นผลจากพระราชบัญญัติการพิมพ์ 2484 ที่อธิบดีกรมตำรวจมีอำนาจตรวจข่าวหนังสือพิมพ์ในช่วงภาวะฉุกเฉินหรือสงคราม ทำให้หนังสือพิมพ์ถูกควบคุมโดยเข้มงวดไม่เว้นแม้แต่ประชาชน ซึ่งถูกบังคับให้ลงเฉพาะข่าวที่รัฐบาลประสงค์ให้ลง เช่น เรื่องความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ทำให้ประชาชนที่เคยมีถึง 24 หน้าถูกลดจำนวนลงเหลือ 8 หน้า หนังสือพิมพ์ใหญ่ฉบับอื่นๆเช่น “ศรีกรุง” ก็ต้องปรับตัวไหลไปตามกระแสด้วย

กุหลาบ วิจารณ์เรื่องการเซ็นเซอร์ ของรัฐบาลในช่วงนี้ว่า ทำให้หนังสือพิมพ์เต็มไปด้วยช่องว่างสีขาว เพราะรัฐบาลได้แย่งงานของหนังสือพิมพ์ไปทำเสียเกือบหมด

ในภาวะสงคราม หนังสือพิมพ์ยังถูกห้ามรับฟังคลื่นวิทยุจากต่างประเทศใดๆนอกจากวิทยุญี่ปุ่น ญี่ปุ่นยังเข้ายึดหนังสือพิมพ์จีนบางฉบับมาเป็นของตนเอง และบุกปิด “ไทยฮิวเซ็นเป่า” ของนายอริย์ ลิวีระซึ่งไม่ยอมรับนับถือญี่ปุ่น หลังออกวางตลาดได้เพียง 4 วัน

5. รัฐบาล ยังได้ใช้สื่อเพื่อให้ข้อมูลข่าวสารเฉพาะฝ่ายตน เช่น คังกรมโฆษณาการเพื่อเป็นปากเสียงของรัฐบาล กรณีนี้ ก็ถูกบทบรรณาธิการของ “สุภาพบุรุษ” โจมตีต่อกัน 2 วัน คือระหว่าง 8-9 เมษายน 2484 ว่า

“นายมัน นายคง กล่าวหาว่า บรรดานักหนังสือพิมพ์ที่ออกแสดงความเห็นคัดค้านความคิดของเขานั้น ล้วนเป็นผู้ที่ก่อภัยให้ชาติ ข้าพเจ้าก็ตกตะลึงไป และสะอึกทันที หนังสือพิมพ์นั้นดูเป็นสิ่งที่ประหลาดนัก เมื่อเร็วๆนี้เอง ผู้ใหญ่ในวงราชการก็ได้ออกมาชมเชยกันแซ่ว่า ในกรณีเรียกคืนดินแดนนั้น หนังสือพิมพ์ก็ได้มีส่วนเป็นอันมากในการสร้างชาติ แต่เมื่อคืนวันศุกร์นี้เอง ก็กลับได้รับการประนามจากนายมัน นายคง แห่งกรมโฆษณาการว่าเป็นภัยต่อชาติ เป็นผู้ทำลายชาติไปเสียแล้ว ฮ่า...หนังสือพิมพ์ในไทยเอ๊ย เข้าผู้ซึ่งเกิดมามีกรรม และเจ้าก็ต้องรับใช้กรรมไปตลอดชีวิตของเจ้า”

และหนังสือพิมพ์ก็ต้องจ่ายอม “เชื้อเพลิง” คำสั่งของ “ท่านผู้นำ” เกือบจะโดยทุกประการ การเสนอข่าวเป็นไปเพื่อสร้างภาพให้ผู้นำ มีการลงบทความที่จอมพล ป.เขียนมาลงในศรีกรุง ฉบับวันที่ 26 มีนาคม 2482 เรื่อง “ล้มไม่ได้” ซึ่งเรียกร้องความสามัคคีในหมู่ประชาชน ว่า

“พวกเราต้องมีความสมัครสมานสามัคคีกลมเกลียวกัน รักษาชาติของเรา ตั้งใจไว้ให้ แน่วแน่ว่า เราจะรักษาความเป็นกลาง และความยุติธรรมของเราไว้ให้จงได้ แม้ถ้าหากชาติของเราจะเคราะห์ร้ายต้องต่อสู้เพื่อรักษาความเป็นกลางของเรา ก็ขอคงมองเห็นอกเห็นใจจากพี่น้องชาวไทยช่วยสนับสนุนร่วมใจร่วมแรงกับรัฐบาลเพื่อการนั้น แม้ชีวิตก็ต้องพลีให้แก่ชาติ ขอพี่น้องทั้งหลายยอมเสียสละทุกอย่างเพื่อความเป็นกลางและความสวัสดิของชาติไทยในครั้งนี้”

ส่วนหนังสือพิมพ์เอง ก็ก็เขียนบทความชื่นชมรัฐบาล เช่นบทความใน ศรีกรุง 14 มกราคม 2485 เรื่อง “ผู้นำที่แท้จริง”

“ประชาชนชาวไทยทั้งหมอง และชนชาวต่างด้าวที่มาทำนุในประเทศไทย ต่างพากัน ชื่นชมในความสำเร็จแห่งการดำเนินนโยบายนำประเทศของท่านจอมพล ป. นายกรัฐมนตรี ผู้นำชาติไทยในสมัยมิกสัญญ์ของโลก.....แม้ประเทศชาติจะอยู่ในภาวะสงคราม แต่ประชาชน ยังมีรอยยิ้มคล้ายในยามปกติ ก็เพราะเขารู้ในความสามารถ ทราบซึ่งในปรีชาญาณอันชาญฉลาดของท่านผู้นำ เขามั่นใจจริง เขาเชื่อท่านโดยเต็มซัด เขาไม่มีความห่วงใยใดอื่น ทุกคนได้มอบความไว้วางใจกับท่านผู้นำด้วยความรัก เคารพ ...ขอให้ท่านจอมพล ป.พิบูลสงครามจงเจริญ โชโย!”

การสรรเสริญจอมพลป. เป็นไปอย่างเลิศลอยถึงขนาดเปรียบเทียบว่าเป็นการปกครอง ประหนึ่งบิดากับบุตร และใช้คำว่า “ร่วมโพธิ์ร่วมไทร” ซึ่งเป็นถ้อยคำและเป็นการเปรียบเทียบที่ใช้กับ ระบบการปกครองของกษัตริย์แต่เก่าก่อน ในบทความเรื่อง “บิดากับบุตร” ในศรีกรุง 5 พฤศจิกายน 2484

“รัฐบาลนี้ได้กระทำราษฎรเยี่ยงบิดากับบุตร การกระทำของรัฐบาลชุดนี้จึงควรเป็นที่ นำสรรเสริญอย่างยิ่ง สมควรแล้วที่เราทั้งหลายพึงรำลึกถึงคุณและอำนาจพรให้ท่าน จงสพลุขและความเจริญยิ่งขึ้นไป เพื่อเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรของเราตลอดไป”

ทั้งนี้รัฐบาลได้ประกาศรัฐนิยม 12 ฉบับ ซึ่งทำให้ข้อมูลข่าวสารของรัฐบาลเน้นในเรื่องดังกล่าว ได้แก่

รัฐนิยมฉบับที่ 1 ว่าด้วยรัฐนิยมใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ

รัฐนิยมฉบับที่ 2	เรื่องการป้องกันภัยที่จะเกิดขึ้นแก่ชาติ
รัฐนิยมฉบับที่ 3	เรื่องการเรียกชื่อคนไทย
รัฐนิยมฉบับที่ 4	เรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี
รัฐนิยมฉบับที่ 5	เรื่องให้คนไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภค บริโภค ที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในไทย
รัฐนิยมฉบับที่ 6	เรื่องทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ
รัฐนิยมฉบับที่ 7	เรื่องชักชวนให้คนไทยร่วมกันสร้างชาติ
รัฐนิยมฉบับที่ 8	เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี
รัฐนิยมฉบับที่ 9	เรื่องภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมือง
รัฐนิยมฉบับที่ 10	เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย
รัฐนิยมฉบับที่ 11	เรื่องกิจประจำวันของคนไทย
รัฐนิยมฉบับที่ 12	เรื่องการช่วยเหลือ คุ่มครองเด็ก คนชรา หรือทุพพลภาพ

รัฐนิยมเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับความรักชาติ ความยิ่งใหญ่ของชาติและความเจริญรุ่งเรืองของชาติให้ทัดเทียมอารยประเทศ คือเป้าหมายที่รัฐบาลพยายามจะสร้างขึ้นในยุคนั้น โดยใช้สื่อหนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียงเป็นเครื่องมือ ผลก็คือทำให้หนังสือพิมพ์ทะเลาะกับวิทยุ และหนังสือพิมพ์ทะเลาะกันเอง เพราะหนังสือพิมพ์บางฉบับ เช่น สุภาพบุรุษ (9 เมษายน 2484) ไม่เห็นด้วยกับประกาศรัฐนิยมเรื่องการแต่งกายให้คนไทยต้องสวมหมวก ใส่เสื้อ ใส่กางเกง ห้ามนุ่งกางเกงแพรและสวมเสื้อกระดุม 5 เม็ด ผู้หญิงให้สวมเสื้อ นุ่งผ้าถุง ไว้ผมยาว สวมหมวก สวมรองเท้าแบบตะวันตก มาลัย รุพนิช สะท้อนเหตุการณ์ตอนนั้นผ่าน “บันทึกจอมพล” ว่า

“ประชาชนอิมวัฒนธรรมแผนใหม่ อิมตราไก่ อิมการอินตรง เคารพภาพจอมพล ตามโรมมหรสพก่อนแสดง เอื่อมกัยจากอำนาจมืดของตำรวจ เอื่อม “พิบูลสวัสดิ์” เอื่อมกัยเตี๋ยและระอาความหรุหราชของ “ราชสำนัก” จอมพลเต็มที”

รัฐบาลจอมพล ป. (1) ทั้งควบคุมหนังสือพิมพ์ และนำหนังสือพิมพ์มาใช้ประโยชน์สนองนโยบายของรัฐ และสั่งจะใหม่แห่งลัทธิ “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” ที่เขาสร้างขึ้น เมื่อเขากลับมาอีกครั้งในสมัย จอมพล ป.(2)(8 เมษายน 2491-16 กันยายน 2500) มีสถานการณ์บางอย่างที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงต้านจากกลุ่มการเมืองที่สูญเสียอำนาจ ทำให้เกิดการกบฏขึ้นหลายครั้ง ได้แก่ กบฏเสนาริการ กบฏวังหลวง กบฏแมนฮัตตัน กบฏสันติภาพ หลังการกบฏแต่ละครั้งรัฐบาลได้ทำการกวาดล้างฝ่ายตรงกันข้ามลงเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กบฏสันติภาพ ได้มีนักหนังสือพิมพ์หลายคนถูกจับ เพราะเขียนหนังสือพิมพ์โจมตีรัฐบาลที่ไม่แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของ

ประชาชน มีการเรียกร้องสันติภาพ และเรียกร้องให้ยกเลิกการเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ ผู้ที่ถูกจับในครั้งนั้นมีกุหลาบ สายประดิษฐ์รวมอยู่ด้วย

รัฐบาลยังเผชิญกับความขัดแย้งกันระหว่างพลตรีสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับพล.ต.ต.เผ่า ศรียานนท์ ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็หาประโยชน์จากอำนาจและอิทธิพลที่ตนมีอยู่ ซึ่งนับวันจะเติบโตมากขึ้นเรื่อยๆ จอมพล ป. จึงต้องหันไปสร้างฐานประชาธิปไตยในปี 2498 โดยการยอมให้เปิดไฮปาร์คที่สนามหลวง

ในขณะเดียวกัน การเมืองภายนอกประเทศก็ไม่สงบ เพราะปัญหาคอมมิวนิสต์และสงครามเกาหลี สหรัฐได้เข้ามาบีบหนักในระหว่างสงครามเย็นมากขึ้นเรื่อยๆ และไทยก็เลือกที่จะสนับสนุนสหรัฐฯ และได้ส่งทหารไปรบในสงครามเกาหลีตามคำขอของสหประชาชาติในเดือนตุลาคม 2493 หนังสือพิมพ์โจมตีรัฐบาลเป็นอันมากเพราะไทยเพิ่งฟื้นตัวจากสงครามโลกครั้งที่ 2 อันเป็นเหตุให้เกิดการจับกุมนักหนังสือพิมพ์ครั้งใหญ่ในข้อหาคบคิดกับสันติภาพครั้งที่ได้กล่าวแล้ว และนำมาซึ่งประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน 2495 ท้าวราชอาณาจักร มีการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารข้าราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2495 และมีการออกพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2495 พร้อมกับการตรวจข่าวและเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์อย่างหนัก

ดังนั้น รัฐบาลจอมพล ป.(2) ก็มีการควบคุมหนังสือพิมพ์ไม่แตกต่างจากสมัยจอมพล ป.(1) เท่าใดนัก หนังสือพิมพ์ไม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์การเมืองระหว่างประเทศ ไม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ตลอดจนมีการจับกุมนักหนังสือพิมพ์ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์เสียงไทยถูกลอบทำร้าย นักข่าวสยามนิกรถูกลอบฆ่า นายชื่น โรจนวิภาค บรรณาธิการหนังสือพิมพ์อิทธิธรรมถูกลอบฆ่า เช่นเดียวกับนายอารีย์ ลีวีระ แห่งพิมพ์ไทย

สละ ลิขิตกุล ให้สัมภาษณ์ (นภัทร หน้า 155) ว่า “หนังสือพิมพ์ไม่สามารถเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับตนเองได้เลย นอกจากจะต้องละทิ้งอาชีพการทำหนังสือพิมพ์ไป ส่วนสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันหนังสือพิมพ์ก็ไม่อาจจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของนักหนังสือพิมพ์ได้ เพราะรัฐบาลเผด็จการไม่ยกย่องส่งเสริม มีแต่จะหาทางทำลาย”

ดังนั้น การให้ข่าวสารตลอดระยะเวลาเกือบ 2 ทศวรรษที่จอมพล ป.เป็นใหญ่ จึงเป็นยุคของการให้ข่าวสารแต่ฝ่ายเดียว คือจากรัฐบาลเป็นหลักใหญ่ ในขณะที่ข่าวสารฝ่ายตรงกันข้ามถูกนำเสนออย่างซ่อนเร้น ความรู้ที่ประชาชนได้ก็คือความรู้ที่รัฐบาลอยากให้รู้ ก็ภาพลักษณ์ที่ดีของรัฐบาล ความเป็นผู้นำที่เลิศของจอมพล ป.ที่จะสามารถนำชาติพ้นภัยทั้งปวงได้ และความเลวร้ายของคอมมิวนิสต์

ความรู้ใหม่อีกอย่างหนึ่งที่ประชาชนได้รับ ก็คือความรู้จากหนังสือพิมพ์สารเสรี ไทยรายวันของสฤษดิ์ และหนังสือพิมพ์ชาวไทยของเผ่า ที่ขัดแย้งและแฉกันเอง ทหารคำดำรง และดำรงศักดิ์หาทหาร เพื่อประโยชน์ในทางอำนาจของฝ่ายตนมากกว่าเพื่ออุดมการณ์ใดๆ นอกจากนั้น “ธรรมาธิปไตย” ของจอมพล ป.ที่ออกมาตอบโต้กับสยามรัฐของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็ทำให้ประชาชนได้รับทราบ

เรื่องราวจากข้อเขียนของจอมพล ป.เอง เช่นการปฏิเสธรื่องรัฐบาลเตรียมจะอพยพไปภาคใต้ และปฏิเสธรื่องการให้เงินอย่างเหลวแหลกของรัฐบาล

II. การต่อต้านจากกลุ่มเสรีชน “กลุ่มอุดมการณ์” : การถ่ายทอดมนุษยธรรม และการแสวงหาความจริง การแสวงหาความหมาย ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ในยุคเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางรุ่นใหม่ช่วงการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง

1.ม.จ.อากาศดำเกิง รพีพัฒน์ ผู้เปิดศักราชนิยายสมัยใหม่ “ละครแห่งชีวิต” ในพ.ศ.2472 ย่อมเป็นที่กล่าวถึงในฐานะที่เป็นนวนิยายที่สะท้อนชีวิตและสังคมอย่างมีเนื้อหาสาระ แตกต่างจากนวนิยายรุ่นก่อนๆที่เน้นบันเทิงเป็นหลัก ทั้งยังมีการวิพากษ์ค่านิยมเก่าของสังคมเจ้าขุนมูลนาย ที่เหยียดเหยื่อความมั่งคั่ง นิยมมีภรรยามาก มีนักเขียนรุ่นใหม่ๆเกิดขึ้นตามมาเป็นอันมากในยุคนี้อีก ล้วนแต่เป็นกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์ ได้เรียนรู้และเข้าใจโลกจากการอ่าน และประสบการณ์มากกว่าจากการเรียนในห้องเรียน ดังเช่น เวทวงศ์ (ทองอิน บุญยเสนา) ซึ่งเขียนนิยายเรื่อง “ดำรงประเทศ” ในปี 2474 ด้วยท่วงทำนองแบบเทพนิยาย แต่เนื้อหากล่าวถึงปรัชญาแห่งสันติภาพ การเป็นรัฐบาลที่ดี และการให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ สะท้อนผ่านบทความทางหน้าหนังสือพิมพ์ด้วย เพราะนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ โดยส่วนใหญ่ก็คือคนเดียวกัน

2.ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ เป็นผู้ถ่ายทอดคตินิยมที่สำคัญท่านหนึ่งในยุคนี เขาเรียนจบโรงเรียนนายร้อยทหารบกในปีพ.ศ.2470 และต้องโทษจำคุกในคดีกบฏบวรเดชในปีพ.ศ.2476 อยู่ในคุก 4 ปีเศษ ระหว่างนี้ได้เขียนนวนิยายการเมืองและบทความสั้นๆออกมาบ้าง เมื่อออกจากคุกไปรับราชการอยู่ได้พักหนึ่งก็ถูกจับอีก และถูกตัดสินให้จำคุกตลอดชีวิต ครั้นนี้ เขาได้เขียน “ความฝันของนักอุดมคติ” ขึ้นเป็นภาษาอังกฤษแต่ต้นฉบับถูกทำลาย เมื่อเขาออกจากคุกเมื่อพ.ศ.2487 ซึ่งมีอภิไทยนักโทษการเมือง เขาจึงได้เขียนเรื่องนี้เป็นภาษาไทยขึ้นมาใหม่ บรรจบพันธุ์ นวรัตน์ ภรรยาของเขาบอกว่า หนังสือเล่มนี้คือ อัตชีวประวัติของผู้แต่งเอง และ “รุ่ง” ก็คือนิมิตรมงคล นวรัตน์

ผู้ประนามคณะราษฎรว่า “ได้เอาความยุ่งเหยิงมาสติดัดแทนความเป็นระเบียบ เอาความแตกก๊กแตกเหล่ามาแทนความสามัคคีจัดตำรวจลับออกลาดตระเวนจับคนที่ไม่ยอมเป็นพวกฟ้อง” (เมืองนิมิตร หน้า 14)

เป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างรุนแรง

“รัฐบาลได้หว่านพืชรักชาติลงในจิตใจเยาวชน ความรักชาตินั้นในบางแห่งบางเวลาก็ได้ถูกเร่งเร้าขึ้นจนเป็นไปในทางรุกราน โลกจึงไม่มีความสงบ”

“หากรัฐบาลได้ตั้งขึ้นโดยประชาชนเพื่อประชาชนจริงแล้ว รัฐบาลเช่นนั้นย่อมจะไม่กดขี่ข่มเหงราษฎรแม้แต่คนเดียว... ไม่ทอดทิ้งราษฎรที่ประสบภัยแม้แต่คนเดียว...”

ในสังคมนิยมของเขาไม่มีคำว่าผลประโยชน์

“งานคือเสนียคของอำนาจ.....เสนียคของอำนาจเมื่อวิเคราะห์ลงไปอีกชั้นหนึ่งคือกำไร ซึ่งแปลว่าความได้เปรียบ เขาเตะเรา 1 ครั้ง แต่เราเตะเขาได้ 2 ครั้ง ก็เรียกว่ามีกำไร.....กำไรเป็นสิ่งที่เพาะวิญญานของสงครามกำไรทำให้มนุษย์ใจบาปหยาบเข้าคิดล้างผลาญกัน.....กำไรเพาะนิสัยเห็นแก่ตัว และขัดขวางความเจริญของโลกทุกกระยะ.....ถ้ามนุษย์สิ้นความปรารถนาจะหากำไร รัฐบาลต่างๆก็คงไม่เอาเปรียบกัน และคงปรึกษากันเพื่อสร้างแผนเศรษฐกิจสำหรับพลโลกขึ้น.....

กำไรจูงใจให้มนุษย์ทำงานด้วยความศอกใจ.....แบ่งถูกผสมลงในน้ำมัน ผักผสมลงในแฮม...เมื่อวิธีโกงถูกนำมาใช้มากขึ้น สินค้าก็ทรามคุณภาพลง...หนังสือพิมพ์พยายามขายข่าวให้ได้กำไรมากๆ ฉะนั้นข่าวจึงไม่จำเป็นต้องตรงกับความเป็นจริง”

สำหรับ “รุ่ง” “อนาคตของเจ้าก็คือเส้นทางเดินของเส้นทางเรือซึ่งตัวเจ้าเป็นคนถือท้าย และอนาคตของชาติก็อยู่ในกำมือของประชาชนเช่นเดียวกัน คำสอนนี้จกรากออกจากความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นสัญชาตญาณแรงกล้าในมนุษย์ มันทำให้เกิดบุคคลอย่างจูเลียส ซีซาร์ นโปเลียน โบนาปาร์ต และอดอล์ฟ ฮิตเลอร์”(เมืองนิมิตร หน้า 16) แนวคิดของนิมิตรมงคล ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกอย่างเห็นได้ชัด

“รุ่ง” ได้กล่าวถึงบทความเรื่อง “ชีวิตน้อยๆในเนื้อของเรา” ที่เขาหลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ผดุงวิทยาโดยใช้นามปากกาว่า “เคนเตอร์” ว่าเป็นการ “เผยสังจะอย่างใหม่สู่มหาชน” เขากล่าวถึงสังคมนิยมทั้งหมดว่าคล้ายร่างกายที่ประกอบขึ้นมาด้วยจุลินทรีย์ “หากเมื่อใดจุลินทรีย์บางส่วนหยุดงานซึ่งทำให้ส่วนอื่นต้องหยุดงานด้วย เราก็คาย...ชาติไทยก็เป็นชีวิตโดยความปลงใจของคนไทยที่จะทำงานร่วมกันเป็นองคาพยพแห่งรัฐประเทศ ถ้าพลเมืองทำงานประสานกันดี เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ชีวิตของชาติในรัฐนั้นก็ราบรื่น”

แนวคิดของ “รุ่ง” ยังก้าวล่วงไปถึงการปกครองของประเทศในอนาคต โดยเขากล่าวว่า แท้ที่จริงไม่เคยมีชาติใดปกครองตนเองเลย ระบบเผด็จการคือการกดขี่คนส่วนมากโดยคนส่วนน้อย ประชาธิปไตยคือการกดขี่คนส่วนน้อยโดยคนส่วนมาก คอมมิวนิสต์คือการกดขี่คนทุกชนชั้นที่ไม่ใช่กรรมกรโดยหัวหน้ากรรมกร เขากล่าวว่า รัฐบาลโดยประชาชนเพื่อประชาชนจะต้องไม่กดขี่ข่มเหงราษฎรเลยแม้แต่คนเดียว “รัฐบาลขององคาพยพแห่งจุลินทรีย์เป็นรัฐบาลที่น่าจะถือเป็นตัวอย่างอันน่าปรารถนาสำหรับใช้ในองคาพยพของมนุษย์ รัฐบาลของมนุษย์เคยยิงเป้าพลเมืองของตน แต่มันสมองของมนุษย์ไม่เคยสังหารจุลินทรีย์ในร่างกายของตนเลย ถ้าหากจุลินทรีย์แม้แต่ตัวเดียวต้องประสบภัย มันสมองก็จะจัดการสังหารวิยะอื่นให้ช่วยเหลือ” รุ่งกล่าวถึงรัฐมนตรีของรัฐบาลจุลินทรีย์ว่าถูกกำหนดตัวไว้แต่ยังเป็นทารกและให้เป็นรัฐมนตรีทันทีที่สามารถทำงานได้ การพ้นจากรัฐมนตรีมีโอกาสเดียวคือแก่ชราหรือตาย(หน้า197) และเขายอมรับว่าตัวเขานั้นเป็น “idealist” หรือนักอุดมคติ

รู้จักว่าถึงการเขียนบทความของเขาหลายๆเรื่องในครั้งนั้นว่า “หากไม่ได้เงินก็ได้ความ
อิมใจ ด้วยรู้สึกว่าการที่ตนทำนั้นเป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ แต่ได้ของรู้งเริ่มจะแห้งลงจริงๆ...”

และ “รู้ง เป็นคนนอกศาสนาเงิน เขาเกลียดการทำงานทุกอย่างที่กระทำเพื่อกำไร (หน้า 162)

ทั้งทัศนคติของเขายังแตกต่างจากหลวงพิบูลอย่างตรงกันข้าม ใน “ชีวิตแห่งการกบฏ 2 ครั้ง”
เขาแสดงอาการรู้ทันว่าหลวงพิบูลกำลังจะนำลัทธิเผด็จการเข้ามาใช้ นั่นเป็นปี 2479 ซึ่งเป็นช่วงเวลา
ที่นิมิตรมงคล ได้ลี้ภัยลอบส่งบทความ ไปลงหนังสือพิมพ์ข้างนอกอยู่เสมอ การถูกกักขังสร้างความ
เจ็บปวดให้แก่เขาอย่างถึงที่สุด แม้กระนั้นเขาก็ยอมรับว่า เขายอมจำนนอย่างสิ้นเชิงต่อการสิ้นไร้เสรี
ภาพ “ถ้าข้าพเจ้ามีความเคารพบูชาเสรีภาพเสมอด้วยแมว ข้าพเจ้าจะวิ่งหนีออกจากห้องขังในทันทีที่
ประตูปิด ข้าพเจ้าอาจนึกล่วงหน้าได้ว่าตำรวจคงไล่ตามยิง เช่นเดียวกับที่แมวมันคงนึกว่ามนุษย์ที่จับ
มันขังลงไล่ตามตี ตามฆ่า แมวยอมตายดีกว่ายอมเสียเสรีภาพ ข้าพเจ้ามีจิตใจต่ำช้ากว่าแมว” (หน้า
319)

3. พระองค์เจ้ารัชนิแฉ่มจรัส หรือ น.ม.ส. ประสูตเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2419 ต่อมาได้พระ
ยศเป็น พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงเป็นพระโอรสในกรมพระราชวังบวรวิไชย
ชาญ (วังหน้า) และจอมมารดาเล็ก (เล็ก) โรงเรียนแห่งแรกที่เข้าเรียนคือ โรงเรียนพระตำหนักสวน
กุหลาบ สำเร็จในปี 2434 แล้วทรงเรียนภาษาอังกฤษต่ออีก 2 ปีจึงได้เข้ารับราชการในกระทรวง
ธรรมการ ในปี 2439 เสด็จไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ ทรงสอบไล่ได้เป็นนักศึกษาเคมบริดจ์เมื่อพ.ศ.
2440 แต่ถูกราชการเรียกตัวกลับมารับราชการในกระทรวงพระคลัง

ในปี 2442 ทรงนิพนธ์ “เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ” ไปลงพิมพ์ใน “วชิรญาณ” อีกปี
หนึ่งต่อมาได้ร่วมกับพระสหายออกวารสารรายเดือนชื่อ “ลัทธิวิทยา” “เพื่อล้อคนอื่นที่ชอบลอกเอา
เรื่องของคนอื่นมาเป็นของตัวเอง” ปรากฏว่าในปีแรกมีผู้อบรมรับเป็นสมาชิกมาจนถึงโรงพิมพ์ของ
ตนเองได้ ปีที่ 2 เลย์ไม่เก็บค่าบำรุงแถมให้เปล่าทั้งปี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเจตนาที่ไม่มุ่งหมายธุรกิจ ยิ่ง
แจกฟรีคนก็ยิ่งบอกรับมากแต่ท่านผู้จัดทำวารสารมากขึ้น ไม่มีเวลาเขียนก็เลยเลิกออกทั้งๆที่เวลา
นั้นคนยังติดใจ “สงครามรัสเซียกับญี่ปุ่น” ของ น.ม.ส.อยู่ อย่างไรก็ตาม น.ม.ส.ก็ได้ช่วยรัชกาลที่ 6
ทำ “ทวีปัญญา” ระหว่างพระองค์เสด็จตรวจราชการหัวเมืองฝ่ายเหนืออีกด้วย ซึ่งท่านก็ได้นิพนธ์
“จดหมายเหตุจางวางหรั่ว” ลงพิมพ์ใน “ทวีปัญญา” ด้วย

ทั้งวชิรญาณ ลัทธิวิทยา และทวีปัญญา หากจะกล่าวไปแล้วก็คือวารสารของเจ้านายที่เป็น
เหล่านักเรียนนอก หรือ “ผู้ดีอังกฤษ” เป็นหนังสือพิมพ์ที่แตกต่างคนละขั้วกับกลุ่มสามัญชนหัวก้าว
หน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ยุทธ โภช” หรือ “ตุลวิภาคพจนกิจ” “จิน โนสยามวารศัพท์” หนังสือพิมพ์ผู้
ดีนักเรียนนอกเหล่านี้คือเครื่องมือของกลุ่มราชสำนักที่พยายามรักษาอำนาจของพระมหากษัตริย์เอา
ไว้ หลังจากความวุ่นวายของการเปลี่ยนแปลงการปกครองผ่านพ้นไปได้สองปี ในปีพ.ศ.2477 ว
งการหนังสือพิมพ์จึงได้เห็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ออกมาฉบับหนึ่งชื่อ “ประมวณมารค” ซึ่งมี

หม่อมเจ้าหญิงพรพิมลพรรณ รัชนี้ พระชายา เป็นบรรณาธิการ พร้อมกับมีโรงพิมพ์ประมวลมารคขึ้นที่วังถนนประมวญ ต่อมาอีกไม่กี่เดือนก็มี “ประมวลวสาร” รายสัปดาห์ออกตามมาอีกฉบับหนึ่ง โดยมีนายเสาร์ บุญเสนอ เป็นบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับนี้ “ออกกันเล่นๆ” ในหมู่มิตรสหายเพื่อ “ทรงพระสำราญ” ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันอยู่ในหมู่เจ้ามาแต่ครั้งรัชกาลที่ 5 เนื้อหาเป็นเรื่องขำขันและความรู้ใหม่ๆ ไม่แตกต่างจากครั้งอดีต วารสารทั้ง 2 ฉบับนี้ทรงใช้ทุนและบุคคลส่วนพระองค์ทั้งหมด คณะผู้เขียนคือผู้ทรงไว้วางพระทัยในวงการหนังสือ ที่เคยร่วมงานกันมาตั้งแต่สมัย “ลักวิทยา”

แต่ต่อมาในปี 2478 มีการออก “ประมวลววัน” รายวัน ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีมาตรฐานเสถียร พันธรังษี กล่าวว่า ทั้งประมวลวมารค ประมวลวสาร และประมวลววัน เป็น “ศาลฎีกาแห่งวรรณกรรม” เพราะความเป็นหนังสือพิมพ์ที่เป็นเอกในระชาติทางวรรณกรรม แต่การใช้ภาษาพยายามเน้นให้เข้าใจง่าย “ถ้าใครเขาอ่านแล้ว เข้าใจแจ่มแจ้ง เหมือนดั่งเดินไปในที่เดียวราบ ไม่ต้องบุกหน้่ารก ไม่ต้องสะดุดขอนไม้ที่นอนขวางทาง ไม่ต้องโงนข้ามคู ไม่ต้องอึดลมหายใจเพื่อที่จะเบ่งปัญญา ไม่ประคุดประคอดแต่ละประโยคทรงเครื่อง เปรียบเหมือนแต่งตัวธรรมดาเดินไปตามสบาย ไม่ใช่นุ่งหางหงส์ คาดเจียรบาด สวมขฎา เดินทำยี่เกออกจาก” ความที่ภาษาดีทำให้ “สำนักประมวลววัน” สร้างนักเขียนชั้นยอดขึ้นมาหลายคน ใครเขียนหนังสือดีก็มักคาดกันว่ามาจาก “สำนักถนนประมวญ” กันทั้งนั้น

แนวทางการทำหนังสือพิมพ์แบบเจ้านายผู้คืออังกฤษก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เมื่อ น.ม.ส. ทรงเขียน “หน้า 5” ลงใน “ประมวลววัน” และ “ประมวลวสาร” ในหัวข้อคอลัมน์ว่า “ปเกียรณก” บางทีก็ “ผสม-ผสมาน” บรรดานักอ่านรู้กันว่า ถ้าจะตัดสินใจกันอย่างไรก็ “ให้ไปอ่านหน้า 5 ของสำนักถนนประมวญ”¹⁰ ทำให้ครั้งนี่ “เจ้า” กลับถูกท่งเล็งโดยสามัญชน และการแสดงความเห็นของพระองค์ก็ต้องกระทำโดยระมัดระวัง ดัง เฉลิม วุฒิมุขิต กล่าว

“แม้ว่ากรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงเป็นยอดนักปราชญ์ แต่พระองค์ก็ทรงเห็นว่าในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นบรรณาธิการซึ่งต้องรับผิดชอบทุกตัวอักษรที่ต้องพิมพ์ออกไป จึงรับสั่งให้ข้าพเจ้าตัดทอนแก้ไขได้ถ้าเห็นว่าล้ำแนวกฎหมาย ประกอบกับยุคนั้นหัวหน้ารัฐบาลหวาดระแวงนักข่าว นักหนังสือพิมพ์ว่าเป็นฝ่ายตรงกันข้าม มักจะคิดร้ายแหม่เมื่อมีการจับกุมผู้ต้องสงสัยเป็นกบฏอยู่บ่อยๆ ข้าพเจ้าจำเป็นต้องระมัดระวังข้อเขียนของเสด็จในกรมฯ เพื่อมิให้โรงพิมพ์ถูกปิด เพราะบางทีพระองค์ท่านทรงหมั้นไว้ผู้บริหรบ้านเมือง ทรงเขียนเหน็บแนมหรือเล่าเรื่องในต่างประเทศเป็นการเปรียบเปรย ข้าพเจ้าเห็นว่าแรงไป ก็ขอให้ทรงตัดบางประโยคหรือบางตอนออกเสียบ้าง ท่านก็ทรงอนุญาต เพราะหน้า 5 ในประมวลววันนั้น ใครๆ ก็รู้ว่าผู้ใดเขียน

⁹ เสถียร พันธรังษี, ผสม-ผสมาน ของท่าน น.ม.ส., น.ม.ส., สุวรรณา เครื่องไกรเพชร บรรณาธิการ หน้า 19

¹⁰ เสถียร พันธรังษี, อ้างแล้ว, หน้า 21

ในคราวที่มีการจับกุมขุนนางผู้ใหญ่และเจ้านายบางพระองค์ มีเสียงลือว่าตำรวจสันติบาลกำลังจ้องเสด็จในกรมฯ เพราะผู้ถูกจับบางคนเป็นสหายของพระองค์ท่าน เคยมาเฝ้าที่วังอยู่เสมอ ข้าพเจ้าต้องไปชี้แจงกับผู้บังคับการตำรวจสันติบาล และเชิญนายตำรวจสันติบาลนอกเครื่องแบบที่เคยมากร้อแถวถนนประมวญเข้าไปเฝ้า และไปมาหาสู่กับข้าพเจ้าที่โรงพิมพ์ในวังตลอดเวลา จนทางการตำรวจเลิกสงสัย”¹¹

หน้า 5 ของ น.ม.ส.เน้นการให้สติปัญญา ความรู้แก่เหล่านักอ่าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสังคมหรือการเมือง หรือแม้แต่เรื่องหนังสือพิมพ์ ซึ่งทรงชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ต่อคนอ่านในเชิงอุดมการณ์ ซึ่งต้องซึ้งเอากับผลกำไรทางธุรกิจ อาจกล่าวได้ว่าทรงนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการขังระหว่างอุดมการณ์แห่งเสรีภาพของหนังสือพิมพ์กับผลประโยชน์ในยุคทุนนิยม อย่างไรก็ตามทรงดำริว่า แต่หนังสือพิมพ์จะต้องทำคนเปิดเผย ความเปิดเผยนั้นคือที่มาแห่งการบริโภคหนังสือพิมพ์ เพราะผู้อ่านซื้อความดีของหนังสือพิมพ์นั้น

“หนังสือพิมพ์เป็นของไม่มีลมหายใจ ไม่อยู่ในสัจโลกก็จริง แต่กล่าวโดยอุปมาว่ามีชีวิตเพราะฉะนั้นก็มีอชฌาศัยได้ หนังสือพิมพ์อาจเป็นสาธุชนก็ได้ อาจเกษมเพรกกก็ได้ ... ความคิดแลความเห็นกับวิธีแสดงนั้นบอกอชฌาศัยของหนังสือ แลบอกให้คนอ่านทราบความรู้ดีนลึกลนามบางของหนังสือด้วย

หนังสือพิมพ์มีชีวิตอยู่ในที่เปิดเผย จะทำดีก็ตามจะทำชั่วก็ตาม ต้องเปิดให้ประจักษ์ชมเห็นความคิดความเลวอยู่ทุกวัน ที่จริงหนังสือพิมพ์ที่มีความเป็นไปได้อีกก็เพราะเปิดเผยตน เมื่อหยุดเปิดเผยตน ก็หยุดเป็นหนังสือพิมพ์

ธรรมดาที่จะแสดงตนให้คนอื่นเห็น ย่อมจะทำตัวให้สะอาดหมดจด ไม่ใช่ให้คนดูคนเมื่อกำลังมอกตอกมอกแตก ถ้าจะทำการที่คนไม่นับถือ ก็คงจะซ่อนทำไม่ให้ใครรู้ใครเห็น ทั้งนี้เพราะอยากจะให้คนอื่นเห็นว่าดี ไม่อยากให้ใครเห็นว่าชั่ว หนังสือพิมพ์ก็เหมือนกับบุคคล แต่ยิ่งกว่า เพราะบุคคลไม่จำเป็นต้องประกาศตนอยู่เสมอ การประกาศตนของบุคคลที่มีความดีนั้น หากจะได้ประโยชน์ก็ไม่เป็นเงินเป็นทองขึ้นทันที เพราะการประกาศตนไม่ไร้ทางหากินของบุคคลนั้นๆ ส่วนหนังสือพิมพ์เมื่อประกาศตนให้คนอื่นเห็นความดีก็เกิดเป็นเงินเป็นทองทันที เพราะเมื่อคนซื้อแผ่นหนึ่ง ก็คือซื้อความประกาศตนของหนังสือพิมพ์นั่นเอง”

ในประเด็นของการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น ครั้งนี้ น.ม.ส.ออกคำว่า จะไม่กล่าวว่า เร็วเกินไปหรือช้าเกินไป (ดังเช่นพวกเจ้าที่เคยประกาศเสมอมาว่า สยามยังไม่พร้อมต่อระบอบประชาธิปไตย) แต่ทรงเปลี่ยนพระทศนะใหม่ไปตามกาลเวลาว่า สำหรับการปกครองระบอบนี้ “ความรู้” หรือการศึกษาของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ “เมื่อสยามได้ไ้มีมคนพึงประชาธิปไตยแล้ว ก็จะต้องพยายามยก ความรู้ ของประชาชนให้สูงขึ้น” ทรงเห็นว่า สื่อวิทยุกระจายเสียงนั้นสามารถนำ

¹¹ เถลิง ภูมิจนิต, แต่ น.ม.ส., น.ม.ส., สุวรรณา เกรียงไกรเทพ์ บรรณาธิการ, ไทยวัฒนาพานิช, 2527, หน้า 16

มาใช้เป็นสื่อการศึกษาได้ แต่ราษฎรของเราน้อยมากที่จะมีวิทยุใช้ และกำลังเครื่องส่งก็ส่งได้เฉพาะใกล้ๆ ปาฐกทางวิทยุกระจายเสียงก็ไม่มีความรู้จริงทำให้คนไม่อยากรับ ดังนั้น สื่อหนังสือพิมพ์จึงเป็นสื่อที่น่าจะเข้าถึงประชาชนได้ดีที่สุด ระบอบประชาธิปไตยนั้นทั้งนักหนังสือพิมพ์และคนอ่าน ต้องมีความรู้ “ประชาธิปไตยต้องอ่านหนังสือพิมพ์” ซึ่งในทีนี้หมายถึงความรู้ทั่วไปไม่ใช่ความรู้ในห้องเรียน ทรงเห็นว่างานหนังสือพิมพ์เป็นงานของนักปราชญ์ “เพราะเป็นธุรกิจที่ต้องทำด้วยปัญญา” หรือต้อง “ใช้หัว”

4. กุหลาบ สายประดิษฐ์ และเพื่อนร่วมอุดมการณ์

กุหลาบเติบโตขึ้นมาพร้อมกับการรณรงค์พรวนดินอุดมการณ์แห่งเสรีภาพให้สังคม ในช่วงที่กุหลาบเกิด กระแสการไหลบ่าของอุดมการณ์ตะวันตกกำลังกัดกร่อนสังคมไทยในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ลงไปทีละเล็กทีละน้อย ปีเกิดของเขาคือปีที่เทียนวรรณ(2485-2458) ประกาศเรียกร้องให้ไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตย ตัวของกุหลาบเองนั้นมาจากครอบครัวที่ค่อนข้างยากจน แต่เขาสามารถเรียนจนจบมัธยม 8 จากโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงมากในสมัยนั้น เพื่อนร่วมรุ่นของเขาเช่น ม.จ.อากาศคำแกง สด กุระมะ โรหิต โชติ แพร่พันธุ์ ล้วนแต่ได้เติบโตขึ้นมาเป็นนักประพันธ์ใหญ่ ซึ่งเราสามารถมองเห็นภาพการรวมตัวของเด็กวัยรุ่นที่มีความคิดก้าวหน้า และรักที่จะถ่ายทอดความคิดนั้นออกมาเป็นตัวหนังสือในยุคนั้น ได้ไม่ยากนัก กุหลาบยังมีเพื่อนฝูงที่ร่วมอุดมการณ์เดียวกันมากมายเมื่อเขาได้เดินเข้าสู่วงการนักเขียนนักหนังสือพิมพ์อย่างเต็มตัว

ทัศนะอิงกระแสนอุดมการณ์ตะวันตก

เมื่อปรีดี พนมยงค์ เดินทางกลับมาประเทศไทยในปี 2470 หลังจากที่ใช้ชีวิตอยู่ในฝรั่งเศส 7 ปี เขาได้พบว่าคนรุ่นหนุ่มที่ไม่เคยออกไปศึกษาต่อต่างประเทศ ต่างก็มีความตื่นตัวที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างน่าประหลาด เพราะได้รับอิทธิพลจาก “สื่อมวลชนที่มีลักษณะก้าวหน้าในสมัยนั้น” ดังนั้น เขาจึง “ไม่มีความลำบากมากนักในการชวนผู้ตื่นตัวในเมืองไทยให้เข้าเป็นสมาชิกในคณะราษฎร เพราะเขามีพื้นฐานแห่งความต้องการอยู่แล้ว”¹² อาจจะกล่าวได้ว่า สื่อหนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทยิ่งในการสังสมอุดมการณ์สมัยใหม่มาตั้งแต่รัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นยุคที่ได้เกิดบทความเชิงอุดมการณ์มากมาย เป็นปฏิกิริยาตอบสนองและปมเกาะนักเขียนรุ่นใหม่จำนวนมาก ในขณะที่ความแข็งแกร่งของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็เริ่มหมดพลัง และไม่สามารถต่อต้านกระแส “ต้องเปลี่ยนแปลงตามประเทศอารยะได้”

¹² ปรีดี พนมยงค์ “บางเรื่องก็เกี่ยวกับภารกิจคณะราษฎร” นิตินิวส์ 2515 ชิงในวิหิตาคร เชียงตูล, การเมืองภาคประชาชน, มองจากชีวิตและงานของศรีบูรพา”, โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2544 หน้า 26

กำเนิดคณะสุภาพบุรุษ

อบ ไชยวสุ¹³ เล่าว่าคณะสุภาพบุรุษ ได้รับการก่อตั้งขึ้นมาเมื่อปี 2472 โดยคณะบุคคล “ซึ่งเสมือนเป็นสายธารแห่งวรรณศิลป์ไทยยุคใหม่ ที่สืบทอดมาถึงปัจจุบันนี้” คณะบุคคลกลุ่มนี้ได้ออกนิตยสาร สุภาพบุรุษ รายปักษ์ ฉบับแรกเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2472 ออกในเวลาไร้เรียกกับนิตยสารรายปักษ์อีก 2 ฉบับ คือ สมานมิตรบันเทิง และเริงรมย์ โดย “สุภาพบุรุษ” นี้ ออกอยู่ได้ปีกว่าก็เลิก

อบ และ กุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นผู้ก่อตั้งนิตยสาร “สุภาพบุรุษ” โดยขณะนั้น อบ เป็นครูอยู่ที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ ส่วนกุหลาบ สายประดิษฐ์ เวลานั้นเพิ่งลาออกจากการงานผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือ “เสนาศึกษาและแพ่วิทยาศาสตร์” รายเดือนของโรงเรียนนายร้อยทหารบก สถานที่ก่อตั้งนิตยสารสุภาพบุรุษก็คือที่บ้านของอบนั่นเอง โดยมีสมาชิกเข้าร่วมด้วยอีกเป็นจำนวนมาก เช่น มาลัย ชูพิณีจ สนิท เจริญรัฐ บุญทอง เตชะกุล สถิต เสมานิด โกศล โกมลจันทร์ ชะเอม อนันตเสน พัฒน์ เนตรรังษิ โขติ หงษ์พันธ์ เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นปึกปึกแผ่นของนักเขียนในยุคนี้

สุภาพบุรุษรายปักษ์ นี้ ขายดีมาก ออกปักษ์ละ 3000 ฉบับ “ไม่เหลือกลับคืนสำนักงานเลยสักฉบับเดียว” และมีคนบอกรับเป็นสมาชิกร่วม 600 รายทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัด จนในที่สุดต้องเพิ่มยอดพิมพ์เป็นปักษ์ละ 4000 ฉบับ เป็นหนังสือพิมพ์ที่รวมกลุ่มนักเขียน “อุดมการณ์” ไว้เป็นจำนวนมาก ที่ได้ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความจริงใหม่ที่สังคมไทยยังไม่คุ้นเคย เป็นสิ่งที่จะต้องวันตกอย่างสุดโต่ง ไม่ว่าจะป็นประชาธิปไตย หรือสังคมนิยม หรือมาร์กซิสต์

สำหรับกุหลาบ สายประดิษฐ์ บทความของเขาเรื่อง “มนุษย์ภาพ” (ไทยใหม่ 8, 11 ธันวาคม 2474) ผลงานของนักเขียนหนุ่มวัยเพียง 22 ปี สะท้อนอิทธิพลของตะวันตก ทั้งในเชิงการเดินตามความคิดและการสร้างสังคมในอุดมคติ “ก็เพราะเราทั้งหลายที่ได้มีชีวิตอยู่ในสมัยปัจจุบันนี้มีอะไรบ้างที่เราควรจะภูมิใจ และขบใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้บันดาลให้เราเกิด เราไม่เคยพบสมัยของโสเครติส หรือคล้ายกับโสเครติสในบ้านเรา” ทศนะของกุหลาบ เสรีภาพ หมายถึงอิสระจากชนชั้นสูงและนายทุน ตามลัทธิเสรีประชาธิปไตยสมัยใหม่ในครั้งนั้น แต่ไม่ได้หมายถึงอิสรภาพจากความคิดตะวันตก ทศนะเช่นนี้ไม่แตกต่างจากนักคิดร่วมสมัยของเขา ไม่ว่าจะป็น ม.จ.อากาศคำแกิง หรือ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ ดังที่ได้กล่าวถึงมาก่อนหน้านี้แล้ว นิยายของเขาชื่อ “สงครามชีวิต” (พิมพ์ครั้งแรก 2475) ก็ได้รับอิทธิพลจากเรื่อง “คนจน” ของ คอสโตเยฟสกี นักเขียนรัสเซียก่อนปฏิวัติใหญ่ ซึ่งเป็นเรื่องของความเหลื่อมล้ำค่าสูงระหว่างคนมีกับคนจน ทศนะเช่นนี้ซึ่งส่งผลกระทบต่อนักเขียนนักคิดในรุ่นหลังๆเป็นอย่างสูง

ในปีพ.ศ.2490 กุหลาบได้เดินทางไปออสเตรเลียและได้ใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นเป็นเวลา 2 ปี ที่นั่นเขาได้เรียนรู้ประชาธิปไตยและมาร์กซิสต์ สังคมนิยม เมื่อกลับมา เขาได้เขียนสารคดีเรื่อง “ข้าพเจ้า

¹³ วิชาธริตต์(อบ ไชยวสุ), สุภาพบุรุษ, พิมพ์ใน ณชั้นสุดสัปดาห์, 19-25 มีนาคม 2544 หน้า 62-64

“ได้เห็นมา” เรียกร้องให้คนไทยมีความเข้าใจการเมืองในแง่มุมของความผูกพันกับชีวิตประจำวัน มากกว่าจะเข้าใจว่าเป็นเรื่องเกมแข่งชิงอำนาจ เขายังเขียนนวนิยายเรื่อง “จนกว่าเราจะพบกันอีก” ซึ่งก็มีสาระในเชิงเสรีภาพและความเป็นธรรม การวิพากษ์วิจารณ์สังคมในเชิงโครงสร้าง และเขียนประวัติการต่อสู้ของเนค เคลลี ชาวบ้านออสเตรเลียในช่วงบุกเม็กซิโกแรกๆ ที่ถูกกดขี่บังคับจากเจ้าหน้าที่ของรัฐจนต้องจับปืนต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐในเรื่อง “เขาถูกบังคับให้เป็นขุนโจร”

กุหลาบ สายประดิษฐ์ ย้ายเวทีการทำงานของเขาไปเรื่อยๆ ไปอยู่บางกอกการเมือง 3 เดือนก็ออกเพราะ “นายทุนโดนบีบจากฝ่ายตรงกันข้าม”¹⁴ ไปอยู่ไทยใหม่ 2 ปีก็ออก ไปเขียนให้หนังสือพิมพ์ “ศรีกรุง” ชื่อเขียนที่ศรีโครมของเขาคือ “มนุษยภาพ” ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนถึงขั้น “ศรีกรุง” ถูกด่ามโห่ ต่อมาก็ย้ายไปเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ประชาชาติ และในปี 2482 เขาได้ร่วมกับพรรคพวกก่อตั้งหนังสือพิมพ์ สุภาพบุรุษรายวัน ซึ่งต่อมารวมตัวกับ “ประชามิตร” ของคุณสนิท เจริญรัฐ เป็น “ประชามิตร-สุภาพบุรุษ” รายวัน จนกระทั่งเกิดสงครามโลก กระทบและอุปสรรคการพิมพ์ขาดแคลน หนังสือพิมพ์ฉบับนี้จึงต้องปิดตัวไป

คณะ “สุภาพบุรุษ” แสดงให้เห็นถึงการรวมตัวของเด็กหนุ่มซึ่ง “คลุกคลีกับงานเขียนมาตั้งแต่อยู่ในห้องเรียน.....ครั้นออกจากโรงเรียนมาแล้วแทนที่จะเที่ยวเตร็ดเตร่ทำนอง”พ่อรุ่นกระตองเจ้าสำราญ” กลับมารวมตัวกันออกหนังสือรายสัปดาห์บ้าง รายวันบ้าง¹⁵ โดยมีนายทุนขนาดเล็กให้ความสนับสนุน เช่นคุณอบ ไชยวสุ คังที่เล่ามาแล้ว และตอนที่คุณแดงโม จันทวิมล ให้ความสนับสนุนกลุ่มเด็กหนุ่มกลุ่มเดียวกันนี้ออก “สาส์นสหาย” ก็เป็นลักษณะเดียวกัน

คณะสุภาพบุรุษ ยังเป็นเสมือนตัวแทนของหนังสือพิมพ์ยุคที่อบอวลด้วยกลิ่นอายจากแนวคิดและวิธีเขียนแบบตะวันตก ที่นำมาเขียนสะท้อนสภาพชีวิตสังคมไทยในขณะนั้น เป็นยุคของเด็กหนุ่มที่มีคารมคมคายและเจ้าอุดมการณ์ ส่วนใหญ่ชอบม.8 ฝึกฝนการเขียนอ่านด้วยตัวเอง และขมอดมือกินมือแลกกับความภูมิใจที่งานเขียนของตนมีคนอ่าน คนเหล่านี้มีอุดมการณ์ และมุ่งหวังจะถ่ายทอด “ความจริง” ไปสู่สังคมไทย

ภาพของ “วีรบุรุษนักหนังสือพิมพ์” ลูจะปรากฏชัดเจนในยุคนี เห็นได้จากการที่คนหนังสือพิมพ์เขียนถึงพวกเดียวกันเอง

เช่น วิชาศ มณีวัต เขียนถึงมาลัย ชูพินิจ ว่า “กำแพงเพชรอาจจะไม่มีวีรบุรุษอย่างบางระจัน ไม่มีวีรสตรีอย่างเมืองกลาง แต่ชื่อของกำแพงเพชรก็ยังมีค่าเท่ากับเมืองที่ควรจดจำและเอาใจใส่ทั้งหมด ทั้งนี้เพราะว่า “แม่อนงค์” นักประพันธ์ผู้เขียนหนังสือได้มากที่สุดและดีที่สุดในหนึ่งแห่งยุคปัจจุบันได้กำเนิดที่นั่น”

หรือสด คุรมโรหิต เขียนถึง พ.เนตรรังษี...”พ.เนตรรังษี เป็นคนสุจริต รักความยุติธรรม ข้าพเจ้ารักเขาเหมือนรักกุหลาบ...เขาสร้างความรู้่าเริงบันเทิงใจให้เราทุกแห่งที่มีเขาอยู่ ไม่ว่าจะ

¹⁴ ประกาศ วัชรภรณ์, สุภาพบุรุษนักประพันธ์, หน้า 8

¹⁵ เคียงข้าง, หน้า 67

ในแม่น้ำลำคลอง ในทะเล ในรถไฟ ในรถประจำทาง ในรถเก๋ง แม้แต่ในทุ่งนาที่บ้านพญาไทของข้าพเจ้า”

การเคลื่อนย้ายของกุหลาบจากหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง ไปสู่อีกฉบับหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นถึงความไม่แน่นอนทางวิชาชีพ บางครั้งการนำเสนอความคิดเห็นที่เป็นอิสระก็ส่งผลให้หนังสือพิมพ์ถูกสั่งปิด หรือทางการบีบบังคับนายทุน แต่ในหลายกรณีแม้หนังสือพิมพ์จะมียอดจำหน่ายมาก แต่กลับเก็บเงินค่าสมาชิกไม่ค่อยได้ ดังกรณีที่เกิดขึ้นกับสาส์นสหยา ซึ่งขายดีเป็นเทน้ำเทท่ามา 7-8 เดือน แต่สายส่งกลับรายงานว่าเก็บเงินไม่ค่อยได้ และสมาชิกราว 300 คนส่งเงินเพียง 30 คน นอกนั้น “ผิดชำระ” ซึ่งทำให้สาส์นสหยาต้องปิดตัวเองไปในที่สุด

หนังสือพิมพ์เหล่านี้มีนักเขียนเป็นแกนหลัก ดังนั้น จึงมีนวนิยายที่เป็นที่นิยมของประชาชนจำนวนมาก ถึงกับตีนวนิยายจีนซึ่งนิยมกันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ตกอันดับไป นวนิยายเหล่านี้มีทั้งนวนิยายรักหวาน-เศร้า หรือนวนิยายแปล ที่ใช้สำนวนโวหารคมคายเป็นที่ประทับใจของคนอ่าน สะท้อนเงื่อนไขทางสังคมและการเมืองในช่วงยุคของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจจะกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าเป็นการให้ข่าวสารแก่ประชาชนเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นทั่วโลก นำไปสู่ความรู้เกี่ยวกับความเสมอภาค ภาวะรภาพ และประชาธิปไตย ซึ่งคือ “ความจริง” ที่นักประพันธ์เหล่านี้ต้องการสื่อ ไปถึงผู้อ่านอย่างได้ผลเนื่องจากเป็นหนังสือพิมพ์ขายดีดังกล่าวแล้ว

ตัวอย่างเช่น งานเรื่อง “อรทัย” ของ ฉุน ประภาวิวัฒน์ ในนามปากกา “นวนาค” สะท้อนถึงการสื่อสารเรื่องความเสมอภาคระหว่างชาย หญิง

“เป็นข้อ่า ประเพณีของคน ประเพณีของมนุษย์ ประเพณีของชาวไทย ประเพณีของบรรดาประชาชาติทั้งหลายเกือบทั่วโลกยึดถือกันว่า หลังจากการที่ชายหญิงได้กระทำพิธีแต่งงานกันแล้วนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป ชายกับหญิงคู่นั้นก็ได้ชื่อว่าเป็นสามีภริยากัน ผู้ชายจะถูกเรียกว่าเป็นพ่อบ้าน ผู้หญิงจะถูกเรียกว่าเป็นแม่เรือน ยิ่งกว่านั้นหลังจากพิธีแต่งงานหญิงสาวจะถูกเรียกว่าเป็น “นาง” แม้ว่าผู้หญิงคนนั้นจะยังมีทัน ได้ถูกแต่ต้องในควมบริสุทธิ์ของตนคิดเคี้ยวก็ตาม แต่ส่วนหญิงอีกหลายร้อยหลายพันคนซึ่งความบริสุทธิ์ไม่มีเหลืออยู่ในตนมานานแล้วโดยไม่มีโอกาสได้เข้านั่งในพิธีแต่งงาน เขาก็คงได้ชื่อว่าเป็นนางสาวอยู่ คราบเท่าที่เขาจะไม่ยอมเปิดเผย ใครหนอเป็นผู้บัญญัติลัทธิอันน่าขันเช่นนี้ สังคมของมนุษย์หรือมิใช่”

“นวนาค” ยังเขียนนวนิยายเรื่อง “เทวี” ลงใน “มหาวิทยาลัย” สะท้อนปรัชญาตะวันตกผสมผสานกับตะวันออกที่แสวงหาความจริง

“นักปราชญ์ในโลกนี้มีชีวิตอยู่เพื่ออะไรหนอ ใช้สมองและปากกาเพื่อประโยชน์อะไรกัน ที่จริงก็ยอมเห็นได้ง่ายๆแล้วว่า การเกิดมาและใช้สมองและปากกาของท่านเหล่านั้นก็เพื่อที่จะสอนสั่งเพื่อนมนุษย์ให้ละเว้นความชั่วและมุ่งกระทำแต่ความดี วัตถุประสงค์อันยิ่ง

ใหญ่ก็คือให้ประธานประโยชน์และไม่เบียดเบียนกัน พญาภิโทธิจิตไตรภูมิพระร่วงขึ้น พลาโตเรียบเรียงมหานรชนขึ้น เซอร์ ทอมัส มอร์ฝันถึงดาวแคนยูโทเปีย หรือแม่อุดมคติของ เซอร์ฟรานซิส เบคอน และแซงต์ซิมอง ก็มีความปรารถนาอันยิ่งใหญ่ เป็นไปในทำนองเดียวกับที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งสิ้น

จริงอยู่ท่านพวกเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นนักคิดนักฝัน แต่อุดมทัศน์ในความคิดอ่านของท่านเป็นสิ่งลึกลับประเสริฐสุด มีความมุ่งหมายอันแรงกล้าในการอำนวยให้เกิดประโยชน์สุขโดยทั่วถึง เพ่งเล็งแต่การประธานประโยชน์และไม่ให้เบียดเบียนกันเป็นที่ตั้ง จริงทีเดียว นักอุดมคติหรือเจ้าของลัทธิต่างๆ ในใจย่อมเปี่ยมอยู่ด้วยกุศลเจตนาเพื่อจรรโลงโลกให้ผ่องใส และเต็มไปด้วยความสุขสงบไม่ระรานกัน เล็งถึงแต่มนุษยธรรมและปรานีธรรมเป็นสรณะ

นี่แหละ คือทฤษฎีของเจ้าลัทธิที่น่าเลื่อมใส แต่ส่วนเราเล่าได้ลงทุนลงแรงร่ำเรียนศึกษากันมาสิ้นเวลาอันไม่น้อย แล้วได้ทำประโยชน์ส่วนใหญ่อันใดบ้างเล่า? ยังไม่มี เชนนี้แหละชีวิตของเราจึงยังสั้นเกินไปในการทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์และแก่โลก"

หลังสงครามโลก ประมาณช่วงทศวรรษที่ 2490 กลุ่มวรรณกรรมก้าวหน้ากลุ่มนี้ได้มีบทบาททางด้านการเมือง คัดค้านสงครามปรมาณู ต่อต้านสงครามเกาหลี และเรียกร้องเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ในสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม จนทำให้นักหนังสือพิมพ์จำนวนมากถูกจับกุม เช่น สุภา ศิริมานนท์ เปลื้อง วรรณศรี นเรศ นโรปรณ์ กุหลาบ สายประดิษฐ์ก็ถูกจับกุมด้วย และเขาได้เขียนนวนิยายสะท้อนชีวิตจริง "แลไปข้างหน้า" ระหว่างอยู่ในคุกนี้เอง ซึ่งเป็นนวนิยายที่อิงชีวิตจริงที่ตัวละครตกถึงกันถึงความถูก ความผิด สอดคล้องกับนวนิยาย ของนักประพันธ์ร่วมสมัยคนอื่นๆ เช่น "ปีศาจ" ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ที่สร้างตัวเอกเป็นตัวแทนของชาวชนบทที่วิพากษ์ความแตกต่างทางชนชั้น เช่นเดียวกับพล นิกร กิมหงวน ของ ป.อินทรปาลิต ที่ขุดลึกระบบศักดินาที่มีเจ้าคุณปึงจนี่เป็นตัวแทน แต่ครั้งจอมพลสฤษดิ์ ขึ้นครองอำนาจ นักเขียนหลายคนรวมทั้งกุหลาบ สายประดิษฐ์ ก็ต้องลี้ภัยไปอยู่เมืองจินนคราบรรพการสุดท้ายของชีวิต

5. มาลัย ชูพินิจ กับบทบาทในเชิงอุดมการณ์

บทบาทของมาลัยในยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น เขาเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่โดดเด่นคนหนึ่งทีเดียว และได้รับการยอมรับถึงขนาดที่สามารถเข้าสัมภาษณ์เดี่ยวจอมพล ป. ได้ ดังที่เขาได้รายงานไว้ใน "บันทึกจอมพล" แม้กระนั้น ก็เชื่อว่ามาลัยจะเห็นด้วยกับจอมพล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเข้าข้างญี่ปุ่น และเขามีความฮึดอัดใจอย่างรุนแรงในการที่รัฐบาลควบคุมนักหนังสือพิมพ์ไทยไม่ให้ไปกระทบกับญี่ปุ่นเข้า กล่าวคือ ในระหว่างสงคราม อุปกรณ์การพิมพ์โดยเฉพาะกระดาษเกิดขาดแคลน แต่รัฐบาลสามารถซื้อกระดาษจากญี่ปุ่นได้ และใช้เงื่อนไขนี้มาบีบบังคับหนังสือพิมพ์ฉบับโดยอ้อมปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลก็จะได้รับการปันส่วนกระดาษให้ ส่วนฉบับใดฝ่าฝืนก็อาจไม่ได้รับการปันส่วนกระดาษ ต้องหันไปใช้กระดาษฟางหรือกระดาษสาซึ่งราคาถูกแต่คุณภาพ

ภาพเลวแทน ยิ่งกว่านั้นรัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการตรวจข่าวขึ้นอีกโสดหนึ่ง คอยควบคุมหนังสือพิมพ์ไม่ให้ล้ำเส้น ไปถึงวิพากษ์ฝ่ายอักษะและสนับสนุนฝ่ายพันธมิตรเข้า ข้าราชการเมืองส่วนใหญ่จึงมาจากกรมโฆษณาการหรือสำนักแถลงข่าว “โคเมอิ” ของญี่ปุ่น¹⁶

ภาพของมาลัยที่ซัดเงินถูกถ่ายทอดออกมาในงานเรื่อง “เมืองนิมิตร” ซึ่งเขาเขียนในปี 2496-2497 ซึ่งอยู่ในช่วงที่จอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 เขาได้สะท้อนภาพที่ฝังใจเกี่ยวกับรัฐบาลไทยกับกองทัพญี่ปุ่น และบทบาทเสรีไทย ใน “เมืองนิมิตร” ซึ่งมีตัวเอกคือ “รังสิต” และรังสิตนี่เองที่เป็น “ปฏิมา (image) ของผู้ประพันธ์” ซึ่งในชีวิตจริงก็ยึดเอาหนังสือพิมพ์เป็นชีวิตปฏิญาณนั่นเอง บทสนทนาระหว่างรังสิตกับท่านอธิบดี (ซึ่งย่อหมายถึง พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจสมัยนั้น) ไม่เพียงสะท้อนจุดยืนและทัศนะอันจำหลักหนักแน่นอยู่กับประชาชนของผู้ประพันธ์ หากสะท้อนความคับแค้นของคนหนังสือพิมพ์ยุคนั้นด้วย ใน “เมืองนิมิตร” รังสิตได้แสดงเจตนาธรรมของเขาว่าเขาอยากขาดทุนและยอมสละความสะดวกสบายอันจะพึงได้รับหากร่วมมือกับรัฐบาลเพื่อธำรงไว้ซึ่งสิทธิในการแสดงความคิดเห็นระตามหลักการหนังสือพิมพ์จนถึงที่สุด แม้ว่า การกระทำเช่นนี้จะต่อแถมต่อสวัสดิภาพของตนและคนที่เกี่ยวข้องด้วยก็ตาม ดังจะเห็นได้จากรายงานข่าวผลการสู้รบจากวิทยุข้าศึกซึ่งถือเป็นการทำทนายอำนาจรัฐอย่างโจ่งแจ้ง

“เมืองนิมิตร” ปรากฏในความฝันของตัวละครชื่อ ดิเรก ที่ฝันถึงเมืองในอุดมคติซึ่ง “ชาวเมืองไม่มีใครเบียดเบียนใคร ไม่มีการบรรพชาฟัน ไม่ต้องมีทหาร ไม่ต้องมีตำรวจ ไม่ต้องมีกฎหมาย” ดิเรกฝันถึงเมือง “ที่ไม่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ศรีทรา และผิวพรรณ รักกันแทนที่จะเกลียด ช่วยเหลือแทนที่จะทำลาย” ซึ่งความฝันของเขาถูกหัวเราะเยาะจากทุกคนที่ได้ยิน ยกเว้นนักหนังสือพิมพ์ที่ชื่อ รังสิต ผู้มีหนังสือพิมพ์ในฝันของเขาอยู่เช่นกัน

หนังสือพิมพ์ในอุดมคติของเขาคือหนังสือพิมพ์ของนักสู้ ซึ่งแม้ไม่เคยมีกำไรเป็นชิ้นเป็นอัน ข้างขาดทุนอีกด้วย แต่ก็ไม่ยอมแบมือขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล ที่ยื่นข้อเสนอจะให้ทั้ง “กระดาษ ทุนรอน เครื่องอุปกรณ์และความสะดวกทุกประการ” แต่เขาไม่ยอมรับ เพราะ “ทันใดที่หมยอมรับข้ออุปการะเหล่านั้น ข้อผูกพันจะต้องเกิดขึ้นที่ ไม่ทางกายก็ทางใจ ขณะที่หนังสือพิมพ์มีข้อผูกพันแก่ใครหรืออะไรรนอกเหนือไปจากประชาชน ขณะนั้นมันก็หมดค่าในฐานะของหนังสือพิมพ์” ข้อเสนอของรัฐบาลในขณะนั้นคือบทบาทของหนังสือพิมพ์ในยามสงครามซึ่งไทยประกาศเข้าข้างญี่ปุ่น และรัฐบาลก็หวังจะเห็นสาระที่เป็นทางบวกต่อญี่ปุ่นด้วย แต่หนังสือพิมพ์หลายฉบับในเวลานั้นรวมทั้งหนังสือพิมพ์ของรังสิตด้วย ไม่ยอมทำตามนโยบายของรัฐบาล เขายังยืนยันกับท่านอธิบดีตำรวจว่า “ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ของพวกเรา รู้ดีว่า เราพยายามทุกสิ่งทุกอย่างในหน้าที่และความรับผิดชอบของเรา ยกเว้นอย่างเดียวคือสนับสนุนให้คำเป็นข่าว ให้เท็จเป็นจริง เพราะนั่นแหละอันตรายสำคัญ ไม่เฉพาะแต่สำหรับเกียรติภูมิ ชื่อเสียง หรือความไว้วางใจที่ประชาชนมอบให้แก่หนังสือของพวกเราเท่านั้น หากสำหรับรัฐบาล สำหรับบ้านเมือง และคนไทยทั่วไป”

¹⁶ เรืองแสง “เมืองนิมิตร” สำนักพิมพ์กระต๊อม ป.อ., 2544 พิมพ์ครั้งแรกในสยามสมักราชศัพท์ 2496

แต่ในท้ายที่สุด “เมืองนิมิตร” ที่เกิดขึ้นได้จริง ก็มีเพียงสองฝั่งคลองแสนแสบ ที่ “เหมือนถนนสายเดียวที่บังคับให้เราพบกัน คู่กันเคยกัน รักใคร่ซึ่งกันและกัน....เป็นแหล่งหลบภัย ให้ความสงบ สุข และให้ไมตรีจิตมิตรภาพแก่ทุกคน” ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ สอง และต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระดับบน ซึ่งตัวละครที่ชื่อรังสิต ต้องพยายามปรับตัว อาจจะประนีประนอมกันได้ชั่วคราว แต่ความริ้วฉานและการเผชิญหน้าระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆยังไม่มีวันที่จะยุติไปได้

“เมืองนิมิตร” ไม่ต่างจากผลงานเล่มอื่นๆของมาลัยที่สะท้อนภาพในเชิงสัมพันธ์ระหว่างไทยกับปรับตัวไปตามกระแสเหตุการณ์นอกประเทศ และการสร้างสรรค์อุดมการณ์ในเชิงสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกและอุดมการณ์ตะวันตก โดยมาลัยมักจะกล่าวถึงเหตุการณ์ในต่างประเทศเสมอๆ ซึ่งแสดงว่าเขามีความตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกเป็นอย่างยิ่ง หนังสืออีกเล่มหนึ่งที่น่าสนใจของมาลัยก็คือ “บันทึกจอมพล” ซึ่งเขาเขียนถึงการให้สัมภาษณ์ของจอมพล ป.ต่อนักหนังสือพิมพ์เพียงคนเดียวคือตัวเขา การให้สัมภาษณ์ของจอมพลนี้จะเป็นความพยายามสร้างภาพลักษณ์ของตัวจอมพลเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัญหาอันเกิดมาจากการตัดสินใจเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในระหว่างสงครามโลกซึ่งทำให้เกิดข้อขัดแย้งกับ “คนไทยผู้รักชาติ” ที่ตั้งกระบวนการเสรีไทยขึ้นมาตอบโต้ และยังคงถูกประณามว่าเป็น “อาชญากรหมายเลข 1 ของไทย” และการแก้ตัวในคดีประหารชีวิตนักโทษ 18 คน และการกดขี่นักหนังสือพิมพ์ “บันทึกจอมพล” นี้มาลัยได้นำเสนอเป็นทั้งรูปข่าวลงในหนังสือพิมพ์ “ประชาชาติ” และพิมพ์เป็นเล่ม ซึ่งในหนังสือเรื่องนี้ มาลัยเขียนไว้อย่างชัดเจนว่า “ผมมีอุดมคติและมโนคติ” และเป็นอีกเล่มหนึ่งที่แทรกภาพของโลกตะวันตกลงในสังคมไทยเมื่อวิจารณ์จอมพล ป.ว่าไม่ต่างจากฮิตเลอร์ และเมื่อวิจารณ์วิถีชีวิตของจอมพลที่นำประเทศเข้าร่วมรบกับญี่ปุ่นเพราะรู้ว่าถึงรบก็แพ้

“ในกรณีเช่นนั้น สิโณคาสก็พาชีวิตนักรบชาวสเปนหลายคนหลายร้อยของเขาไปทิ้งเสียอย่างใจง่วนและบัดขบที่สุดในการยุทธที่เรอโมบิเล กรณีของชาวบ้านบางระจันที่จอมพลเคยเชิดชูบูชาไว้หน้าหน้าในวาทะและบทประพันธ์ต่างๆก็หลวมเปล่า”

6. สุภา ศิริมานนท์

เป็นนักหนังสือพิมพ์อุดมการณ์อีกผู้หนึ่ง เกิดเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2457 เขาเคยเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ นิกรวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์คุณภาพยิ่งฉบับหนึ่ง คณะผู้เขียนก็ไม่แตกต่างจากหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ คือเป็นการรวมตัวกันของนักประพันธ์อย่างมาลัย ชูพินิจ ศ.ธรรมยศ เสณีย์ เสาวพงศ์ และอิศรา อมันตกุล เป็นต้น และต่อมาเขาก็ได้ออก “อักษรสาส์น” รายเดือน อีกฉบับหนึ่ง ในอักษรสาส์น (ปีที่ 3, พ.ศ. 2494) เขาได้อธิบายคำว่า “เสรี” ตามคติ

เดือนใจของมหาวิทยาลัยอุซาล่าในสวีเดนว่า “To think freely is good, but to think right is better” (คิดอย่างเสรีนั้นดี แต่คิดอย่างถูกต้องดีกว่า) ทั้งนี้เพราะนักวิชาการชอบอ้าง “เสรี” โดยพรั้าเพื่ออันเป็นที่มาของคำพูดที่มีแต่เอาสวยงามเข้าว่าแต่ไม่มีสาระ สุภาษิตเป็นอีกคนหนึ่งที่ได้รับแรงบันดาลใจจากโลกตะวันตกเป็นอย่างมาก

บทความของเขาสะท้อนแนวคิดที่เป็นอุดมคติยิ่ง และเขามักจะเขียนถึงนักหนังสือพิมพ์ในอุดมคติเสมอ สำหรับสุภา นักหนังสือพิมพ์ “จะต้องไม่เหมือนพ่อค้าหรือผู้ประกอบการอาชีพอื่นๆ... ความสำเร็จของเขาวัดด้วยชื่อเสียง ไม่ใช่ด้วยเงิน” และ “หนังสือพิมพ์ทั้งหลายย่อมถือเอาสาธารณประโยชน์เป็นธรรมจริยา แต่ถ้าเมื่อไรหนังสือพิมพ์ถือปัจเจกประโยชน์เป็นสำคัญกว่าสาธารณประโยชน์ แล้วทำข่าวเพื่อหลอกลวงประชาชนเพื่อให้ขายใจและเห็นดีเห็นงามคล้อยตาม ไปด้วยหรือให้ตื่นตระหนก เพื่อให้เอกชนหรือร้านค้าได้ประโยชน์ เมื่อนั้นแล้วระฆังแห่งชั่วโมงที่เสีราสลดที่สุดก็จะย่ำขึ้น”

เขายังเขียนบทความแสดงทัศนะเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ดังนี้

“นักหนังสือพิมพ์นั้นเหมือนคนผู้ถือศัสตราวุธอยู่ในมือ คนถืออาวุธที่มีเกียรติยศจำเป็นต้องมีจรรยาบรรณและธรรมในการใช้อาวุธ นักหนังสือพิมพ์ก็เช่นเดียวกัน มีปากกาเป็นอาวุธ จะใช้นามปากกาเป็นคุณและโทษแก่ผู้ใดก็ย่อมจะใช้โดยมีจรรยาและธรรมตามที่รับนับถือกัน ในวงการหนังสือพิมพ์ที่มีจริยธรรม.....

สมัยของการใช้ปากกาในวงการหนังสือพิมพ์ทำนองโจร โทกผ้าเหลืองได้ผ่านไป แล้วและจะไม่กลับคืนมาอีก ความดูร้ายในการใช้ปากกาโดยปราศจากจรรยาและธรรมควรจะได้สิ้นสุดลงแล้ว การใช้ปากกาเยี่ยงโจรใช้อาวุธนั้นย่อมเป็นการทำลายศักดิ์ศรีของวงการหนังสือพิมพ์ และย่อมจะได้รับประณามอย่างแรงจากวงการหนังสือพิมพ์ปัจจุบัน คนทั้งหลายควรหวังได้ว่าจะได้เห็นแต่อัศวินแห่งหนังสือพิมพ์ และอัศวินแห่งหนังสือพิมพ์ก็ควรระลึกไว้เสมอว่า จะพยายามแสดงจรรยาและธรรมของหนังสือพิมพ์ให้คนทั้งหลายประจักษ์ และนอนตาหลับสนิทได้ อัศวินแห่งหนังสือพิมพ์ย่อมดำรงคนไว้ในฐานะเป็นนาถของผู้ที่ร้อนมาพึ่งเย็น”¹⁷

สุภาเป็นอีกคนหนึ่งในกลุ่มนักหนังสือพิมพ์สมัยนั้นที่ให้ความสนใจค้นคว้าหนังสือต่างประเทศ เขาประกาศตนเองว่า เป็นนักศึกษาลัทธิมาร์กซ์คนหนึ่ง (I am a student of Marxism) ได้ศึกษา Das Capital ของมาร์กซ์อยู่ถึง 9 ปี แต่เขาจำกัดความเคลื่อนไหวทางความคิดเฉพาะในด้านวิชาการเท่านั้น ถึงแม้ว่าเขาจะรู้จักนายปรีดี พนมยงค์ และเคยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับ Das

¹⁷ “อิตรชน” ใน ที่นี้ และที่นั่น, ประชาโมศร 19 พฤษภาคม 2489

Capital ด้วยกัน¹⁸ และเขายังเคยเป็นส่วนหนึ่งของผู้ที่จะเซ็นเซอร์ข่าวสารให้กับรัฐบาล ในสมัยปรีดี พนมยงค์ด้วย ซึ่งตรงนี้ทำให้เพื่อนบางคนของเขาไม่ค่อยจะชอบใจนัก ถึงแม้เขาจะพูดในภายหลัง ในสมัยธานินทร์ว่า “ผมไม่ทำขนาดที่ ประหยัด ศ.นาคะนพ เขาทำห rokok”

7.ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ในบรรดานักเขียนที่มีบทบาทในการต่อต้านจอมพล ป.พิบูลสงคราม ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เค่นชัดที่สุด เขามีสยามรัฐรายวันเป็นเครื่องมือสื่อความคิดที่ได้ผลยิ่ง เพราะเหตุว่าสำนวน การเขียนของเขาไม่ว่าจะเป็นนิยายหรือเรื่องจริงมีผู้อ่านคอกคอกใจเป็นอันมาก แนวคิดของคึกฤทธิ์ มีความโดดเด่นและไม่จำเป็นต้องเหมือนนักหนังสือพิมพ์ร่วมสมัย เพราะเขามีความเป็นอิสระในตัวเองอยู่เป็นอันมาก

ในฐานะที่เขาเป็นเชื้อพระวงศ์ผู้หนึ่ง ผลงานของเขาสะท้อนการปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งได้ร่วงโรยลงไปมากภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นวนิยาย “สี่แผ่นดิน” ของเขา เจิดชูประเพณีนิยม และกษัตริย์นิยม ตอบได้กับความคิดก้าวหน้าแบบฝ่ายซ้ายที่กำลังแพร่ระบาด ระหว่างปี 2494-2495 อย่างประสบความสำเร็จมาก

ในเวลานั้น ลัทธิตคอมมิวนิสต์ได้แผ่กระจายเข้ามาในภูมิภาคแถบนี้ และรัฐบาลเห็นว่าเป็นภัยอันตรายต่อประเทศชาติ ได้ทำการจับกุมกวาดล้างบรรดาคนหนุ่มหัวก้าวหน้าจำนวนมาก พวกหัวก้าวหน้าเหล่านี้พยายามเชื่อมโยงการรีดนาทาเร้นของเจ้านายและขุนนางในยุโรปในระบอบฟิวดัลลิสม์ เข้ากับระบบศักดินาของไทย แม้คึกฤทธิ์จะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลเป็นอันมากมาก่อนหน้านี้ แต่เขาก็แสดงความไม่เห็นด้วย และปฏิเสธข้อสมมุติฐานดังกล่าวนี้โดยสิ้นเชิง

บทความในหนังสือพิมพ์เรื่อง “ฝรั่งศักดินา” ซึ่งพิมพ์ลงเป็นตอนๆ ในสยามรัฐเมื่อปลายปี 2500 ซึ่งให้เห็นพื้นฐานของสังคมไทยที่เน้นระบบอุปถัมภ์มากกว่าระบบชนชั้น ซึ่งมีนัยว่ากษัตริย์ไทยไม่ได้กินแรงประชาชนมากเหมือนกับเจ้าขุนมูลนายในยุโรป เขาคือผู้ชี้ให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงเป็นกษัตริย์ผู้รักประชาชนไปโดย และพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรกแก่ชาวไทยทุกคน นอกจากนั้น เขายังได้มีบทบาทในการพิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์ตลอดมา

ดังที่เขาได้เขียนสรรเสริญพระมหากษัตริย์ในช่วงวิกฤติ 6 ตุลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าหัวเสด็จ ไปประกอบพระราชภารกิจที่วัดบวรนิเวศ และมีผู้พยายามเชื่อมโยงเหตุการณ์นี้เข้ากับเหตุการณ์ที่พระถนอมเพ็งเดินทางกลับมาจากสิงคโปร์มาทำนุที่วัดบวรนิเวศ คึกฤทธิ์เขียนว่า “พระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งอยู่ในทศพิชราชธรรม และจักรวรรดิวัตร เสมอต้นเสมอปลายตลอดมาไม่มีขาดทรงพระมหากรุณาแก่ชนทั้งปวงเสมอกัน ไม่มีโอนเอียงหรือหนักไปทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ขอให้เชื่อตามนี้ และขอบอกให้รู้ทั่วกันว่า จุดยืนของผมอยู่ตรงนี้ หากใครมาพยายามบิดเบือนความจริงให้คนเห็นเป็นอย่างอื่น ผมก็จะสู้ตายคนเดียวที่จุดนี้”

¹⁸ พจนานัด ๓๓๓ ศิริมานนท์ 25 มิถุนายน 2529

เมื่อวัยประมาณ 32 ปี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้รวมกับคนหนุ่มกลุ่มหนึ่ง ก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้น ชื่อพรรคก้าวหน้า ซึ่งเป็นพรรคการเมืองพรรคแรกของไทย มีนโยบาย “รวบรวมบุคคลที่มีความเห็นตรงข้ามกับคณะราษฎร เพื่อต่อต้านคณะราษฎรตามวิถีการเมืองในระบบประชาธิปไตย และเพื่อเป็นการเตรียมตัวในการเลือกตั้งครั้งใหม่ภายหลังสงคราม” หลังจากนั้นเขาได้ออกหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ซึ่งกลายเป็นสื่อเชื่อมโยงทัศนะของเขาต่อประชาชน

ทัศนะของคึกฤทธิ์ นั้น มักเป็นไปตามสถานการณ์ เขาวิพากษ์สังคมและการเมืองอย่างรุนแรงในบางครั้ง และนิ่งเฉยหรือไม่ค่อยแสดงบทบาทอันใดในบางครั้ง ดังที่วิทยากร เชียงกูล กล่าวไว้ว่า “เพราะ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นปัญญาชนที่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายทรรศนะของตน ซึ่งเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ในแต่ละยุคได้เสมอ” ดังนั้น ความเห็นของคึกฤทธิ์ในวันนี้ ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนในวันหน้า เขาเป็นนักปฏิบัติมากกว่านักปฏิบัติโครงสร้างของสังคม และใช้วิธีการไกล่เกลี่ยประนีประนอมมากกว่าเป็นนักเปลี่ยนแปลง แนวทางเหล่านี้ น่าจะสอดคล้องกับวัฒนธรรมของไทย เพราะปรากฏว่าเขาได้รับความนิยมน้อยลงตลอดมาจนชั่วระยะสุดท้ายของชีวิต

บทบาทที่รุนแรงที่สุดของคึกฤทธิ์เห็นจะได้แก่ช่วงตอนที่ใกล้จะสิ้นอำนาจของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นรัฐบาลที่ “น่าเบื่อ” เพราะทำตัวเหมือนกับขุนนางยุคเก่าที่ตนเองเป็นผู้โค่นล้ม ไปนั่นเอง

“เด็กหนุ่มก็มีความเบื่อหน่าย เพราะคณะผู้ก่อการมายึดครองคล้ายว่าท่านไม่มีวันจะออกไป คนที่ถูกเบียดเบียน อย่างสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า กรมพระนครสวรรค์ เจ้าพระยาสมรราชเหล่านี้ หายไปแล้ว คนอื่นเข้ามาแทนที่ในความเบื่อ เบื่อหลวงประดิษฐ์ เบื่อหลวงพิบูลฯ พระยาพหล เบื่อทั้งนั้น ผมรู้สึกที่ท่านเข้ามาดูจากท่าทางกิริยาที่ท่านปฏิบัติ ท่านก็ไม่คิดจากเก่า หุดตรงๆ พวกนี้เป็นขุนนางเก่า พอได้ครองแผ่นดิน มาดเสนาบดี มาดอะไรก็ออกมา มาดอัครเจ้าพระยาเสนาบดีก็ออกมา เรนเห็นก็ต้องกราบไหว้ ต้องเคารพบนอบแบบเดียวกับที่ต้องทำในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความเบื่อหน่ายก็ต้องเกิด

สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่อ้างว่าเป็นสมัยศักดิ์นิทานั้น เทียบกับสมัยประชาธิปไตยแล้ว ผมคิดเอาเองว่าท่านผู้ก่อการเป็นศักดิ์นิทานยิ่งกว่าศักดิ์นิทานเก่าอีก เพราะวงศ์ท่านจำกัดเหลือเกิน ท่านมีกันไม่กี่คน เมื่อมีเงินมีทองร่ำรวยขึ้นมา ความเป็นอยู่ของท่านหรูหราเหลือเกิน

ที่ไกลเคียงกับรัชกาลที่ 6 คือที่ท่านนิยบท่านจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีอะไรชอบกอดคล้ายกันอยู่มาก ท่านจอมพล ป.จะพูดจะจาก็เหมือนเจ้าพระยาธรรมรเทพ ซึ่งเป็นคนใหญ่คนโตสมัยนั้น”¹⁹

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มีบทบาทเป็นอย่างมากในการตีแผ่ แฉให้เห็นความไม่ชอบมาพากลและให้รู้เท่าทันในการปฏิบัติตนของจอมพล ป. ผู้ซึ่งอาศัยระบอบประชาธิปไตยในการก้าวไปสู่ความเป็น

¹⁹ คึกฤทธิ์กับการเมืองไทย หน้า 28

ใหญ่ แต่ในท้ายที่สุดแสดงคนให้เห็นถึงความฝังหัวในรูปแบบของการปกครองสมัยเก่า การวิพากษ์
จอมพล ป.นี้ในท้ายที่สุดได้ดำเนินไปอย่างรุนแรงจนจอมพลป.มีอันเป็นต้องเนรเทศตัวเอง ไปอยู่
ประเทศญี่ปุ่น

คึกฤทธิ์ กับแนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิธรรมของประชาชน

คึกฤทธิ์เป็นคนที่มีมองโลกในแง่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระบอบ
ประชาธิปไตย เขามองเห็นประโยชน์อย่างมากมาจากระบอบประชาธิปไตย และถึงแม้
ประชาธิปไตยจะมีปัญหามากมาย แต่ก็ไม่ใช่หมายความว่าต้องยกเลิกไป ประชาชนต้องปรับตัว
และรอคอย และต้องไม่ทอดทิ้งระบอบประชาธิปไตย เขาเห็นว่า ปัญหาอย่างหนึ่งที่นำมาสู่ความ
ล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยในบ้านเราคือปัญหาที่เกิดจากระบบเจ้าขุนมูลนายหรือความเป็น
รัฐข้าราชการ “ไม่มีใครจะปรับเปลี่ยนมันได้แม้แต่เทวดาอย่างคณะราษฎร นั่นก็คือ ไปๆมาๆ คณะ
ราษฎรก็กลายเป็นเจ้าพวกใหม่ที่ใหญ่กว่าเจ้าในระบบเดิมเสียอีก เพราะครั้งนี้ระบบราชการทั้งระบบ
ขึ้นมายิ่งใหญ่โดยที่ไม่มีใครกล้าคุม เพราะคณะราษฎรนั้นหาใช่อะไรอย่างอื่นไม่ ก็คือข้าราชการใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เปลี่ยนอำนาจที่มีอยู่เดิมของพระมหากษัตริย์มาเป็นของตนเอง”²⁰

นั่นก็คือ ในท้ายที่สุด กลุ่มข้าราชการได้ฉกฉวยสิทธิธรรมจากองค์พระมหากษัตริย์มาเป็น
ของตน ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นไปจากระบอบประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนจะต้องมีสิทธิ และหวง
แหนสิทธิของตน แต่เมื่อประชาชนมีสิทธิแล้วยังต้องมีหน้าที่อีกด้วย ทั้งหลายทั้งปวงนี้ ไม่ว่าจะ
ประชาชน หรือจะเป็นสื่อ หรือจะเป็นใคร ล้วนขึ้นอยู่กับคน “ระบอบอะไรๆ จะเป็นขวาก็ตาม ซ้าย
ก็ตาม สีขาว สีแดง หรือสีอะไรก็ตาม มันขึ้นอยู่กับตัวคนทั้งนั้น หากตัวคนนั้นดี คือชื่อสัตย์สุจริตมี
อุดมคติ และใช้สิทธิที่ตนเชื่อถือเพื่อประโยชน์แก่คนทั้งปวงแล้ว ผมก็นับถือและพร้อมจะยกย่อง”²¹

ในช่วงปี 2500 ประเทศมีปัญหาอย่างมากอันเนื่องมาจากการเลือกตั้งสกปรก เขาได้ปลุกใจ
ประชาชนให้ออกมาต่อสู้กับความไม่ชอบมาพากลเหล่านี้ ประชาชนไม่ควรจะยอมรับเผด็จการที่มา
จากการเลือกตั้ง เขากล่าวว่า “ชีวิตของเราและลูกไม่สำคัญเลย ถ้าหากว่าเราสละเพื่อความบริสุทธิ์
ยุติธรรมในบ้านเมือง หรือเพื่อรักษาเอกราชแห่งชาติเราไว้” ประชาชนจะต้องใช้สิทธิของตน และ
รักษาหวงแหนสิทธิในการไปเลือกตั้ง ต้องใช้สิทธิอย่างเต็มภาคภูมิ

งานของคึกฤทธิ์ ทั้งในรูปของหนังสือและหนังสือพิมพ์ได้รับการยอมรับจากประชาชน
เป็นอย่างมาก เขาให้ความรู้ และวินิจฉัยปัญหาต่างๆผ่านหนังสือพิมพ์ จนได้ชื่อว่าเป็น “เสาหลัก
ประชาธิปไตย” ในช่วงการทำงานในสยามรัฐ ถือได้ว่า เขาเป็นสื่อที่ถ่ายทอดความรู้ และสั่งจรรยา
ทางการเมือง ประชาธิปไตย สัจธรรม แก่ประชาชนอย่างน่าสนใจยิ่ง

²⁰ ทวี สุรฤทธิ์กุล, Political Vision, คอนกรีตธรรมบุญฉบับในฝันของท่านอาจารย์คึกฤทธิ์ สยามรัฐ 21-28 ธันวาคม 2539

²¹ สยามรัฐ สิงหาคม 2500

กล่าวโดยสรุป ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง กลุ่มศักดินาชนาประชาธิปไตยมีบทบาทอย่างสูงในการจัดการกับข่าวสาร ความรู้ และสิ่งจะ ให้กระแสนักข่าวสารเป็นไปตามความต้องการของกลุ่มตน ไทยจึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงตนไปสู่ สังคมข่าวสาร ได้ ประชาชนไม่มีโอกาสได้รับความรู้เกี่ยวกับการปฏิวัติ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะคณะปฏิวัติเองก็ไม่เชื่อว่าคนไทยจะสามารถเข้าใจในอุดมการณ์ประชาธิปไตยได้ คณะราษฎรจึงมีความจำเป็นจะต้องควบคุมระบบข่าวสาร

ส่งผลให้กลุ่ม “ปัญญาชน” ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์ไม่พอใจมาก แม้ว่าคนกลุ่มนี้จะเคยให้ความสนับสนุนคนของคณะราษฎรมาก่อน จึงเป็นไปตามข้อสันนิษฐานของผู้วิจัยแต่เบื้องต้นแล้วว่า หากมองในเชิงของ “สังคมข่าวสารและความรู้” แล้ว จะถือได้ว่าสังคมไทยในขณะนั้นยังไม่เกิดการปฏิวัติแต่ประการใด ผู้ที่ยังทรงสิทธิธรรมเป็นเจ้าของความรู้ก็ยังเป็นขุนนาง (ใหม่) ที่แต่งตัวแบบตะวันตก คนเหล่านี้ประกาศสิทธิธรรมการเป็นเจ้าของ “ความจริง” และการตีความ “ความจริง” ซึ่งรวมถึงการอธิบายว่า “ความศิวิไลซ์” คืออะไร อันเป็นวิธีการรักษาอำนาจของฝ่ายขวาเอง โดยที่คนกลุ่มอื่นยังไม่สามารถขึ้นมาเป็นเจ้าของสิทธิธรรมได้

แม้จะมีการต่อต้านจากกลุ่มเสรีชน ซึ่งเรียกได้ว่าเป็น “กลุ่มอุดมการณ์” ทำการถ่ายทอดมนุษยธรรม และการแสวงหาความจริง การแสวงหาความหมาย ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ แต่การนำเสนออุดมการณ์เหล่านั้นก็ต้องกระทำอย่างซ่อนเร้นและด้วยความขมขื่น เพราะถูกบีบจากฝ่ายการเมืองและในทางธุรกิจก็ไม่ประสบความสำเร็จ การนำเสนอข่าวสารและความรู้ของคนกลุ่มนี้ยากที่จะเผยแพร่ผ่านหนังสือพิมพ์ จึงต้องอาศัยหนังสือนวนิยายเป็นเวทีทดแทน

ข้อที่น่าสังเกตคือ ผู้ที่นักหนังสือพิมพ์ที่เป็น “เจ้า” เช่นพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ได้มีบทบาทในการนำเสนอข่าวสารและความรู้ด้วย แต่ความรู้เหล่านั้นก็เป็นความรู้อย่างเป็นกลางๆ ไม่เข้าไปมีบทบาทในการนำเสนออุดมการณ์ประชาธิปไตยและต่อต้านผู้ปกครองมากนัก เชื่อพระวงศ์อีกผู้หนึ่งคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กลับมีบทบาทอย่างสำคัญในการทำทนายอำนาจทางการเมือง การวิพากษ์กลุ่มอำนาจรัฐว่าไม่ได้แตกต่างอะไรกับกลุ่มอำนาจขุนนางเก่า และเขายังสังสมแนวความคิดใหม่ที่ว่าด้วยสิทธิธรรมของประชาชนอีกด้วย

บทที่ 3

การควบคุมกระแสข่าวสารเบ็ดเสร็จ และยุค สัญญะบริโลกนิยม

ยุคสฤษดี เป็นยุคที่เสริมต่อระบบชาตินิยมที่ได้ใช้กันมาอย่างเป็นรูปธรรมในสมัยจอมพล ป. ซึ่งเมื่อกระทบเข้ากับปัญหาคอมมิวนิสต์ซึ่งจอมพลสฤษดีเห็นว่าเป็นเรื่องที่ต้องใช้กำลังตอบโต้ อย่างรุนแรงด้วยแล้ว ชาตินิยมก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือโดยตรงที่จะตอบโต้กับคอมมิวนิสต์ นักหนังสือพิมพ์เองก็ถูกเพ่งเล็งว่าจะเป็นพวกเดียวกับพวก “ทรยศต่อชาติ” และถูกควบคุมอย่างเด็ดขาด สืบต่อมาจนถึงจอมพล ถนอม กิตติขจร

แต่การควบคุมจะนำมาซึ่ง “สันติ “ และ จริยธรรมในเชิงวิชาชีพก็หาไม่ เพราะปรากฏว่า หนังสือพิมพ์ ซึ่ง “หนี” เนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์และให้ข่าวสารการเมือง ได้พบว่าคนสามารถหาประโยชน์จากการนำเสนอเนื้อหาที่ค้อยในสาระ และนักหนังสือพิมพ์จำนวนหนึ่งได้พบว่า การรับของขาวและสินบนเป็นผลประโยชน์อย่างหนึ่งที่ตนควรจะได้

ยุคสฤษดี ทรราชต์ : หนังสือพิมพ์ต้องสร้างความสามัคคี มีจริยธรรม มีความประพฤติเรียบร้อย ผลคือ “หนังสือพิมพ์เป็นไทย แต่ใจทาส”

สำหรับรัฐบาลนี้ ข่าวสารต้องมีความถูกต้อง ไม่หวือหวาเกินจริง สร้างความสามัคคี ไม่ก่อให้เกิดการเผชิญหน้า ประชาชนต้องได้ข่าวสารที่นำไปสู่ความสงบเรียบร้อยและความเป็นระเบียบ และรู้ในสิ่งที่รัฐบาลต้องการให้รู้ และรัฐคือผู้ตีความปรากฏการณ์ทั้งปวง

เริ่มต้นด้วยการกวาดล้างนักหนังสือพิมพ์ครั้งใหญ่ 2 ระลอก ระลอกที่ 1 คือหลังรัฐประหารเมื่อ 20 ตุลาคม 2500 นักการเมือง นักหนังสือพิมพ์ ขาวนา ทนายความ พลเรือนถูกจับเป็นอันมาก หนังสือพิมพ์ที่ถูกสั่งปิดได้แก่ ขาวภาพรายวัน (ไทยรัฐปัจจุบัน) เถียรภาพ เสียงไทย เดลิเมต์ บางกอกเดลิเมต์ บางกอกนิวส์ ตงจ้วน กงหอป้อ เศรษฐสาร ปิตุภูมิ สายธาร หลักเมือง เอกชน(รายสัปดาห์) ขาวกีฬา เป็นต้น หนังสือพิมพ์ที่ถูกสั่งปิดนี้ไม่ให้เปิดใหม่ด้วย ระลอกที่ 2 คือการจับกุมคณะที่ได้รับเชิญไปทัศนจรประเทศจีน ซึ่งรวมถึงนายทองใบ ทองเปาว์ นายจิตร ภูมิศักดิ์ ส่วนกุหลาบ สายประดิษฐ์ ไหวตัวทันก่อนจึงไม่ได้เดินทางกลับมาด้วย ผู้ที่ถูกจับกุมส่วนใหญ่มักถูกขังลิ้ม บางคนตายในคุกโดยไม่ได้รับการพิจารณาคดีในศาลยุติธรรมเลย เช่นนายสวัสดิ์ คัมภสุทธี บรรณาธิการหนังสือพิมพ์เดลิเมต์รายวัน และนายเฉลิม คล้ายนาค นักข่าวของเดลิเมต์ ในวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2501 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็โดนจับด้วยฐานหมิ่นผู้บัญชาการทหารสูงสุด รัฐบาลจอมพลสฤษดีเชื่อว่ามิแผนล้มระบอบประชาธิปไตยโดยนักการเมืองผู้ชักใยหนังสือพิมพ์บางฉบับ

ยังเป็นยุคที่ให้ความสำคัญกับชาตินิยมเป็นอันมาก ดังคำกล่าวของหลวงวิจิตรวาทการที่
กรมยุทธศึกษาทหารบกเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2504 ว่า

“ชาตินิยมเป็นสิ่งเดียวที่สามารถต่อสู้ป้องกันคอมมิวนิสต์ได้....การต่อสู้คอมมิวนิสต์
นั้น ไม่มีวิธีอื่นใดดีไปกว่าที่จะสอนให้เราระลึกชาติอยู่เสมอ ถ้าเราสามารถสร้างลัทธิต่อชาติ
ฝังเข้าในจิตใจของคนเหมือนอย่างคอมมิวนิสต์เขาสามารถเอาลัทธิคอมมิวนิสต์ให้คนถือ
เหมือนศาสนาได้ เราก็คงวิตกที่ลัทธิคอมมิวนิสต์จะเข้าครอบงำประเทศ”

ลัทธิชาตินิยมที่จอมพลสฤษดิ์ ใช้สืบต่อมาจากยุคจอมพล ป.นั้น เป็นที่เชื่อกันว่าเป็นกุศโล
บายที่สามารถสร้างชาติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เชิดชูอุดมการณ์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
ให้มั่นคงสืบต่อไปในแผ่นดินไทย และสามารถต้านทานลัทธิคอมมิวนิสต์ที่กำลังแพร่ระบาดเข้ามา
ในไทยเวลานั้นได้

หนังสือพิมพ์รายงานข่าวการปราบปรามคอมมิวนิสต์ของรัฐบาล เชิดชูการตัดสินใจของรัฐบาล
ที่จัดการรุนแรงต่อสู้ต้องหาฝึกฝักลัทธิคอมมิวนิสต์ เช่นการประหารชีวิตนายสุภชัย ศรีสติ ขื่อหา
เป็นหัวหน้าคณะก่อการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย ประหารชีวิตนายซัง แซ่ถิ่ม และพรรคพวก ขื่อ
หาวางเพลิง ซึ่งจอมพลสฤษดิ์วินิจฉัยว่าเป็นการกระทำของคอมมิวนิสต์ ประหารนายครอง จันดา
วงศ์ และนายทองพันธ์ สุทธิมาศ ขื่อหาเป็นกบฏแบ่งแยกดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปรวม
กับลาว ประหารนายเลียงฮ้อ แซ่ถั่ว ขื่อหาผลิตและค้าเฮโรอีน และประหารนายรวม วงศ์พันธ์ และ
พรรคพวกอีก 38 คน ขื่อหามีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ นายรวมถูกกล่าวหาว่าจัดตั้ง “คณะ
กรรมการปฏิวัติชาวนา” และออกหนังสือพิมพ์เดือนชื่อ “รักชาติ” แจกจ่ายผู้เข้ารับการอบรม

อันเป็นเหตุผลทำให้จอมพลสฤษดิ์ต้องออก “ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 17” ประจวบ อัม
พะเสวต กล่าวว่ “ในยุคนี้ไม่มีหนังสือพิมพ์ฉบับใดกล้าแสดงความคิดเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์รัฐ
บาลเลย ก็เป็นเพราะความกลัวในอำนาจของมาตรา 17 กัน จอมพลสฤษดิ์แกเอาจริง สั่งประหารศัตรู
ทางการเมืองหมด แม้แต่พวกโจรผู้ร้าย พวกลอบวางเพลิง แยกยังสั่งยิงเป้าเลย อย่างนี้ใครจะไปกล้า”

²² ทำให้เกิดอุดมการณ์อย่างใหม่ว่า การปกครองอย่างเฉียบขาดของจอมพลสฤษดิ์ สามารถสร้าง
ความสงบเรียบร้อยในบ้านเมืองได้ มีความเป็นประชาธิปไตยทั้งที่เป็นเผด็จการของคณะทหาร

ประกาศคณะปฏิวัติฉบับนี้ ครอบคลุมตั้งแต่การละเมิดองค์พระประมุข การสร้างความ
เสื่อมความเชื่อถือในหมู่ชาวต่างชาติ การวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล การส่งเสริมให้เกิดความนิยมใน
ลัทธิคอมมิวนิสต์ ไปจนถึงการสร้างความตื่นตระหนก หรือการใช้ถ้อยคำหยาบคาย การละเมิดศีล

²² นภัทร วัชรทิมาต, การควบคุมและการใช้ประ โยชน์จากหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลในยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม กับยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, วิทยา
นิพนธ์ภาควิชาวารสารสนเทศ, คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 189

ธรรมและวัฒนธรรมอันดีของประเทศชาติ แม้กระทั่งการทำนายโชคชะตาบ้านเมืองไปในทางเลวร้ายก็กระทำมิได้

ยุคสมัยจึงเป็นยุคที่นักหนังสือพิมพ์ถูกจับ บ้างก็หนีกันกระเจิดกระเจิง โดยหนีไปอยู่ต่างประเทศบ้าง หรืออีกพวกคือ “พวกคำดิน” ะเห่เร่ร่อนไปตามจังหวัดต่างๆ

ทั้งนี้เพราะจอมพลสฤษดิ์เห็นว่า มีหนังสือพิมพ์ “แกะคำ” ที่เอนเอียงไปทางคอมมิวนิสต์ “อย่างเปิดเผย” และได้รับทุนสนับสนุนจากคอมมิวนิสต์ ทำการตำหนิการเมืองที่ไม่ยอมตกเป็นเครื่องมือของคอมมิวนิสต์ และยังประณามมิตรประเทศของไทยว่าเป็นนายทุน เป็นพวกจักรวรรดินิยมต่างๆที่นโยบายของรัฐบาลเป็นที่ชื่นชมของประชาชนส่วนใหญ่อยู่แล้ว ทัศนะเช่นนี้ทำให้ยุคของเขาทำลายสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ลงอย่างสิ้นเชิง และตั้งสมอุดมการณ์เผด็จการลงไปแทนที่ โดยมีข้ออ้างถึงอิสรภาพและเอกราชของชาติเป็นเป้าหมาย

“...ประวัติศาสตร์บอกกับเราว่า เมื่อแผ่นดินไทยสูญเสียเอกราชนั้น หากไม่เพราะเหตุอื่นใดก็ตาม หากแต่เป็นเพราะคนไทยด้วยกันเองเป็นไส้ศึก จึงทำให้ไทยสิ้นอิสรภาพและเอกราชอันเป็นที่รักและหวงแหนไป... คำรวจจับกุมคณะหนึ่งซึ่งมีพฤติกรรมที่จะนำประเทศไทยไปสู่ระบอบการปกครองอันไม่พึงปรารถนาและไม่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญปกครองของราชอาณาจักร นั่นคือคอมมิวนิสต์ ...เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วการกระทำใดที่แม้แต่จะเป็นการพยายามก็ตามที่จะนำลัทธิอื่นมาสถาปนาแทน จึงเป็นการกระทำอันอุกฤษฏ์และปราณีกันไม่ได้” (สารเสรี 2 กรกฎาคม 2502)

จอมพลสฤษดิ์ ได้ให้ทัศนะในเรื่องนี้ไว้ว่ารัฐบาลจำเป็นต้องจับกุมผู้ที่แฝงตัวอยู่ภายใต้นามของหนังสือพิมพ์อันเป็นนามที่มีเกียรติ กระทำการเป็นเครื่องมือของคอมมิวนิสต์ที่พยายามจะสร้างความระส่ำระสายขึ้นในประเทศ เขายังเห็นว่า หนังสือพิมพ์ที่ดีไม่ควรเป็นสื่อที่ทำให้เกิดการเผชิญหน้า ในทางตรงข้ามควรจะสร้างความสามัคคี

“ก่อนการปฏิวัติมีแต่หนังสือพิมพ์ปากร้าย หนังสือพิมพ์ที่ดูเหยื่อให้แตกสามัคคีในชาติ ที่จะขายได้ปริมาณมากก็คือ หนังสือพิมพ์พวกนี้สามารถเอาชนะหนังสือพิมพ์ที่ดี ถึงกับเห็นชัคว่าถ้าปล่อยให้สภาพการณ์นี้เป็นอยู่ต่อไปจิตใจของคนทั้งบ้านทั้งเมืองจะถูกชักจูงไปในทางปรปักษ์หักโค่นซึ่งกันและกัน ไม่มีทางจะสร้างความสามัคคีกลมเกลียวกันในชาติได้ ครั้นมาถึงเวลานี้ เมื่อได้ปิดทางร้ายเสียแล้ว หนังสือพิมพ์ที่ดีก็ขายได้ปริมาณมากและมีการปรับปรุงให้ดีขึ้นทั้งในด้านวิชาการและในด้านแสดงความคิดเห็นที่เป็นธรรม ช่วยให้การศึกษากองประชาชนได้ดียิ่งขึ้น” (สยามนิกร 22 ตุลาคม 2502)

หนังสือพิมพ์จึงไม่กล้าคัดค้านความเสียหายของรัฐบาลเลย ในทางตรงข้าม ได้หันไปเสนอข่าวชาวบ้านแทน แต่ความหวือหวาของข่าวก็ทำให้รัฐบาลทนไม่ได้เช่นเดียวกัน รัฐบาลจึงเข้ามาควบคุมจริยธรรมของสื่อมวลชนอีกชั้นหนึ่ง ดังที่ พล ต.อ. ไสว ไสวเสนยากร อธิบดีกรมตำรวจ ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่า

.....“ให้หนังสือพิมพ์ร่วมมือในการเสนอข่าวอย่างตรงไปตรงมา อย่าลงข่าวลือ และให้หาข้อเท็จจริงของข่าวเสียก่อน ในการนี้ขอให้หนังสือพิมพ์อย่าลงข่าวโยกย้ายหน่วยราชการก่อนที่จะมีคำสั่งออกมา รวมทั้งห้ามเสนอข่าวที่ทางการปกปิดด้วย ถ้าหากจะเป็นการดีก็ขอให้ตีเพื่อก่อ อย่าคดีเพื่อทำลาย”(สยามนิกร 26 กุมภาพันธ์ 2502)

วันที่ 22 พฤษภาคม 2502 อธิบดีกรมตำรวจมีหนังสือ “ห้ามการขาย แจกแจกหนังสือพิมพ์ที่โฆษณาภาพหวาดเสียว ลามกอนาจาร” ไปยังหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ทั้งยังห้ามลงภาพคนตายด้วย เพราะ “ทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกกระทบต่อจิตใจ และอาจเข้าใจ ว่าเป็นสภาพการณ์บ้านเมืองเต็มไปด้วยความไม่ปกติสุขและเสื่อมเสียศีลธรรม” ดังนั้น การห้ามเสนอข่าวและภาพที่หมิ่นเหม่ต่างๆ รัฐบาลมองไปถึงเสถียรภาพของบ้านเมืองด้วย เพราะรัฐบาลอยากให้คนทั้งหลายเข้าใจว่าบ้านเมืองสมัยดังกล่าวเต็มไปด้วยความปกติและมีระเบียบเรียบร้อยโดยทุกประการ

สยามนิกร เสนอข่าวในวันที่ 30 กันยายน 2502 เรื่องจอมพลประภาสหนักใจการทำข่าวมาตรฐานของหนังสือพิมพ์ที่ชอบเสนอให้เกินจริง

“...การเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับคดีฆาตกรรม เกี่ยวกับเรื่องผู้สาว ซึ่งเป็นเรื่องซึ้งรักหักสวาทมักเสนอข่าวเกินจริง ดังนั้นจึงขอความร่วมมือจากหนังสือพิมพ์ให้เสนอข่าวให้ตรงกับความเป็นจริง เป็นไปอย่างข่าวปกติ อย่าได้เสนอข่าวให้ใหญ่โตนัก เพราะจะเป็นผลเสียแก่ด้านสวัสดิการของประชาชน และในด้านชีวิตจิตใจ และการเสนอข่าวในขณะนี้ก็มีข้อสันนิษฐานต่างๆ ที่ขัดกับของเจ้าหน้าที่ตำรวจ จึงขอให้เสนอข่าวไปตามความจริง เพราะการสันนิษฐานอาจทำให้คนไม่คิดต้องเข้าคุกและอาจทำให้เสียรูปคดีได้”

และจอมพลประภาสยังปรามในเรื่องการเสนอข่าวต่างประเทศว่าอย่าล้าหน้า ให้ถือหลักสังเกตนโยบายของชาติ

วันที่ 22 มกราคม 2503 พล ต.โท. ประเสริฐ รุจิรวงศ์ รองอธิบดีกรมตำรวจ ได้มีหนังสือเตือนหนังสือพิมพ์ให้ “งดเว้นการพาดหัวข่าวตื่นตื่น” และ “ไม่สอดคล้องกับเนื้อข่าวภายใน “ซึ่งเป็น การพาดหัวข่าวเพื่อหวังผลกำไรในการค้านั้น ขอให้เลิกเสียที” ทั้งยังมีหนังสือเตือนให้ระงับการโฆษณาออกใบสลากกินแบ่งอีกด้วย เพราะรัฐบาลมีนโยบายปราบปรามสลากกินรวบโดยเด็ดขาด

วันที่ 8 มิถุนายน 2503 อธิบดีตำรวจคนเดียวก็มีคำสั่งห้าม “เสนอข่าวเกี่ยวกับคดีอาชญากรรมไปในทางก่อให้เกิดความตื่นเต้น โดยเฉพาะการพาดหัวข่าวเป็นต้นว่า คดีข่มขืน ลามกอนาจาร โดยใช้ถ้อยคำบรรยายในหัวข่าวและเนื้อข่าวที่ไม่สมควร สำหรับคดีอุกฉกรรจ์ในบางครั้ง หนังสือพิมพ์บางฉบับเสนอข่าวไปในทำนองเหมือนเจ้าหน้าที่ไม่มีสมรรถภาพในการให้ความปลอดภัยแก่ประชาชนเพียงพอ” ต่อมาในวันที่ 12 เดือนเดียวกัน ห้ามเสนอข่าวลือ หรือข่าวที่แพร่ออกไปโดยไม่ได้รับการยืนยัน และมักเป็นข่าวที่ปล่อยออกมาโดยพวกคอมมิวนิสต์ “ซึ่งมักจะก่อให้เกิดความหวาดหวั่นในหมู่ประชาชนเพื่อหวังผลทางการเมือง”

ยุคสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีนิตยสารที่ดังๆ เช่น บางกอก รายสัปดาห์ ซึ่งออกในเดือนมกราคม 2500 หนักไปทางนวนิยาย ฐิติ ลีกลับ โลก โผน ผจญภัย เช่น “เหยี่ยวราตรี” ของ ส.เนาวราช การ์ตูน “หนูเล็ก ลูกโกร่ง” ของ อติเรก “เลือดทาแผ่นดิน” ของ ส.เนาวราช “เขียนคำ” ของ “ธัญ ธาตรี” “ยอดเดี่ยว” ของอรชร เป็นต้น ในช่วงนี้อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นช่วงปีทองของนิตยสารแนว นวนิยายเพราะหนังสือพิมพ์การเมืองไม่สามารถจะเติบโตได้เลยในช่วงของเผด็จการ เนื่องจากหนังสือพิมพ์เกือบจะเสนออะไร ไม่ได้เลยเนื่องจากรัฐบาลห้ามเสียหมด เพราะรัฐบาลถือว่าหนังสือพิมพ์มีหน้าที่สร้างเสริมสนับสนุนตลอดจนสร้างภาพลักษณ์ของรัฐบาลดังกล่าวแล้ว

สภาพของหนังสือพิมพ์ในยุคสฤษดิ์ จึงเป็นสภาพของ “เด็กดีที่เชื่อฟังผู้ใหญ่” ในขณะที่โลกตกอยู่ใต้อิทธิพลของ “จักรวรรดินิยมอเมริกา” และ ไทยได้ตัดสินใจเดินตามสหรัฐฯ อันเป็นผลให้กวาดล้างคอมมิวนิสต์อย่างหนัก แม้ระบบทุนนิยมเสรีจะเริ่มเผยแผ่ออกไปทั่วโลกแต่ก็ยังไม่สามารถเข้ามาส่งผลกระทบต่อวงการหนังสือพิมพ์นัก การสร้างยอดขายยังมีอุปสรรคที่การจับจ้องมองดูของรัฐบาล เพราะผู้มีอำนาจไม่สามารถยินยอมให้หนังสือพิมพ์ยึดถือผลประโยชน์ทางธุรกิจเป็นหลักใหญ่และละเลยความรับผิดชอบต่อรัฐบาลและประชาชนได้ ซึ่งทำให้ จิตร ภูมิศักดิ์ เขียนบทกลอนเตือนใจหนังสือพิมพ์ที่รับใช้รัฐบาลจอมพลจอมพลสฤษดิ์อย่างโจ่งแจ้งว่า

...โอ้ใจนี้หนอใจ นะคุณหม้ยช่างเมาเมา
 ช่างตายออกทั้งตัว เอาใบบัวมาปิดบัง
 ปิดฟ้าด้วยฝ่ามือ จะมิดหรือ...อพิถัง
 ความคิดอย่างสังคัง มันนำให้..... เอ้าหูฮา
 ตัวไทยแต่ใจทาส เข้าเทียมแอกอนาถา
 ชื้อ ได้ด้วยราคา ฉะนั้นหรือที่เรียกคน?
 ไล่ข้าวที่เขาขุน และเศษบุญที่เปโรปรน
 เहांให้เงินลืมนตน ถวายตัวอย่างยอมตาย

อำนาจเผด็จการไม่ได้ทำให้สร้างความสะดวกในวงการหนังสือพิมพ์แต่อย่างใด นอกจากหนังสือพิมพ์ที่หัวใจเป็นทาสเผด็จการแล้ว ยังมีหนังสือพิมพ์ที่ตกเป็นทาสของอามิสเงินทองที่ตนรีดไถเขามาเท่าที่จะหาได้ บุญเลิศ ช่างใหญ่ เล่าว่า²³ นับตั้งแต่ปี 2500 เป็นต้นมา การรับสินจ้างรางวัลจากแหล่งข่าวของคนหนังสือพิมพ์ค่อยๆ แดกหน่อแผ่กิ่งก้านออกไป ประเพณีที่นิยมกันคือการรีดไถตำรวจ “สมัยก่อนนักข่าวอาชญากรรมต้องเป็นประเภท “เขี้ยว” ถึงไปอยู่อาชญากรรมได้ ต้องมาเหน็บเมฆกันทั้งนั้น ..พวกนี้จะกินเหล้ากินอะไรก็ไปหาตำรวจ ตำรวจไปแบ่งมาให้อีกทอดหนึ่ง” นักข่าวแบ่งตำรวจ ตำรวจไปแบ่งจากพ่อค้า “เมื่อใดเงินเขาได้ นักข่าวบางคนก็ซุกู๋สึกคิดว่าไม่ใช้คนธรรมดา” พวกพ่อค้าเองก็ไม่รู้สึกแปลกประหลาดอะไรที่จะ “จิ้มก้อง” นักข่าว ให้เงินสดๆกันหน้าประตู “นักข่าวยุคนั้นมีน้อย ก็รู้ๆกัน อันนี้เราเลยไม่ถือว่าเป็นเรื่องผิดธรรมเนียมประเพณี เขาถือว่าเป็นค่าตอบแทนที่ทำข่าวให้อะไรอย่างนี้ ถ้าจะเทียบแล้วก็เหมือนกับการให้ของกำนัล” การให้ “สินน้ำใจ” ของพวกพ่อค้าเหล่านี้ บางครั้งก็ให้ของมีค่า เช่นแหวนทองคำ

การควบคุมกระแสข่าวสารเบ็ดเสร็จในยุคสฤษดิ์ แม้จะให้ผลดีในการตอบโต้กับลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่ในขณะเดียวกันกลับทำให้กระแสข่าวสารถูก “บล็อก” อย่างหนัก โดยชี้นำไปในทางเดียวกันคือการให้เชื่อฟังรัฐบาล และเกลียดชังคอมมิวนิสต์ แม้กระนั้น รัฐบาลก็ไม่สามารถสร้างหนังสือพิมพ์ที่เป็น “เด็กดี” ได้ เพราะหนังสือพิมพ์ได้หันเหไปสู่เรื่องไร้สาระ ห่างไกลจากความรู้มากขึ้นทุกที จนเข้าสู่ยุค สัตว์บริโภคนิยม ปลุกเร้าความอยากทางวัตถุแก่ประชาชนอย่างเต็มรูปแบบ

²³ บุญเลิศ ช่างใหญ่, ของชาวหนังสือพิมพ์, สำนักพิมพ์มติชน, 2539 หน้า 45

บทที่ 4

มายาสัญลักษณ์นิยม

เป็นเรื่องของความเติบโตของทุนนิยมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์ และการเปลี่ยนผ่านจากยุคศักดินาควาชิปโตโย ไปสู่ยุคมายาสัญลักษณ์นิยม คือยุคที่ประชาชนคนอ่านคลังโคล้ในสัญญลักษณ์ที่เป็นมายา ได้แก่อินค้าที่ถูกขั้วโยให้บริโภค รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ได้เข้ามายึดพื้นที่ทางสมองไปจากนักคิด นักเขียน และนักหนังสือพิมพ์อย่างสิ้นเชิง ต่อมาในสมัยจอมพล อโนม กิตติขจรหนังสือพิมพ์ ก็ไม่ได้คิดจะยึดพื้นที่ทางสมองนั้นกลับคืนมาให้ประชาชนแต่อย่างใด

ยุคจอมพลถนอม กิตติขจร :

ระหว่าง พ.ศ.2506-2516 หลังจากอนิจกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ณะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ขึ้นเป็นผู้นำรัฐบาลคนต่อมา สถานการณ์รอบบ้านเต็มไปด้วยความรุนแรงสงครามเวียดนามลุกลามถึงเขมรและลาว แม้อุตสาหกรรมโฆษณาและการค้าระบบทุนนิยมจะเติบโตมากขึ้น แต่ช่องว่างทางเศรษฐกิจของประชาชนก็ขยายตัวตามไปด้วย ประชาชนระดับล่างอยู่ในฐานะลำบาก ในขณะที่กลุ่มชนชั้นสูงใช้ชีวิตที่ฟุ่มเฟือยและไม่เหลียวแลคนจน

Benedict Anderson ²⁴ วิเคราะห์ว่านับตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1950(พ.ศ.2493-2503) สังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงไปเร็วมาก มีชนชั้นนายทุนใหม่เกิดขึ้นมาเป็นกลุ่มเล็กๆและไม่ค่อยมีพลังพวกนายทุนใหม่ซึ่งประกอบด้วยชนชั้นกลางและนายทุนขนาดเล็กนี้มักขัดแย้งกับกลุ่มชนชั้นสูงและพวกนายทุนใหม่นี้ได้อาศัยเงินทุนจากสหรัฐอเมริกาสนับสนุนเป็นจำนวนมากเพราะเป็นช่วงแห่งความรุนแรงของสงครามเวียดนาม มีทหารอเมริกันในเมืองไทยร่วม 50,000 คน ชนชั้นปกครองไทยไม่เพียงแต่ได้รับความช่วยเหลือทางการทหารเท่านั้น สังคมไทยยังเกิดความเฟื่องฟูขนาดหนักในธุรกิจก่อสร้างและบริการ มีการสร้างโรงแรม โรงภาพยนตร์ ซูเปอร์มาร์เก็ต ในที่ลับและอาบอบนวด อันเกิดมาจากการหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวและทหารต่างชาติ พระราชบัญญัติในสมัยสฤษดิ์ที่ยกเลิกการจำกัดการถือครองที่ดินเกิน 50 ไร่ ทำให้เกิดการเก็งกำไรจากที่ดินอย่างขนานใหญ่ และทำให้พ่อค้า ข้าราชการ ในต่างจังหวัดร่ำรวยขึ้นเป็นจำนวนมาก แต่ในมุมกลับ มีชาวไร่นาที่ขายที่ดิน ไปหรือถูกยึดที่ดินโดยเจ้าของนาทำให้ต้องหลั่งไหลเข้าสู่กรุงเทพฯ มาเป็นช่างตัดผม คนทำงานบ้าน ช่างซ่อมเครื่องยนต์ หรือแม้กระทั่งเป็นโสเภณี

ประมาณปี 2514 สหรัฐอเมริกาถอนทหารไปจากฐานทัพในไทย ภัยคอมมิวนิสต์ที่คุกคามจากชายแดนเป็นเรื่องที่น่าหวาดกลัว ระบบเศรษฐกิจของไทยก้าวเข้าสู่ภาวะเงินเฟ้อ นิสิตนักศึกษา

²⁴ Benedict Anderson, *Withdrawal Symptoms: Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup*, *Bulletin of Concerned Scholars*, Vol.9 No.3-July-Sept 1997 pp.13-30

เริ่มไม่มั่นใจว่าใบปริญญาของตนจะเป็นหลักประกันของการจ้างงาน ทั้งๆที่ก่อนหน้านี้เมื่อมหาวิทยาลัยกำลังเจริญเติบโตคำว่า “นักศึกษา” เป็นคำที่ได้รับการยอมรับจากสังคมเป็นอย่างมาก ความหวาดวิตกในความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของพลังมวลชนที่มีนายทุนใหม่เป็นผู้ให้การสนับสนุนส่งเสริมจนกลายเป็นมวลชนขนาดมหึมา โดยที่“คนพวกนี้ (นายทุนใหม่) ขาดประสบการณ์ทางการเมืองเกือบโดยสิ้นเชิง”²⁵

นโยบายต่อหนังสือพิมพ์ยุคก่อนอมไม่แตกต่างจากยุคก่อนนัก แม้จะ “อ่อน” ลงมาบ้างแต่ก็ยังคงไว้ซึ่งระบบเซ็นเซอร์ สภาวะสงครามและการแผ่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ทำให้รัฐบาลอ้างสิทธิในการเข้าแทรกแซงกิจการหนังสือพิมพ์ ออกกฎหมายควบคุมหนังสือพิมพ์ และยกเลิกกฎหมายบทที่ว่าด้วยการประกันเสรีภาพของหนังสือพิมพ์

ที่สำคัญคือนายทุนเข้ามามีอิทธิพลต่อวงการหนังสือพิมพ์มากขึ้น เกิดระบบของชาว ซึ่งพัฒนามาจากการให้เงินกันสดๆ และงอกงามไปเป็นบัตรฟรีอาบอบนวดบ้าง กินฟรีตามภัตตาคารบ้าง วิชา ดันทุฐฐ วิจรรย์นักข่าวไร้อรรถาธิบายในยุคนั้นว่า “การรับสินบนสมัยนั้นมันทุเรศ รับแบบกระจอกเหมือนขอทาน วิ่งไปขอเขา ท่านครับ ขอเงินผมหน่อย ผมยินดีเขียนให้ท่าน เชียร์ท่าน ศัตรูท่านมีเยอะ ผมคุณแม่มันเลย...เรียกว่าชายเหมือน โสเภณีเลย”²⁶ ยิ่งนานวัน ของชาวก็ยิ่งพัฒนาเป็นของมีค่าชนิดต่างๆ เช่นแอร์คอนดิชัน นักร้องอยากได้ บ้าน ไร่รถ ก็จะมีคนช่วยให้สัมฤทธิ์ผลได้ โดยไม่ยากเย็นนัก

“จาแซง”²⁷ แห่งหนังสือพิมพ์ ไทยรัฐ ก็ได้กล่าวถึงปัญหารับสินบนของหนังสือพิมพ์ในยุคนี้ว่า รับกันโดยไม่คิดว่าเป็นความผิด และรับกันเพราะคิดว่าคนมีสิทธิ์ที่จะรับได้โดยไม่คำนึงว่าจะทำให้เกิดความขัดแย้งกับหน้าที่ของสื่อหรือไม่

“หน้าที่ของนักหนังสือพิมพ์คือประกาศซึ่งความจริง ไม่ว่าความจริงนั้นจะเป็นประโยชน์หรือไปทำลายประโยชน์ของใคร

เพื่อนฝูงซึ่งเป็นทนายความผู้หนึ่ง อำนวยสารฉบับนั้น(วารสารของสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย) แล้วโทรมาคุย “ตายแล้ว ผมเป็นคนหนึ่งที่กลายเป็นคนซึ่งทำลายจริยธรรมอันดีงามของนักหนังสือพิมพ์ไปโดยไม่รู้ตัว ผมมีข่าวสารอยู่ชิ้นหนึ่ง ส่งไปให้นักข่าว และเมื่อข่าวนั้นลงในหนังสือพิมพ์ วันรุ่งขึ้นผมก็ส่งเงินค่าลงไปให้เขา ผมไม่รู้ว่าการส่งเงินโดยไตร่จิดและน้ำใจเช่นนั้นจะเป็นการทำลายจริยธรรมของนักหนังสือพิมพ์ไป และนักข่าวคนนั้นเขาก็รับเงินค่าลงข่าวจากผมไปโดยไม่เคยประท้วง

ตุคสมัยทำให้คนเราไม่รู้ว่า อะไรคือความชั่วและอะไรคือความดีงาม งานของนักโฆษณาและงานของนักข่าวต่างแยกกันไม่ออก และเงินแทรกเข้าไปในทุกส่วนในอณูของชีวิต และการทำงาน สมัยหาเสียงเลือกตั้งที่เพิ่งจะผ่านไปเมื่อปีที่แล้ว นักข่าวธุรกิจจังหวัดหนึ่ง บอก

²⁵ Benedict Anderson, อ้างแล้ว, หน้า 136

²⁶ บุญเลิศ ธีงโทอยู่, อ้างแล้ว, หน้า 48

²⁷ จาแซง โคจางแซง, “ทนายความกับนักหนังสือพิมพ์”, กองบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, โรงพิมพ์ ศิวณศ, พฤษภาคม 2516, หน้า 62-63

เราว่าเขาได้เงินจากผู้สมัครที่กำลังหาเสียงคนหนึ่ง ผู้ใช้เงินนั้นไม่ต้องการอะไรมากไปกว่าขอ
อย่าส่งข่าวที่จะยังความเสียหายให้แก่การหาเสียงไปยังสำนักงาน และขอร้องให้ลงภาพ
ระหว่างการหาเสียงของผู้สมัครคนนั้นเป็นครั้งคราวบ้างตามแต่จะพิจารณา

“แกเป็นคนดีจริงๆครับ” นักข่าวทรคนนั้นบอกเรา “ลงแกลงทุนเช่นนี้ ผมว่าแกจะ
ได้รับเลือกนะนา”

ในขณะเดียวกัน ก็มีการซื้อขายหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์เล่นเรื่องไร้สาระ เร้าอารมณ์ เพื่อ
เพิ่มยอดขายเป็นหลัก เรื่องไร้สาระที่ถูกนำเสนออย่างโดดเด่นในยุคนี้คือกิจกรรมส่วนตัวของชนชั้น
สูงและพวกอภิสิทธิ์ชน โดยมี “ถนนอม” “ประกาส” “ฉรงค์” เป็นคาราทางการเมือง การให้ความ
สำคัญต่อทุนนิยมทำให้หนังสือพิมพ์ละเลยการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลเพราะเกรงจะนำอันตรายมาสู่
ตน บทความที่มุ่งความรู้ และข่าวเจาะ มีน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเป็นการผลิตข่าวสารจากรัฐ และ
เรื่องราวที่อยู่ในกระแส

วันที่ 20 มิถุนายน 2511 รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญซึ่งก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวอย่าง
คึกคักในหมู่ปัญญาชน นักการเมือง นิสิต นักศึกษา ซึ่งเริ่มรวมตัวกันเพื่อแก้ไขสถานการณ์ที่เลวร้าย
ในสังคม เป็นจุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนอันมีนิสิตนักศึกษาเป็นศูนย์กลาง
และการช่วยของกุ่มอภิสิทธิ์ชนเป็นตัวผลักดัน กระแสข่าวสารฝ่ายซ้ายเริ่มทวีความเข้มข้นมากขึ้น
และเปิดเผยถึงอีกด้านหนึ่งที่สังคมยังไม่เคยได้รับรู้มาก่อน

เริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ. 2511 “เศรษฐกร” หนังสือของพรรคแนวร่วมเศรษฐกร มีนายเทพ โชติ
จิต เป็นบรรณาธิการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับลัทธิสังคมนิยม ในขณะเดียวกัน พรรคคอมมิวนิสต์
สากลก็ได้ก่อตั้งหนังสือพิมพ์ของแต่ละภาค เช่นภาคกลางมีหนังสือ “เศรษฐสาร”²⁸ นอกจากนั้นยังมี
การออก “สารพรรคประชาธิปไตย” โดยพรรคประชาธิปไตย มีนายธรรมบุญ เทียนเงิน เป็น
บรรณาธิการ เสนอความรู้เกี่ยวกับสังคมและการเมือง พ.ศ.2512 “ชัยพฤกษ์ฉบับนักศึกษาประชา
ชน” เผยแพร่ความรู้และความคิดในหมู่นิสิตนักศึกษา แต่ออกได้ประมาณ 6 เดือนก็ถูกบีบให้เลิก
พ.ศ.2513 นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการ “วิทยาสารปริทัศน์” ของบริษัทไทยวัฒนาพานิช
ออกได้ประมาณปีเศษก็ต้องเลิกกิจการ พ.ศ.2514 นายไสว วงหุ่น ออก “มหาราชกูร์” เสนอข่าวและ
สารคดี วิจารณ์สังคม เศรษฐกิจและการเมือง “ลอมฟาง” เป็นหนังสือรวมข้อเขียนของนักวิชาการ
นิสิตนักศึกษาและประชาชน และยังมีหนังสือและหนังสือพิมพ์ของคนรุ่นใหม่ออกมาอย่างมากมาย
เช่น “คัมภีร์คนรุ่นใหม่” (2514) โดยชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง “นิสิตนักศึกษาฉบับ
คมมหาวิทยาลัย” (2514) “วลัญชทัศน์ ฉบับมนุษย์และปัญหา” โดยนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น สิ่งพิมพ์เหล่านี้มีอิทธิพลทางความคิดต่อคนรุ่นใหม่มากขึ้นเรื่อยๆ

²⁸ ศูนย์นิสิตและนักศึกษาแห่งประเทศไทย และคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์และวรรณคดีสยาม “ชำระประวัติศาสตร์กรณีตุลาและพฤษภาทมิฬ” สำนัก
พิมพ์ประภัสสร หน้า 81

วันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ถอนมทำการปฏิวัติตนเอง ส่งผลให้การคืนตัวของคนกลุ่มหนุ่มสาวยุคชะงักลงไปไม่น้อย ก่อนจะประทุเป็นความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ หลายคนหันไปสนใจลัทธิทางการเมืองแบบมาร์กซิสต์และเหมาอิสต์ สิ่งพิมพ์เพื่อนักศึกษาขยายตัวออกไปอีกอย่างไม่หยุดยั้ง โดยหนังสือ “กค” ที่จัดทำโดยศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย และ “มหาวิทยาลัยที่ยังไม่มีคำตอบ” ของชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มีบทบาทมากที่สุด “กค” เสนอให้มีประชาธิปไตยระหว่างครูกับนักเรียน จอมพลถนอม ถึงกับเอาหนังสือเล่มนี้เข้าที่ประชุมคณะปฏิวัติ และพูดที่สำนักงานครุสภาว่านักเรียนขาดจริยธรรม พร้อมกับเรียกประชุมครู อาจารย์ ให้บังคับนักเรียนให้ลาออกจากศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย สำหรับหนังสือ “มหาวิทยาลัยที่ยังไม่มีคำตอบ” นั้น นักศึกษา 9 คนที่จัดทำถูกไล่ออกจากมหาวิทยาลัย เนื่องจากเขียนประชดเปรียบเทียบกับถนอมและประภาสกับ”สัตว์ป่า”

จะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่ปี 2511 เป็นต้นมา ได้เกิดการสังขมอุดมการณ์ของคนรุ่นใหม่ขึ้นมาอีกครั้งแต่ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา ในขณะที่หนังสือพิมพ์ฉบับใหญ่ๆ บายเบนทิศทางของตนจากอุดมการณ์ไปสู่ผลประโยชน์ทุนนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ

เหตุการณ์ 14 ตุลา กับ “ความจริงที่ถูกเปิดเผย”

เหตุปัจจัยหนึ่งที่นำมาสู่ความรุนแรง ก็คือการที่ผู้ใหญ่ในสังคมมองนักศึกษาว่าเป็นเด็ก ยังไม่สมควรจะแสดงความเห็น หรือเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และสังคมยังไม่สามารถจะตกลงกันในเรื่องสิทธิหน้าที่ของนักศึกษา นักศึกษาจะสามารถจัดอภิปรายทางการเมืองในมหาวิทยาลัยหรือไม่ รัฐบาลจะยอมให้คนรุ่นใหม่เข้ามาแย้งเชิงสิทธิอำนาจทางการเมืองการปกครองได้เพียงใด

ระหว่างปี 2514-2516 แม้จะปรากฏการหันเหของหนังสือพิมพ์ไปสู่ประโยชน์นิยมมากขึ้นเรื่อยๆ แต่สิ่งที่ดึงดูดอุดมการณ์เสรีนิยมของผู้คนให้กลับคืนมากลับเป็นความประทุติเหลวแหลกของชนชั้นสูง ซึ่งเป็นข่าวผ่านคอลัมน์จูบจูบ และขยายตัวผ่านคอลัมน์จูบจูบ ไปสู่หน้า 1 เมื่อความประทุติเหลวแหลกนั้นเกินความพอดีจนต้องเป็นข่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อข้าราชการระดับสูงของรัฐบาลใช้เฮลิคอปเตอร์ของทางราชการ ไปล่าสัตว์ที่ทุ่งใหญ่นเรศวร สร้างความไม่พอใจในหมู่ปัญญาชน โดยเฉพาะนักวิชาการและนักศึกษา

กรณีทุ่งใหญ่ เป็นกรณีของ “ความจริงที่ถูกเปิดเผย” และผู้เปิดเผยก็คือสื่อมวลชนนั่นเอง ความรู้เกี่ยวกับการทุจริตคิดไม่ชอบของคนที่เป็นพรรคพวกของรัฐบาลเป็นแรงผลักดันไปสู่การรวมตัวของประชาชนในเวลาต่อมา

เหตุการณ์ทุ่งใหญ่เป็นเรื่องของข้าราชการและนักการเมือง ตลอดจนพ่อค้านักธุรกิจ ที่สนุกสนานกับการเข้าป่าล่าสัตว์ในเขตป่าสงวน โดยใช้เฮลิคอปเตอร์ของทางราชการ ตลอดจนรถยนต์ทหารหลายคันเป็นพาหนะ และยังมีการใช้อาวุธยุทโธปกรณ์ของกองทัพอีกด้วย เรื่องมาแดงเมื่อเฮลิคอปเตอร์ตกที่นครปฐม และรัฐบาลออกมาแก้ต่างให้คนเหล่านี้ว่า “ไปราชการลับ” “ซึ่งลับสุด

ยอดจนกระทั่งเปิดเผยไม่ได้” และที่ต้องยิงสัตว์เพราะอยู่ในป่าลึกจึงต้องยิงสัตว์มาเป็นอาหาร หนังสือพิมพ์พากันวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นเรื่องที่น่าสมเพช การแก้ตัวของรัฐบาลในขณะที่หนังสือพิมพ์แฉความจริงออกมาเรื่อยๆ ได้สร้างสถานการณ์ให้เลวร้าย ผสมผสานกับความไม่พอใจรัฐบาลในเรื่องอื่นที่คุกรุ่นมาตั้งแต่ปีก่อน

ได้ถูกจุดประกายให้ร้อนแรงขึ้นด้วยการรณรงค์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการต่อต้านสินค้าฟุ่มเฟือย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าจากประเทศญี่ปุ่น ซึ่งในกรณีดังกล่าวนี้ นักศึกษามีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารสู่ประชาชนในหลายช่องทาง เช่นการแจกใบปลิว การออกแถลงการณ์ในเดือนพฤศจิกายน 2514 รัฐบาลสั่งยกเลิกรัฐธรรมนูญการปกครองแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ.2511 และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองชั่วคราวในปี 2515 ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญขึ้น กลุ่มนักศึกษาเผยแพร่ข่าวสารที่ปลุกกระตุ้นความสนใจทางการเมืองและสังคมและปลุกเร้าการมีส่วนร่วมทางสังคมขึ้นเป็นครั้งแรกหลังจากความเคลื่อนไหวในปี 2500 เป็นต้นมา แม้ว่าจะยังไม่มีสิ่งจูงใจที่เป็นรูปธรรมและเห็นเด่นชัดในช่วงนี้ นอกจากสิ่งจูงใจในรูปของการยอมรับคนรุ่นใหม่ให้มีบทบาทมากขึ้นในสังคม

ชนชั้นนายทุนเอง ก็ไม่พอใจในรัฐบาลถนอม ประภาส ขณะนั้นวิกฤติการณ์น้ำมันของโลก ส่งผลสัญญาณทำลายเศรษฐกิจไทย นายพลบางคนก็ยังไม่ให้ความสนับสนุนกับขบวนการนี้ ทุกคนไม่คิดว่าจะเกิดเหตุการณ์รุนแรง พวกเขาเข้าใจว่า “เมื่อผู้เผด็จการที่คดโกงและไร้ความสามารถจากความรุ่งเรือง สันติสุข และความก้าวหน้า ก็จะกลับมา”²⁹ แต่ในความเป็นจริงเป็นการยากที่กลุ่มนายทุน ชุนตึก คักคินา จะยินยอมปล่อยอำนาจของตนได้ง่ายๆ

ก่อนเกิดเหตุการณ์สำคัญ รัฐบาลจอมพลถนอมมีปัญหาเกี่ยวกับนิสิต นักศึกษาเป็นอย่างมากอยู่แล้ว วิธีการแก้ปัญหาของรัฐบาลก็คือการส่งให้นิสิตนักศึกษากลับไปเข้าห้องเรียน ทำให้เกิดปัญหาถกเถียงกันว่า อะไรคือหน้าที่ของนักศึกษา

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้วินิจฉัย³⁰หน้าที่ของนักศึกษาว่า ต้องเรียนหนังสือเป็นอันดับหนึ่งก็จริง แต่รัฐบาลควรจะมีวิธีรอมชอมกับนักศึกษา ซึ่งไม่ใช่หมายความว่าต้องไปก๊วเด็ก แต่ในขณะที่เดียวกันต้องอย่าไปมองว่าพวกเขาเป็นเด็กจนแสดงออกไม่ได้เลย เมื่อนักศึกษาประท้วงกันบ่อยๆ คึกฤทธิ์ นั้นในขั้นแรก วินิจฉัยว่า เป็นเพราะเอาอย่างต่างประเทศ และเพราะผู้ใหญ่ไม่รู้จะจัดการกับเด็กอย่างไรดี เขากล่าวว่า เสรีภาพของนักศึกษาควรจะมีขอบเขตของเหตุผล ไม่ใช่สักแต่จะเอาชนะแบบเด็กๆ และบิดามารดาควรจะเข้ามาดูแลเรื่องนี้มากขึ้น แต่เมื่อเหตุการณ์รุนแรงมากขึ้น เขาก็เริ่มออกมาแสดงความเห็นว่า รัฐบาลไม่ควรตั้งเขื่อนกั้นห้ามความรู้กระจายออกมาข้างนอกมหาวิทยาลัย

²⁹ Benedict Anderson, อ้างแล้ว, หน้า 137

³⁰ ศุภัญญา ธีระวิมล, คึกฤทธิ์วินิจฉัย: รัฐวินิจฉัย, ธีระศึกษาวิจารณ์ 48 ปีสยามรัฐ, หน้า 54

เขากล่าวในการตอบปัญหาประจำวันในสยามรัฐ (สิงหาคม-กันยายน 2516)ว่า นักศึกษาทำถูกแล้วที่ไม่ปิดกั้นตัวเองอยู่บนหอคองขาข้าง แต่ก็ต้องเข้าใจว่า รัฐบาลเข็ก็ต้องการทางป้องกัน การห้ามคนนอกมาอภิปรายเป็นการปิดกั้นปิดตานิทัศน์นักศึกษา เป็นการตั้งเข็งกันไม่ให้ความรู้ในมหาวิทยาลัยนั้นแพร่กระจายออกมาข้างนอก การตั้งคนเป็นศตวรรษกับนักศึกษานั้นไม่ใช่ของดี แต่ทางมหาวิทยาลัยก็ควรจะมีระยะเวลาเชิญคนนอกมาอภิปราย ไม่ให้มาดำรงรัฐบาลเอามัน ซึ่งยังทำให้ปัญหาที่ว่าตกลงไปอีก

ในวันที่ 5 ตุลาคม 2516 มีการตั้งกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีสมาชิกเริ่มแรกประมาณ 100 คน ซึ่งทางฝ่ายรัฐบาลตอบได้ด้วยความรุนแรง ฌรงค้ กิตติขจร ปราบกลุ่มเรียกร้องว่า “หากการเดินขบวนไม่ผิดกฎหมาย คนก็จะนำทหารมาเดินขบวนบ้าง เพราะทหารก็ไม่อยากไปรบเช่นกัน....” (สยามรัฐ 6 ตุลาคม 16) และสั่งจับกุมกลุ่มเรียกร้อง 11 คนในข้อหาขุมนุมทางการเมืองเกิน 5 คน และตั้งข้อหารุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนเหตุการณ์บานปลาย

นักศึกษารุมนุมกันมากขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่หนังสือพิมพ์มีบทบาทเพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่เป็นบทบาทในการรอมชอมและเสนอข่าวสารไปตามเนื้อผ้าเช่นการให้สัมภาษณ์ของจอมพลถนอมในเรื่องการค้นบ้านผู้ต้องหาและได้พบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการล้มล้างรัฐบาล..... “พบอีกว่ามีเอกสารของพรรคคอมมิวนิสต์ แผนดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์ จึงตั้งข้อหาให้การกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ด้วย” กระแสข่าวสารทางหน้าหนังสือพิมพ์หนักไปในทางฝ่ายรัฐบาลดังที่ได้เคยเป็นมาเป็นเวลานาน แต่ก็ต้องเผชิญกับกระแสข่าวสารตอบโต้มากขึ้นเรื่อยๆซึ่งมักจะมาในรูปไปปลิวและแถลงการณ์

มีไปปลิวลึกลับแจกในหมู่ผู้ชุมนุมว่า “การเรียกร้องรัฐธรรมนูญเป็นการชอบธรรม แต่การตกเป็นเครื่องมือของพวกนักการเมืองอาชีพ พวกทรชนคอมมิวนิสต์...ทางเราไม่เห็นด้วย ท่านต้องเสียเวลาเรียน เวลาสอบ ต้องเที่ยวเรียไรเขา เป็นเรื่องน่าละอาย ขอให้เลิกเสีย” ซึ่งนักศึกษาก็ออกแถลงการณ์ได้ไปปลิวลึกลับนี้ว่า พวกคนทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ และคณาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ออกแถลงการณ์ว่า ผังแสดงโครงสร้างทางการเมือง หนังสือเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์ เลินินิสต์ เมออสต์ คอมมิวนิสต์ และสงครามกองโจร เป็นตำราที่ใช้เรียนในมหาวิทยาลัย

เหตุการณ์เดือนตุลาจึงเป็นการปะทะกันในเรื่องข่าวสาร และการบอกให้ประชาชนได้รู้ถึงการคอร์รัปชันและความเหลิงอำนาจของกลุ่มอภิสิทธิ์ชน ทำให้เกิดความโกรธแค้นจนนำมาสู่การเผชิญหน้าและการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ การเรียกร้องรัฐธรรมนูญไม่ได้ปรากฏสาระอะไรจริงจัง ดังนั้นจึงไม่มีการสร้าง “ความจริง” หรือสัจจะที่สังคมควรยึดถืออย่างเป็นทางการที่แน่นอน นอกจากสาระเกี่ยวกับการเข้ามามีบทบาททางสังคมของคนหนุ่มสาว

อาจจะเป็นเพราะเหตุดังกล่าว หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลา สื่อมวลชนจึงได้แต่สนุกสนานไปกับเสรีภาพที่ได้รับมากกว่าที่จะถือโอกาสยึดครองกระแสข่าวสารและนำเสนอทางเลือกของสังคม

ประชาติปไตยใหม่ที่มีคุณภาพ ดูเหมือนสื่อจะยังไม่สนใจที่จะเป็นเจ้าของอำนาจของการตีความเชิงอุดมการณ์ และเชิงปัญญา ดังเช่นที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองได้เคยยึดถือมาในอดีต การปลุกเร้าอารมณ์ของผู้อ่านยังคงดำเนินต่อไป สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นมาคือการยกนักศึกษาให้เป็นวีรบุรุษ จนก็กฤทธิต้องออกมาพูดผ่าน “ความเห็นหน้า 1” สยามรัฐ ว่า ใครเป็นคนยกบ้านเมืองเราให้นิสิตนักศึกษา “ในรายการรถคว่นอาร์ททางสถานีโทรทัศน์ทหารบก นายทหารผู้ดำเนินรายการ ประจบนักเรียน นิสิตนักศึกษา จนคนดูอาเจียร”

ในทางตรงข้าม สื่อกลับหันไปหาโอกาสใหม่คือการแสวงหาอำนาจในเชิงธุรกิจ การลูกฮือของประชาชนไม่ได้พลิกหน้าประวัติศาสตร์ของหนังสือพิมพ์ การรับซองขาวยังระบาคหนักกว่าเดิม สื่อมวลชนถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรง แต่วงการหนังสือพิมพ์ขณะนั้น “ต่างคนต่างใหญ่ ไม่มีใครคุมใครได้”³¹ ในเดือนพฤษภาคม 2517 สมาคมนักข่าวดำเนินกรขาดแคลนเครื่องมือสำหรับการควบคุมตนเอง และเรียกร้องให้อธิบดีกรมตำรวจสอดส่องหนังสือพิมพ์ ในขณะเดียวกัน นักหนังสือพิมพ์ 13 คนจากหนังสือพิมพ์รายวัน 9 ฉบับตีพิมพ์หนังสือ “ปฏิวัติแมลงวัน รัฐประหารหนังสือพิมพ์” เรียกร้องให้มีการปรับปรุงมาตรฐานหนังสือพิมพ์ ในวงการเองก็มีการพูดถึงการควบคุมตนเอง เพื่อนำเสรีภาพมาใช้อย่างมีคุณค่า มีการเรียกร้องสภาพหนังสือพิมพ์

ในเดือนตุลาคม ปี 2517 เกิดเรื่องอื้อฉาวมีการชิงกันตายที่สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยตรงข้ามวชิรพยาบาลภายหลังการชักฟอกยั้งยง สะเค็ดยาค คอลัมนิสต์หน้าบ้านเทิง และผู้ที่ถูกชิงตายก็คือน้องชายของยั้งยงนั่นเอง ในการชักฟอกกันครั้งนั้น แนวร่วมนิสิตนักศึกษาประชาชนซึ่งเปลี่ยนแนวการของตนจากการเดินขบวนมาเป็นการออกหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ก็เข้าร่วมด้วย และเขียนบทความโจมตีนายยั้งยงอย่างรุนแรง ทำให้หนังสือพิมพ์เวลานั้นแตกออกเป็นหลายกลุ่ม คือค่ายไทยรัฐ และฝ่ายตรงข้ามเช่นไทยเดลี และดาวสยาม ที่โจมตีนโยบายการตลาดของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ แต่กลุ่มหลังนี้พวก นน.ปช.(กลุ่มอธิปัตย์) โจมตีว่าเป็นพวกกากเคนทรราชย์ แต่ไทยรัฐก็มีได้ตอบโต้หนังสือพิมพ์เล็กๆเหล่านี้ เพราะจะทำให้หนังสือพิมพ์เล็กๆพวกนี้กลายเป็นที่รู้จักของคนอ่าน อย่างไรก็ตาม วิธีการที่ “แมลงวันตอมแมลงวัน “ ด้วยกันเองในครั้งนี้ไม่ได้ใช้วิธีที่ถูกต้องนัก มีการโจมตีกันรุนแรง แฉชีวิตส่วนตัวของกันและกัน “ทำให้ประชาชนซึ่งจนจับต้นชนปลายไม่ถูกว่าหนังสือพิมพ์ฉบับไหนที่ไขความจริงกันแน่”³² เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองไม่ได้ทำให้หนังสือพิมพ์เปลี่ยนแปลงไปในทางจรรยาบรรณ

วินทร์ เลียววารินทร์³³ ได้สรุปสาเหตุของเหตุการณ์ตุลา 2516 และตุลา 2518 ไว้ที่น่าสนใจ ในคำพูดของ พล ต.ท.ผู้ว่า

³¹ บุญเลิศ, ของชาวหนังสือพิมพ์, หน้า 262

³² บุญเลิศ ช่างใหญ่, ของชาวหนังสือพิมพ์, หน้า 68-69

³³ วินทร์ เลียววารินทร์, ประชาติปไตยบนเส้นขนาน, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2539, หน้า 342

“นับตั้งแต่วันแห่งเสียงปืนแตกในปี 2508 ถึงที่เราเรียกว่าสงครามประชาชน โดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็เกิดขึ้นและขยายตัวอย่างรวดเร็ว แทนที่จะสงบราบคาบ ด้วยการปราบปรามอย่างรุนแรง แนวความคิดลัทธิทหารที่แสดงออกในการปกครองเป็นแบบอำนาจนิยมอย่างชัดเจน ทั้งรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์และรัฐบาลจอมพลถนอมได้ใช้คณะปฏิวัติเป็นศูนย์รวมอำนาจ โดยผู้นำคณะปฏิวัติดำรงตำแหน่งผู้นำรัฐบาลเองด้วย ระบบอบปฏิวัติซึ่งนำโดยจอมพลสฤษดิ์และกลุ่มของเขาได้สิ้นสุดลงด้วยการปฏิวัติในเดือนตุลาคม...

สาเหตุสำคัญซึ่งนำมาสู่การปฏิวัติตุลาคม 2516 ก็คือความเสื่อมของระบอบสฤษดิ์และความเคียดแค้นของกลุ่มธุรกิจพ่อค้าซึ่งเป็นชนชั้นกลางในเมือง นี่เป็นการเผชิญหน้าของพลังสองฝ่ายคือฝ่ายรัฐที่กำลังเสื่อมทราม กับฝ่ายเอกชนที่กำลังเติบโต ในเดือนพฤษภาคม 2518 ข้าราชการของคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนได้เข้าข่วรัฐบาลและชนชั้นปกครองของไทยอย่างรุนแรง การทำสงครามกองโจรได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น และพ.ค.ท.กำลังอยู่ในฐานะอันได้เปรียบและได้ขยายการรุกทางการเมืองทั้งภายในประเทศและสากล มีการเรียกร้องให้สหรัฐฯถอนฐานทัพออกไป ทำให้กองทัพเกิดความวิตกกังวลว่าจะขาดแหล่งพึ่งพิง ดังนั้นปลายปีนั้นจึงมีการโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายขวาและขบวนการขวาพิฆาตซ้าย มีการลอบสังหารผู้นำนักศึกษา ชาวนา ชาวไร่ และกรรมกรหลายคน และต่อมาคณะทหารได้ทำการยึดอำนาจในเดือนตุลาคม 2519 ประกาศล้มล้างรัฐธรรมนูญ รัฐสภาและพรรคการเมืองอีกครั้ง รัฐบาลชุดใหม่ได้จำกัดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างเด็ดขาด มีการสั่งปิดหนังสือพิมพ์และนิศสารการเมืองต่างๆที่ไม่สนับสนุนแนวทางของรัฐบาล และห้ามการชุมนุมทางการเมืองโดยสิ้นเชิง เป็นความคิดที่ตื่นเขินยิ่งนัก เพราะกลับทำให้มีผู้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นจำนวนมาก กัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ยิ่งหนักหน่วงขึ้นอีก เมื่อประเทศคอมมิวนิสต์ได้เข้ามีบทบาทอย่างสูงในวงการเมืองระหว่างประเทศ”

การหันเหจากการยึดครองสิทธิธรรมทางปัญญาไปสู่สิทธิในการแสวงหาผลประโยชน์ใน

ระบบทุนนิยม

จุดประกาย “โจร” กับ “วีรบุรุษ”

บทบาทของหนังสือพิมพ์ระดับชาติที่ค่อนข้างคลุมเคลือ ได้กลับมาสร้างความโดดเด่นอีกครั้งหลังวิกฤติ 14 ตุลา ซึ่งเป็นของธรรมดาว่าประชาชนต้องกระหายข่าวสารเกี่ยวกับการโค่นล้มสิ่งที่นักหนังสือพิมพ์เรียกว่า “3 ทรราชย์” ซึ่งได้ภาพที่น่าเกลียดชังและน่าหวาดกลัว เป็น “โจร” ในขณะที่ฝ่ายนักศึกษาถูกยกย่องให้เป็น “วีรบุรุษ” หน้าหนังสือพิมพ์เต็มไปด้วยการแฉความทุจริตและการขับไล่ไล่ส่ง 3 ทรราชย์ เหตุการณ์เดือนตุลานั้นความเฟื่องฟูมาสู่ธุรกิจการหนังสือพิมพ์ หลังจากที่ต้องระหกระเหินผ่านช่วงตกอับอันยาวนานในยุคสฤษดิ์และถนอม

การ “อิง” นักศึกษาเช่นนี้ นำมาสู่แรงเหวี่ยงในทิศทางตรงกันข้าม เป็นที่แน่นอนว่า ฝ่ายขวาหรือกลุ่มศักดินาณาธิปไตยดั้งเดิมหรือกลุ่ม ขุนศึก ศักดินา จะต้องพยายามรักษาพื้นที่สิทธิธรรม

ดั้งเดิมของตนเอาไว้ พวกเขาศึกษาค้นคว้าบางส่วนที่เข้าช่วยนักศึกษาในที่สุดก็ต้องกลับไปสู่พื้นที่เดิมของตัว เพราะถึงอย่างไรก็เป็นเรื่องยากที่คนเหล่านี้จะยอมรับระบบเสรีนิยมได้อย่างเต็มใจ

จึงเกิดหนังสือพิมพ์ฝ่ายขวาที่ต้องออกมาคัดค้านคัมภีร์ของคุณไว้เช่น ดาวสยาม หนังสือพิมพ์พวกนี้ยึดมั่นระบบและเทอคทูนสถาบัน โจมตีนักศึกษาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ได้รับเงินอุดหนุนจากต่างชาติ ต้องการล้มเลิกสถาบัน สร้างความปั่นป่วนอันเนื่องมาจากการใช้เสรีภาพจนเกินขอบเขตของนักศึกษา กรรมกร และชาวนา หนังสือพิมพ์พวกนี้ปะทะโดยตรงกับหนังสือพิมพ์หัวก้าวหน้าที่เกิดขึ้นใหม่ ได้แก่ประชาชาติ ประชาธิปไตย อธิปไตย เสียงใหม่ ปิฎกภูมิ จัตุรัส อักษรศาสตร์ พิจารณ์

หลังปี 2516 เศรษฐกิจไทยทรุดหนักอย่างรวดเร็ว การเปิดเสรีของรัฐบาลโดยเฉพาะการให้สิทธิชาวนาและกรรมกรรวมตัวเป็นองค์กรชุมนุมเรียกร้องและนัดหยุดงานได้ กลับสร้างปัญหาให้รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายทุนกลับถูกกระทบกระเทือนด้วยการเคลื่อนไหวของกรรมกรและลูกจ้าง สิ่งที่น่าสนใจก็คือระบบการสื่อสารมวลชนของไทยที่ตกอยู่ใต้การควบคุมของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ได้ประโคมข่าวอย่างต่อเนื่องว่าการนัดหยุดงานของกรรมกรเหล่านี้เป็นการขายชาติ เป็นการขับไล่นักลงทุนต่างชาติ³⁴ สื่อมวลชนเข้าไปเป็นกลุ่มเดียวกับนายทุน ซึ่งฝ่ายหลังนี้ได้ค่อยๆเข้าไปมีบทบาททางการเมืองและในวงการสื่อมวลชนมากขึ้นทุกที

รัฐบาลนายสัญญาถูกหนังสือพิมพ์วิจารณ์ว่า เป็นรัฐบาล “มะเขือเผา” รัฐบาลม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ขึ้นมาบริหารประเทศในระยะเวลาไม่นานนัก และรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก็ไม่สามารถควบคุมสถานการณ์แล้วร้ายทางการเมืองได้

ระหว่างปี 2517-2518 ความแตกแยกในสังคมไทยมีความชัดเจนขึ้น ฟากหนึ่งคือกลุ่มพลังอนุรักษ์นิยม ที่มีนพพล กระจิงแดง และลูกเสือชาวบ้าน เป็นหลัก อีกฟากหนึ่งก็คือฟากนักศึกษา ชาวนา ตลอดจนสหภาพแรงงานต่างๆ “การจัดตั้งองค์กรนอกสภาเหล่านี้ มีหนังสือพิมพ์เป็นตัวกระตุ้นประโคม ความรุนแรงทางการเมืองก็ยังมีปรากฏอยู่ทุกหนทุกแห่ง”³⁵ ความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมก่อให้เกิดความแตกแยกเกินกว่าความคาดหมาย การชุมนุมทางการเมืองแผ่ขยายไปทั่ว มีการนัดหยุดงานเกิดขึ้นเรื่อยๆ แปรคลี่ย กล่าวได้ว่า ความวุ่นวายเหล่านี้ประกอบกับชัยชนะของคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนระหว่างปี 2513-2523 ทำให้ประชาชนจำนวนมากหวาดกลัว และเริ่มคิดถึงการกลับมาของการปกครองแบบทหาร และสวิงตัวเองไปอยู่ฝ่ายขวาด้วยความเอือมระอากับความวุ่นวายในบ้านเมือง เช่นเดียวกับพวกนายทุนใหม่ซึ่งพบว่าสถานะของตนต้องสั่นคลอนลงไปเรื่อยๆเพราะความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องของกลุ่มนักศึกษาและกรรมกร ภาพ “นักศึกษาหัวรุนแรง” จึงถูกสร้างขึ้นอย่างประสบความสำเร็จ และถูกผลักดันให้ไปอยู่ฝ่ายตรงกันข้ามอย่างสมบูรณ์

³⁴ Benedict Anderson, อ้างแล้ว, หน้า 139

³⁵ วิถีนิยม แปรคลี่ย, เดวิด มอแรดด์, เดวิด แซนคิน, สตีเฟน อัง, เหตุการณ์หกตุลาในทัศนะนักวิชาการอเมริกัน (Thailand: Domino By Default?), เกรงศ์ รั้งประทีป แปล, สำนักพิมพ์ถันนา 2522, หน้า 20

ทั้งๆที่ตนเป็นฝ่ายที่ช่วยสร้าง “ขบวนการนักศึกษา” ให้เกิดขึ้นเมื่อเดือนตุลา 2516 ซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดของระบบ “เผด็จการ โดยเคร่งครัด” หรือระบบ “ทายาททางการเมือง” เพราะว่ามันไม่สามารถแบกรับปัญหาในสังคมได้อย่างเป็นจริง จนทำให้เกิดการเพิกเฉยหา “ประชาธิปไตย” ขึ้น

รัฐบาลเสรี ปราโมช

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในรัฐบาลนี้ ก็คือบรรยากาศแห่งเสรีภาพที่เปิดกว้างอย่างฉับพลัน ขบวนการนักหนังสือพยายามรวบรวมพลังของตนให้กลับฟื้นคืนมาใหม่ สหภาพแรงงานค่อยๆ รวมตัวกันเป็นปีกแผ่นมากยิ่งขึ้นเพื่อต่อรองกับนายจ้างในด้านค่าจ้างและสวัสดิการ สหพันธ์ชาวจีน ฆราวาสแห่งประเทศไทยถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อต่อรองกับราชการ ความแตกแยกของคณะกรรมการทำให้เกิดความเชื่อว่าต่อไปนี้ระบบอำนาจนิยมจะหมดไป

กลุ่มพลังพากันเคลื่อนไหวและดำเนินกิจกรรมทางการเมือง กลุ่มต่างๆเหล่านี้มีเช่น กลุ่มประชาธิปไตยเพื่อประชาชน (ปช.ปช.) กลุ่มดุสิต 99 กลุ่มพลังใหม่ แต่ในขณะที่เดียวกันศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเกิดความขัดแย้งกันเองจนแยกออกเป็นสองกลุ่ม คือศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย กับสหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย ในเบื้องต้น กลุ่มทหารและตำรวจต่างเฝ้าดูความเคลื่อนไหวเหล่านี้อย่างสงบ แต่การเรียกร้องทางการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างถี่ถ้วนทำให้เกิดปฏิกิริยาได้ตอบ กล่าวคือเกิดการเรียกร้อง ประท้วง และนัดหยุดงานถึง 501 ครั้งในพ.ศ.2516, 357 ครั้งในพ.ศ.2517, 241 ครั้งในพ.ศ.2518 และ 133 ครั้งในพ.ศ.2519 ทำให้เกิดกลุ่มที่ขึ้นมาต้านทานอำนาจ ได้แก่กลุ่มกระต๊องแดง และกลุ่มนวมพล และกลุ่มลูกเสือชาวบ้านเป็นสำคัญ

ศิริอร หรัมย์ปราณี³⁶ ได้สรุปสถานการณ์ของหนังสือพิมพ์ในสมัยนี้ไว้ว่า

1.การผูกขาดหนังสือพิมพ์ลดลง หนังสือพิมพ์สามารถลงข่าวสารจากแหล่งข่าวที่หลากหลายมากขึ้น สามารถวิพากษ์วิจารณ์การปฏิบัติงานของรัฐได้มากขึ้น สามารถออกหนังสือพิมพ์ใหม่ได้ ไม่ต้องซื้อขยหัวหนังสือพิมพ์เหมือนแต่ก่อน

2.เรื่องไร้สาระลดลงในระดับหนึ่ง เพิ่มข่าวสารการเมืองมากขึ้นเพื่อตอบสนองผู้อ่านที่มีความสนใจทางการเมือง

3.ลักษณะความแตกแยกทางความคิดมีสูงขึ้น หนังสือพิมพ์มีการแบ่งแยกเป็นแนว ขวากลาง ซ้าย อย่างเด็ดขาด

หนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยมที่ออกใหม่ ได้แก่เสียงปวงชน ดาวสยาม เดลิโทม์ ไทยเดลี รายวันบันเทิง เอกภาพ ส่วนหนังสือพิมพ์คุณภาพที่ออกใหม่ได้แก่ ประชาชาติ มาตุภูมิ นอกจากนี้ยังมีหนังสือพิมพ์ของศูนย์นิสิตนักศึกษาคืออริปไตย

หนังสือพิมพ์ที่จัดอยู่เป็นฝ่ายซ้ายได้แก่ อริปไตย

³⁶ ศิริอร หรัมย์ปราณี, การศึกษาเปรียบเทียบการนำเสนอเนื้อหาทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยในสมัยรัฐบาล บ.ร.ว.เสรี ปราโมช กับสมัยรัฐบาลนายธานินทร์ กรวีวิเชียร (21 เม.ย.2519-20 ต.ค.2520) หน้า 69

หนังสือพิมพ์ฝ่ายกลางๆ ได้แก่ ประชาชาติ ประชาธิปไตย เดอะเนชั่น สยามรัฐ ไทยรัฐ เดลิโทม์ บางกอกโพสต์ บางกอกเวิร์ด เดลินิวส์ บ้านเมือง สยามิส์ ชาวไทย

หนังสือพิมพ์ขวาจัด ได้แก่ ดาวสยาม และข่าวรายวัน

จะเห็นได้ว่า หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่พยายามไม่อยู่ฝ่ายใด และดำเนินการทางธุรกิจมากกว่าเพื่อเป้าหมายอื่น มุ่งตามใจตลาด และขาดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างลึกซึ้งต่อสภาพสังคมและการเมือง เหตุการณ์สำคัญในช่วงนี้ที่หนังสือพิมพ์หยาบยกมาทำข่าวเข้าอารมณ์เพื่อเพิ่มยอดจำหน่ายได้แก่ ข่าว บทบาทนักศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีเรียกร้องให้อเมริกันถอนทหารไปจากไทย ข่าวการประท้วงของชาวนาเรื่องที่ดินรัฐบาลเพิกเฉยต่อการปฏิรูปที่ดิน และละเลยที่จะแก้ปัญหาการทุจริตคดโกง เบี้ยของนายทุนเงินกู้ ข่าวการขับไล่ 3 ทหารราชย์ ข่าวการเลือกตั้งเดือนมกราคม 2518 ที่มีการแบ่งแยกเป็นฝ่ายขวาฝ่ายซ้ายอย่างเห็นได้ชัด และการลอบสังหารดร.บุญสนอง บุญโยทยาน เลขาธิการพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยอย่างทารุณ และเรื่องการกลับเข้ามาไทยของจอมพลถนอม ในพ.ศ. 2519 อย่างไรก็ดี ข่าวเหล่านี้แม้จะมีความครึกโครมแต่มีการวิเคราะห์ข้อมูลเพียงเล็กน้อย

ประการสำคัญคือ ได้มีการยกเลิกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 17 (ปว.17) เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2518 อันเป็นผลมาจากการเรียกร้องของสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์และบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ทั่วประเทศ ประกาศคณะปฏิวัติฉบับนี้ประกาศใช้มาตั้งแต่วันที่ 27 ตุลาคม 2501 การยกเลิกทำให้เสรีภาพหนังสือพิมพ์เบ่งบาน แต่มิได้ทำให้ความรับผิดชอบเติบโตตามไปด้วย

“การเสนอข่าว ภาพ การวิพากษ์วิจารณ์ เป็นไปอย่างไรชอบเขตและไม่มีกำแพงขวางกั้น แม้อุปสรรคจากการที่ถูกฟ้องร้องจากผู้ที่ถูกกล่าวถึงจะมีอยู่บ้าง แต่ก็ไม่อาจกั้นกระแสเสรี และการขาดความรับผิดชอบต่อการเสนอข่าวพาดพิงได้ ทั้งๆที่รู้ตัวว่าหลักฐานในการเสนอข่าวมีไม่พอก็ตาม

.....หนังสือพิมพ์วันนี้ จึงเหมือนลูกที่ถูกแม่ค้ำใจ เป็นหนังสือพิมพ์เจ้าอารมณ์ ก้าวร้าว เถอะเถอะ และหัดพูดปด ทำเรื่องที่ไม่เป็นเรื่องให้กลายเป็นเรื่องราวใหญ่โต ทำขที่สุดถึงกับทำตัวเป็นมือปืนรับจ้างและเป็นทาสที่ซื้อสัจของนายทุน เป็นมือประหารของนักการเมือง

จนกระทั่ง ทำให้ระบอบประชาธิปไตยสูญสลายไปบนหน้ากระดาษนั่นเอง!

ละครฉากเสรีภาพของหนังสือพิมพ์วันวานนี้จบไปชั่วพริบตาเดียว...”³⁷

หากการใช้เสรีภาพอย่างเกินขอบเขตในครั้งนี้ทำให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี ขณะนั้น วิเคราะห์หนังสือพิมพ์ว่า

³⁷ บาดง “หนังสือพิมพ์วันนี้”, สยามรัฐ ฉบับธรรมรัฐ 20, หน้า 91

“ฟังเสียงหนังสือพิมพ์ทุกวันนี่เหมือนกับว่าเมืองไทยเปิดศักราชใหม่เป็น
ประชาธิปไตยกันแล้ว ประชาธิปไตยเป็นยาแก้โรคอะไรก็ได้ทั้งสิ้น ใครปวดหัวตัวร้อนจะหาย
ใครเป็นหนี้เขาแทบว่าจะไม่ต้องใช้เหมือนเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ ในพ.ศ.2475 มี
คนเข้าใจว่าเมื่อเป็นประชาธิปไตยแล้ว บ้านใคร ใครจะเข้าไปอยู่ก็ได้ มีเสรีภาพเท่ากัน
หมด...”³⁸

นักศึกษาได้เข้าไปมีบทบาทในสังคมอย่างมาก และเป็นบทบาทที่ฟุ่มเฟือย เพราะเข้าไปมี
ส่วนเกี่ยวข้องกับแทบทุกเรื่อง แนวคิด “สร้างความเป็นธรรมให้คนยากไร้” ถูกจุดประกาย แต่เป็น
ประกายที่ไร้ความคงทนถาวร เป็นแค่เรื่องของการใช้คำคมเสียดสีโจมตีกันมากกว่าจะเป็นเรื่องของ
การแสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อนำไปสู่การแก้ไขระบบของสังคมทั้งหมด นักศึกษาได้เข้าไปร่วมกิจ
กรรมกับพรรคการเมืองบางพรรค เป็นแกนนำในการชุมนุมประท้วงของพวกกรรมกร กลุ่มชาวนา
และการเคลื่อนไหวอื่นๆ วรรณกรรมการเมืองในแนวมาร์กซ์ เลนิน สตาลิน ถูกตีพิมพ์จำหน่ายอย่าง
กว้างขวาง ทั้งๆที่เคยถูกสั่งห้ามมาแล้วอย่างต่อเนื่องในอดีต

บทบาทที่ฟุ่มเฟือยของศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยทำให้เกิดกลุ่มต่อต้านเรียกว่า
สหพันธ์นักศึกษาแห่งประเทศไทยซึ่งมีนักรบเมืองฝ่ายอนุรักษนิยมหนุนหลัง กลุ่มที่เด่นดังที่สุดได้
แก่กลุ่มกระทิงแดงและนวมพล ซึ่งประกาศตัวเองเป็นฝ่ายขวา และกล่าวหาว่าศูนย์นิสิตฯเป็น
คอมมิวนิสต์

เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ กลับนำมาซึ่งโศกตรวนทางความคิด กล่าวคือ ได้มีกลุ่มหลายกลุ่ม
เอาหนังสือพิมพ์ไปใช้ประโยชน์ หนังสือพิมพ์เข้าไปรับใช้นักรบเมือง ทหาร และกลุ่มผลประโยชน์
ต่างๆ แยกออกเป็นฝ่ายขวาย้ายซ้าย สร้างความสับสนให้แก่เหตุการณ์เป็นอย่างยิ่งจนกลายเป็นเงื่อนไข
ไปสู่ความรุนแรงในเวลาต่อมา

ความสับสนของกระแสข่าวสาร: เงื่อนไขสู่ความรุนแรง

มีเงื่อนไขมากมายที่นำไปสู่ความรุนแรงในเดือนตุลาฯ

เริ่มตั้งแต่กรณีเผาจนผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2518
ปัญหาชาวนาจาก 25 จังหวัดเดินขบวนมาร้องเรียนนายกรัฐมนตรี พนักงานโรงแรมดุสิตธานี
ประท้วงเรื่องค่าแรง ผู้บริหารโรงแรมแก้ปัญหาโดยการจ้างกระทิงแดงเข้ามารักษาความปลอดภัย
และทรัพย์สิน ทำให้เกิดการปะทะกับพนักงานโรงแรม ปัญหาเรื่องคนงานบริษัทสแตนดาร์ด การ์
เมนต์ ปัญหาคนงานไทยการ์ดประท้วงเรียกร้องค่าสวัสดิการ ศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
ร่วมกับพลังมวลชนอื่นจัดอภิปรายที่สนามหลวง กรณีนายอินตา ศรีบุญเรือง ประธานสหพันธ์ฯ

³⁸ น.ร.ว.เสถียร ปราบโซข, การเมืองไทย, รัฐศาสตร์ 14(พระนคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2517) หน้า 116

วนาชาวไร่ภาคเหนือถูกลอบสังหาร การชุมนุมของกลุ่มมวลชนทวีความถี่และความรุนแรงขึ้นทุกวัน ผู้นำชาวนา กรรมกร นักศึกษา ถูกลอบสังหาร ไปหลายสิบคน โดยที่รัฐบาล ไม่สามารถจับกุมคนร้าย และไม่สามารถหยุดยั้งขบวนการชาวนาที่ขยายได้ จนในที่สุด ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช คัดสินใจยุบสภาให้มีการเลือกตั้งใหม่ พรรคประชาธิปัตย์ได้เข้ามาเป็นรัฐบาล โดย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี

ในขณะที่มีการก่อตัวของฝ่ายขวา ฝ่ายนักศึกษาที่ยังเคลื่อนไหวต่อไปเรื่อยๆ ความตึงเครียดของเหตุการณ์ได้เกิดขึ้นอีกครั้ง เมื่อจอมพลประภาส จารุเสถียร ซึ่งเนรเทศตนเองไปอยู่ได้หวัน ได้เดินทางกลับเข้ามาอีกครั้งเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2518 แต่ถูกต่อต้านจนต้องเดินทางออกนอกประเทศไปอีก จากนั้น จอมพลถนอม กิตติขจร เดินทางกลับไทยในฐานะเนร มาพำนักที่วัดบวรนิเวศฯ ทำให้เกิดความขัดแย้งครั้งใหญ่

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อธิบายความรู้สึกเกี่ยวกับเหตุการณ์ครั้งนั้น ผ่าน น.ส.พ.สยามรัฐ เมื่อวันที่ 20 กันยายน ว่า

“ทุกอย่างที่ได้หวังไว้และได้ทำมาจนได้แก่เห็นบ้างแล้ว กำลังมีอาการว่าจะล้มเหลวลงไป ความรู้สึกส่วนตัวนั้นก็เหมือนกับว่า ฟ้ำทั้งฟ้ำกำลังร่วงมาทับตัว หากความสบายใจไม่ได้เลยแม้แต่นิดเดียว ที่เป็นห่วงที่สุดในขณะที่ก็คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เหตุที่ทำให้ต้องห่วงพระะมีการอ้างถึงพระองค์ให้ดูเป็นว่าทรงเข้ามาเกี่ยวข้องกับพัวพันในเรื่องนี้เป็นประการแรก และประการที่สองก็คือ วัดบวรนิเวศยอมให้จอมพลถนอมอุปสมบทในวัดนั้น ทั้งๆที่ใครๆก็รู้เพราะพระวัดบวรฯเที่ยวพูดไว้เองว่า วัดนี้เป็นวัดใกล้ชิดพระองค์ และเป็นวัดที่เสด็จพระราชดำเนินมาสนทนารธรรมเป็นครั้งคราวอยู่ตลอดมา”

และเขาว่าภาพเหตุการณ์ที่ตึงเครียดขณะนั้นว่า คนนั้นเสมือนนั่งอยู่ตรงหน้ารูปปั้น ต่างฝ่ายต่างก็จ้องตากันอยู่ไปมา “ไม่รู้ว่ามีคนจะฉกฉกเอาเมื่อใด.....” ผมคิดดูแล้วก็เกรงใจไปว่า ทิฐิของคนสองฝ่ายในขณะนี้ คือฝ่ายพระถนอมและฝ่ายที่ต่อต้านพระถนอมนั้นยังยึดกันอยู่อย่างเหนียวแน่นนั้น ไม่ใช่เพื่อธรรมหรือเพื่อความยุติธรรมเสียแล้ว แต่ต่างฝ่ายต่างยึดเอาไว้เพราะเกรงว่า หากละวางทิฐิลงเมื่อใด เมื่อนั้นฝ่ายคนก็จะสียหน้า กลายเป็นผู้ยอมแพ้ในสายตาของผู้อื่น” เขาให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์สยามรัฐ (20 กันยายน 2519) วิจารย์รัฐบาลเสนีย์ พี่ชายของเขาเองว่า ถึงแม้จะเห็นใจ แต่ต้องตำหนิว่ารัฐบาล ไม่ได้สนใจใยดีในสิ่งที่จะแก้ไข หรือระงับปัญหาเรื่องพระถนอมเดินทางเข้าไทย ทั้งๆที่น่าจะเล็งเห็นแล้วว่า จอมพลถนอมจะต้องเดินทางเข้าไทยจนได้ในวันหนึ่ง แต่รัฐบาลก็ไม่ได้เตรียมทางป้องกันอย่างใดเลย นอกจากนั้นยังเกรงว่า ถ้าการประท้วงจอมพลถนอมจะเกิดความรุนแรงขึ้นแล้ว จะนำไปสู่การสิ้นสุดของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว ทหารราชย์ตัวใหม่จะต้องเกิดขึ้นอีก” และเขาก็ทำนายว่า “เรื่องพระถนอมนั้น เห็นจะยังไม่จบลงง่ายๆ”

ในขณะนั้น ฝ่ายขวาสามารถควบคุมกิจการต่างๆ ในด้านสื่อมวลชนได้อย่างมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยุโทรทัศน์ Benedict Anderson กล่าวว่า หัวหน้าพรรคชาติไทยคือ พล.ต.ประมาท อธิการบดี ได้ใช้อำนาจรัฐมนตรีของตนโฆษณาคำขวัญ “ขวาพิฆาตซ้าย” อย่างเปิดเผยซึ่งก่อนหน้านี้นี้เขาจะไม่กล้าทำเลย สถานีวิทยุที่ฝ่ายขวาคูมอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานีวิทยุยานเกราะ เปิดเพลงปลุกกระดม เช่นเพลงหนักแผ่นดิน และเพลงรักแผ่นดิน ตั้งแต่กลางปี 2519 การต่อสู้ระหว่างฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายทวีความรุนแรงจนถึงใช้กำลังเข้ามาตัดสิน

หนังสือพิมพ์ที่แบ่งออกเป็นสองค่ายอยู่แล้วมีบทบาทในการปลุกเร้ากลุ่มของตน และหนังสือพิมพ์ระดับประเทศก็เสนอเหตุการณ์ที่ปราศจากความชัดเจน ภาพปริศนาในดาวสยามและบางกอกโพสต์ฉบับวันที่ 5 ตุลาคมสามารถจุดอารมณ์ร้อนของประชาชนให้ลุกโผลงขึ้น เพราะไม่มีใครรู้ว่าอะไรเป็นอะไร ไม่มีใครรู้ว่า Knowledge อยู่ที่ไหน และข่าวสารที่ได้รับก็สับสนจนจับต้นชนปลายไม่ถูก ในขณะที่เดียวกัน สถานีวิทยุก็เป็นตัวกระพือเหตุการณ์ให้ทวีความรุนแรงขึ้น โดยกระตุ้นให้ประชาชนไปซื้อ “ดาวสยาม” มาอ่าน และเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการกับผู้ที่มีหน้าที่ราชการ Benedict Anderson วิเคราะห์ว่า เหตุการณ์ครั้งนี้มีการประสานงานการใช้สื่อสารมวลชนอย่างเป็นขบวนการ ซึ่งเป็นสิ่งใหม่มากสำหรับสังคมไทย

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ได้วิเคราะห์เหตุการณ์ที่สับสนวุ่นวายอันเนื่องมาจากการกระทำของสื่อมวลชน ในบทความเรื่อง “ชนวน: ภาพละครแขวนคอที่นำไปสู่กรณี 6 ตุลา” (มติชน 31 ตุลาคม 2543) ว่า หนังสือพิมพ์ที่จุดชนวนความรุนแรงในครั้งนี้น่าจะเป็นดาวสยาม (มากกว่า Bangkok Post) โดยเขาวิเคราะห์จากลำดับเวลาที่มีหนังสือพิมพ์หลายฉบับนำเสนอรูปถ่ายที่ก่อปัญหา และวิเคราะห์สถานการณ์ที่คุกรุ่นอันเนื่องมาจากลูกเสือชาวบ้าน และสรุปว่า “แม้ว่าภาพถ่ายละครที่ตีพิมพ์ใน Post เมื่อวันที่ 5 ตุลาคมจะถูกกลุ่มพลังฝ่ายขวายกขึ้นมาอ้างและแจ้งความต่อตำรวจ กล่าวหาว่า นักศึกษาหมิ่นองค์รัชทายาท “แต่ภาพดังกล่าวก็ไม่ใช่ภาพที่ถูกนำมาเผยแพร่ในวันนั้น ภาพที่ทำห้านั้นนั้นคือภาพที่ตีพิมพ์ในดาวสยามซึ่งเป็นคนละภาพกับที่พิมพ์ใน Bangkok Post และดาวสยามก็เป็นเพียงฉบับเดียว(โดยความร่วมมือของวิทยุยานเกราะ) ที่เสนอข่าวในทำนองว่านักศึกษาจงใจดูหมิ่นเจ้าฟ้าชาย” ที่นำไปสู่การนองเลือดในวันรุ่งขึ้นดาวสยามยังเป็นฉบับแรกที่ตีพิมพ์ภาพดังกล่าวในวันที่ 5 ตุลาคม มีหนังสือพิมพ์อีกถึง 4 ฉบับนอกจากดาวสยามที่ลงภาพนายอภิรักษ์ นันท์ คือ Bangkok Post, ประชาธิปไตย, nation, อธิปไตย แต่ภาพและการอธิบายภาพไม่มีแรงมูที่ส่งไปทางชี้หน้าให้ก่อความรุนแรง มีเพียงภาพในดาวสยามที่เป็นภาพโคลสอัพขนาดใหญ่ที่ถูกนำไปปลุกกระดมตลอดเย็นนั้น สมศักดิ์กล่าวว่า Post เพียงแต่เป็นตัวทำให้เกิด “ไอเดีย” แต่ภาพที่ถูกนำไปใช้ปลุกกระดมคือภาพจากดาวสยาม

เหตุการณ์นี้ นับจนถึงเวลานี้ ก็ยังจมอยู่ในความคลุมเคลือ แม้นักศึกษาจะให้สัมภาษณ์ในภายหลังปฏิเสธข้อกล่าวหาของฝ่ายขวาโดยสิ้นเชิง เช่นที่อนุพงศ์ พงศ์สุวรรณ ให้สัมภาษณ์ว่า “แต่งหน้ามันยากครับ แต่แต่งฟิล์มคงง่ายกว่าเยอะ” และผู้แสดงคือ อภินันท์ บัวหภักดีให้สัมภาษณ์ว่า “มี

คนกล่าวหาว่าผมถูกแต่งหน้าให้เหมือนกับพระพักตร์ขององค์รัชทายาท แต่ในการแสดงวันนั้นไม่มีใครเลยที่ทักว่าผมหน้าเหมือนองค์รัชทายาท” เขาตั้งใจเล่นให้ดีที่สุด “แต่หลังจากนั้นเราคงใจเมื่อถูกใส่ร้ายป้ายสีกล่าวหาเราอย่างรุนแรง”³⁹

และเมื่อพิจารณาจากการที่นายวีระ มุสิกพงษ์ ได้ให้สัมภาษณ์ในกรณีนี้ว่า “จอมพลถนอม กิตติขจร กำลังขึ้นเครื่องบินมาสู่ประเทศไทย วิทยุในประเทศไทยออกแถลงการณ์ล่วงหน้าไว้คอยต้อนรับแล้ว บอกให้รู้ล่วงหน้าว่าถ้าใครต่อต้านการกลับมาของจอมพลถนอมคนนั้นจะเป็นคนนิยมคอมมิวนิสต์ ทำอย่างมีขบวนการครับ”...⁴⁰ เป็นขบวนการที่ประสานกันระหว่างกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน สถานีวิทยุยานเกราะ และหนังสือพิมพ์บางฉบับ ที่ประสานสอดคล้องกันจนสามารถนำ “ไอเดีย” จากภาพหนังสือพิมพ์มาจุดไฟ “เผาเมือง” ได้ ทำให้รัฐบาลที่ให้ไฟเขียวต่อการเดินทางกลับของบุคคลที่หนังสือพิมพ์ตราหน้าว่าเป็น “ทรราชย์” ทำให้เป็นที่น่าสงสัยว่ารัฐบาลจะเป็นอีก “คอนเนกชัน” หนึ่งที่สร้างเหตุการณ์รุนแรงในครั้งนั้นด้วยหรือไม่อีกด้วย

เหตุการณ์ 6 ตุลา เป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการกดขี่ Information Knowledge Truth มากที่สุดครั้งหนึ่งในสังคมไทย และแสดงให้เห็นความสับสนของข่าวสารทั้งก่อนและหลังเหตุการณ์รุนแรง ประชาชนมีแนวโน้มเชื่อหนังสือพิมพ์ต่างๆ ที่ความจริงยังไม่ได้รับการพิสูจน์ และแม้หนังสือพิมพ์เองก็ดูเหมือนว่าเชื่อในประเด็นที่หนังสือพิมพ์ด้วยกันเองนำเสนอ ในเช้าวันที่ 6 หนังสือพิมพ์เกือบหมดทุกฉบับลงข่าวการแสดงละครหมิ่นรัชทายาทและ “ตัดสิน” ว่านักศึกษาหมิ่นเจ้าฟ้าชาย แม้แต่ “สยามรัฐ” ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่มีท่าทีเข้าข้างนักศึกษาตลอดมาก็เปลี่ยนข้างโดยทันที ทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า การจู่โจมครั้งนี้มีความรวดเร็วมาก เพียงชั่วหนึ่งเย็นต่อตอนเช้าเท่านั้น

นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2519 คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้อ้างเหตุผลในการยึดอำนาจครั้งนี้ว่า เป็นเพราะ “นิสิตนักศึกษาบางกลุ่มได้กระทำการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ (ซึ่งสอดคล้อง และเห็นพ้องกับการโฆษณาภาพโดยกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน) และยังร่วมมือกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ชาวเวียดนามใต้อาวุธรุนแรงที่ใช้ในราชการสงครามต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจที่เข้าไปจับกุม” ซึ่งเหตุผลนี้สอดคล้องกับปฏิบัติการของกลุ่มลูกเสือชาวบ้านทั้งหมด คณะปฏิรูปยังอ้างอันตรายจากคอมมิวนิสต์ และโจมตีการคอร์รัปชันของนักการเมือง ตลอดจนสื่อมวลชนที่ให้การสนับสนุนนักศึกษา “ฝ่ายซ้าย”

³⁹ กลุ่มศตวรรษ, 6 ตุลา เราคือผู้บริสุทธิ์, เอกสารอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ จดหมาย และคำให้สัมภาษณ์ เปิดเผยข้อเท็จจริงคดี 6 ตุลา 2519 ,2532

⁴⁰ บันทึกการประจักษ์รัฐสภา, นายวีระ มุสิกพงษ์, 2519

นายธานินทร์ เป็นนักวิชาการ “वादทกขอบ” ทำให้ต้องเผชิญกับความกดดันจากฝ่ายนักศึกษาศึกษาและสื่อมวลชนซึ่งไม่พอใจนโยบายเผด็จการของรัฐบาล ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินฉบับที่ 42 (ปร.42) ได้เข้ามาแทนที่ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 17 เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2519

ความหวาดกลัวในลัทธิคอมมิวนิสต์ทำให้รัฐบาลธานินทร์เข้มงวดกับหนังสือพิมพ์เป็นพิเศษ เพราะตระหนักถึงความสำคัญของกระแสข่าวสารทำให้เขาเห็นความจำเป็นที่จะต้องเข้าควบคุมทั้งระบบ วิธีการสร้างความชอบธรรมของเขาในการจัดการกับหนังสือพิมพ์ในภาพรวมก็คือการกล่าวอ้างตัวอย่างนักหนังสือพิมพ์บางคนที่ยึดมาตรฐาน และไร้จริยบรรณ

ปรากฏการณ์ควบคุมสื่อมวลชนเริ่มต้นตั้งแต่การปฏิบัติการของคณะปฏิรูปที่ประสบความสำเร็จในการจัดการกับนักศึกษา เป็นการควบคุมอย่างครบวงจร ครอบคลุมทุกชนิดในขณะนั้น หนังสือพิมพ์ทุกชนิดถูกสั่งให้งดการจำหน่ายจ่ายแจกทั่วประเทศ ทำให้หนังสือพิมพ์ทั้งหมดถูกสั่งห้ามตีพิมพ์ออกจำหน่าย 2 วันคือ 7-8 ตุลาคม 2519 สถานีวิทยุถูกสั่งงดรายการปกติและต้องถ่ายทอดรายการจากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย เพื่อให้ข่าวสารออกมาจากแหล่งรัฐบาลเพียงแหล่งเดียว ให้สถานีโทรทัศน์คอยู่ภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการเฉพาะกิจที่กำลังจะตั้งขึ้น จากนั้นจึงออกคำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินฉบับที่ 42 หรือ ปร.42 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานของรัฐในการสั่งปิดโรงพิมพ์ ถอนใบอนุญาตได้ทันทีหากเห็นว่าหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นได้ลงข้อความหรือรูปภาพ “อันเป็นการก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยต่อความมั่นคงของชาติ” เป็นการนำประเด็นจารีต “ความมั่นคง” มาจัดการกับสื่อมวลชนอีกครั้ง

ครั้งรัฐบาลธานินทร์เข้าบริหารประเทศ ก็ได้ตั้งคณะที่ปรึกษาเจ้าพนักงานการพิมพ์ ลงวันที่ 27 ตุลาคม 2519 ประกอบด้วยคณะกรรมการ 7 คน คือ นายประหัยศ ศ.นาคะนาท ประธานคณะที่ปรึกษา พลตำรวจตรีจรัส จันทร์ขจร รองประธาน คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิคฤถ ฌ อยุรยา นางเต็มศิริ บุญยสิงห์ นางสิทธา พิณีภูวดล เป็นกรรมการ โดยมีรศ.อาทร บุญปสาทเป็นที่ปรึกษาและเลขานุการ และนายสรวง อักษรานุเคราะห์ เป็นที่ปรึกษาและผู้ช่วยเลขานุการ

ภายใต้ปร. 42 ทำให้หนังสือพิมพ์รายวันและรายอื่นๆถูกปิดและถอนใบอนุญาตระหว่าง ตุลาคม 2519-20 ตุลาคม 2520 ถึง 22 ครั้ง มีหนังสือพิมพ์ที่ถูกสั่งปิดคือ ดาวสยาม ชาวไทย เสียงปวงชน ปฏิญา เติลิวิสต์ เติลิเมต์ บ้านเมือง สยามรัฐ เด่นสยาม เติลิใหม่ บางกอกเติลิใหม่ นูรพา ไทมยุคชาวสยาม (ชลบุรี) ยุคใหม่(ราชบุรี) ไทยเติลิ ตะวันสยาม ตะวันออกปริทัศน์ ระยะเวลาที่ถูกสั่งปิด 3 วันบ้าง 7 วันบ้าง 15 วันบ้าง แต่ส่วนใหญ่ถูกปิดแบบไม่มีกำหนด ข้อหาส่วนใหญ่คือการลงข้อความที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล ตีพิมพ์ข้อความอันเป็นเท็จ ตีพิมพ์ข้อความทำให้ประชาชนเข้าใจผิด ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี ยั่วยุปลุกปั่นทำให้เกิดความไม่สงบ และมีข้อความในลักษณะ โหมณาชวนเชื่อให้คอมมิวนิสต์

นอกจากนี้ ยังมีการเนรเทศนักข่าวต่างประเทศ ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2520 นายสมัครสุนทรเวช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย สั่งเนรเทศ นายนอร์แมน พีแกม นักข่าวหนังสือพิมพ์

ฟาร์อีสเทอร์น อีโคโนมิก รีวิว ออกนอกประเทศ ฐานเป็นบุคคลไม่พึงปรารถนา เพราะวิจารณ์การเมืองไทยในลักษณะที่ทำให้ประชาชนเกิดความเข้าใจผิด ก่อให้เกิดความแตกแยกระหว่างคณะรัฐบาลกับนายทหาร และห้ามนายเนอร์แมนเข้ามาในราชอาณาจักรอีกต่อไป⁴¹

ศิริอร หริมปราณี ยังได้อธิบายถึงทัศนคติในทางลบของคณะรัฐมนตรีที่มีต่อหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายสมิคร สุนทรเวช ที่ประนามหนังสือพิมพ์ผ่านรายการ โทรทัศน์ว่า หนังสือพิมพ์ไร้จรรยาบรรณ ใช้อำนาจหน้าที่รีดไถนักการเมือง⁴² คอลัมน์นิสต์บางคนถูกห้ามเขียน เช่น พญาไม้ ถูกห้ามเขียนในบ้านเมือง และรุพงษ์ มณีน้อย ถูกห้ามเขียนในดาวสยาม⁴³

ดังนั้น กระแสข่าวสารจึงหลังไหลมาจากฟากรัฐบาลเพียงด้านเดียว ข่าวหนังสือพิมพ์เป็นข่าวแถลงการณ์หรือข่าวแจก มีการใช้สื่อโทรทัศน์แถลงเหตุการณ์อยู่เนืองๆด้วยการทำรายการ "สนทนปประชาชนไปโดย" หนังสือพิมพ์จึงใช้วิธีจาริต คือหันไปเสนอข่าวอาชญากรรมเป็นหลัก พาดหัวข่าวเร้าอารมณ์และรุนแรง

การยึดอำนาจของคณะทหารสำเร็จลงด้วยการอ้างถึงคำขวัญ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แต่ประเทศไทยก็ยังเผชิญปัญหาความเติบโตแบบตะวันตกที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและปราศจากการจัดการอย่างเป็นระบบ กระบวนการพัฒนาได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับสมัยนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สังคมไทยรับแฟชั่น และการคิดเชิงวัตถุนิยมจากตะวันตก เมื่อมองไปยังประเทศเพื่อนบ้าน ญี่ปุ่น กำลังดิ้นตัวเอง ไปสู่ความมั่งคั่งเต็มรูปแบบ ในขณะที่เพื่อนบ้านอื่นกำลังก้าวเข้าสู่ความเป็น "เสือแห่งเอเชีย" ตามวิถีทางทุนนิยม ความฟุ้งเฟ้อและลัทธิ "สุขนิยม" ของพลเอกชาติชายทำให้สังคมไทยก้าวไปสู่ความฟุ้งเฟ้อมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ในอีกด้านหนึ่ง จีน เกาหลีเหนือ เวียดนาม ลาว และกัมพูชา ก็กำลังปรับตัวภายใต้รัฐบาลเผด็จการชนชั้นกรรมาชีพตามลัทธิคาร์ล มาร์กซ ความพ่ายแพ้ของสหรัฐฯ ในเวียดนามทำให้เกิดความเกรงกลัวว่าไทยจะกลายเป็น โคมินโคมิตัวต่อไปที่จะตกอยู่ใต้ระบบคอมมิวนิสต์

สำหรับหนังสือพิมพ์นั้น สิ่งที่เป็นกังวลเห็นจะเป็นการถูกจำกัดเสรีภาพ ซึ่งทำให้ต้องหันไปแสวงหาโชครวนอย่างใหม่คือระบบทุนนิยม เมื่อไม่สามารถตอบได้รัฐบาลได้ ก็หันไปหาการเสนอข่าวไร้สาระและเรื่องเรื่งรมย์ดังที่เคยกระทำมาก่อนหน้านี้แล้ว จนกลายเป็นยุทธวิธีว่า เมื่อใดที่หนังสือพิมพ์ถูกกดขี่ เมื่อนั้นหนังสือพิมพ์จะหันไปขายข่าวไร้สาระ ซึ่งนอกจากจะสร้างความปลอดภัยแล้ว ยังทำให้หนังสือพิมพ์ขายดีอีกด้วย ในหมู่ประชาชนนั้นเล่าก็ได้ละเลิมเหตุการณ์อันสับสนและเข้าใจไม่ได้ ไปหาเรื่องบันเทิงและความรุนแรงที่หนังสือพิมพ์ป้อนให้ และเมื่อหนังสือพิมพ์มีความสัมพันธ์ที่เลวร้ายยิ่งกัรัฐบาล หนังสือพิมพ์ก็ได้ประท้วงไม่นำเสนอภาพและข่าวเกี่ยวกับกิจกรรมของรัฐบาล ก็ยิ่งทำให้ประชาชนไม่รู้ข่าวสารเกี่ยวกับรัฐบาลมากยิ่งขึ้นไปอีก

⁴¹ สยามจดหมายเหตุ พ.ศ.2520 หน้า 174 อ้างใน ศิริอร หริมปราณี, วิทยานิพนธ์, อ้างแล้ว, หน้า 91

⁴² พงษ์ศักดิ์ ทอักษณวิเชียร, "หนังสือพิมพ์ ทางเปลี่ยนชาติเดิม". วันนักข่าว 5 มีนาคม 2520 หน้า 78 อ้างใน ศิริอร หริมปราณี, อ้างแล้ว, หน้า 92

⁴³ "หนังสือพิมพ์ที่เปลี่ยนแปลง" คณะอนุกรรมการพิเศษ (15-18 ก.ค.2520) หน้า 45-47 อ้างใน ศิริอร, เรื่องเดิม, หน้าเดิม

หนังสือพิมพ์เจ้าพระยา กับกรณีพิพาทหนังสือพิมพ์ร่วมสมัย

หนังสือพิมพ์เจ้าพระยาถือกำเนิดเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2520 (รัฐบาลธานินทร์ 8 ตุลาคม 2519-20 ตุลาคม 2520) เป็นหนังสือพิมพ์รายวันขนาดมาตรฐานจำนวน 16 หน้า ราคาฉบับละ 1.50 บาท มีคำขวัญประจำหนังสือพิมพ์ว่า “สายธารแห่งความคิด สายชีวิตประชาธิปไตย” แสดงตนเป็นหนังสือพิมพ์ของรัฐบางอย่างชัดเจน พิมพ์ที่โรงพิมพ์สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี ถนนสามเสน กรุงเทพฯ มีรัฐมนตรีที่นำโดยนายดุสิต ศิริวรรณ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี มีบทบาทในการเขียนบทความ “ที่ถูกต้องและดีเพื่อถือเป็นสำคัญ” ไปลงพิมพ์ งบประมาณที่นำไปใช้มาจากงบกลางที่รัฐบาลแปรญัตติมาได้เป็นเงิน 4 ล้านบาท และต่อมาได้เพิ่มอีก 1 ล้านบาทจากงบประมาณแผ่นดินปี 2521 ในส่วนของสำนักนายกรัฐมนตรี⁴⁴

การที่รัฐบาลใช้งบประมาณแผ่นดินมาออกหนังสือพิมพ์เองเช่นนี้ ทำให้หนังสือพิมพ์ร่วมสมัยไม่พอใจเป็นอย่างมาก เพราะเกือบทั้งหมดอยู่ในปากตรงกันข้ามกับรัฐบาล “เจ้าพระยา” จึงถูกดาดงเสียดสีว่าเป็น “กิลิรยวัน” ที่ “เอาเงินภาษีอากรของประชาชนมาดูลงเล่นเป็นกระสอบทราย อย่างไรก็ตามหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ก็ดำรงคงอยู่รอดตลอดจนวาระสุดท้ายของรัฐบาลธานินทร์ คือในวันที่ 20 ตุลาคม 2520 เมื่อพลเรือเอกสัจจ ชลชอยู่ ทำการปฏิวัติยึดอำนาจ

อุดมการณ์ที่กำหนด:

“เจ้าพระยา” ยึดมั่นในนโยบายหลัก 3 ประการที่นายธานินทร์มีเจตนาจะ “ปฏิรูปทัศนคติและจริยธรรมแห่งวิชาชีพหนังสือพิมพ์” ที่เขาเห็นว่ายังมีปัญหาอยู่ดังนี้

1. เคารพในสังขธรรมแห่งการเสนอข่าวและข้อเท็จจริงทั้งหลาย
2. ยึดมั่นในการเสนอข้อคิดเห็น ด้วยความสุจริตและความเป็นธรรม
3. มีมารยาทงาม มีความสุภาพในการเสนอเนื้อหา ข้อคิดเห็นและภาพ

ประชาชนยังไม่รู้ รัฐบาลจึงต้อง “สอน” :

บทบาทของ “เจ้าพระยา” คือความพยายามที่จะ “สอน” ประชาชน “ให้เรียนรู้ถึงวิถีทางของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย พร้อมทั้งให้เรียนรู้ถึงสิทธิหน้าที่ของประชาชนในการปกครองระบอบนี้ด้วย”⁴⁵ ความรู้หลักที่รัฐบาลกำหนดให้ประชาชนรู้คือการวางแผนพัฒนาการเมือง 12 ปี โดยกำหนดว่าในระยะ 4 ปีแรกจะเป็นระยะฟื้นฟูเสถียรภาพของประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง 4 ปีที่สองจัดการกับรัฐสภา และ 4 ปีที่สามจะขยายอำนาจของสภาผู้แทนราษฎรให้

⁴⁴ สกล กิจจรี, บทบาทของหนังสือพิมพ์เจ้าพระยาในการสร้างความชอบธรรมให้ด้รัฐบาลธานินทร์ กรีวิเชียร และความขัดแย้งกับหนังสือพิมพ์ร่วมสมัย” วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541

⁴⁵ ธานี, การเมืองไทยและแนวโน้มอนาคต”, เจ้าพระยา (15 กรกฎาคม 2520) หน้า 3

มากขึ้น ทั้งยังประสงค์ให้ประชาชนได้เห็นเจตนาอันดีของรัฐบาล แต่เจตนาของนายธานินทร์ได้ถูกวิจารณ์อย่างมากมายว่ารัฐบาลนี้ประสงค์จะมีอำนาจไปถึง 12 ปี นอกจากนั้น คำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินฉบับที่ 21 ที่ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีอย่างเต็มที่ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านที่สร้างภาพรัฐบาลเป็น “รัฐบาลบ้าอำนาจ นายกรัฐมนตรีกระหายเลือด”⁴⁶ ซึ่งแม้รัฐบาลพยายามแก้แต่ก็ไม่สามารถลบภาพนี้ออกไปได้ “ความรู้” ที่รัฐบาลพยายามจะให้ประชาชนแท้ที่จริงจึงมีไข่อะไรอื่นนอกจากข่าวสารที่คิดยั้หื้อรัฐบาลและถูกลดเครดิตโดยหนังสือพิมพ์ฝ่ายตรงข้ามจนแทบจะไม่มี ความหมายอะไร และบทบาทของนายธานินทร์ที่พยายามใช้สื่อมวลชนเพื่อลดทอนความขัดแย้งระหว่างฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาหลังเหตุการณ์ 6 ตุลา ก็ดูเหมือนว่าจะปราศจากผลโดยสิ้นเชิง

การเผชิญหน้าของ “เจ้าพระยา” กับหนังสือพิมพ์ร่วมสมัย อัจฉริยะจากประชาชน:

รัฐบาลธานินทร์ยังมีบทบาทในการอบรมบ่มนิสัยเยาวชนของชาติ และข้าราชการให้อยู่ในระเบียบวินัย เช่น ได้ขอร้องแกมบังคับให้ข้าราชการทุกกระทรวงทบวงกรมแต่งเครื่องแบบข้าราชการ “อันเป็นเครื่องหมายแห่งภูมิฐาน ความมีเกียรติ และความน่าเลื่อมใสศรัทธา”⁴⁷ ในเกือบทุกกรณีรัฐบาลจะมี “เจ้าพระยา” เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ นโยบายดีกรอบสังคมไม่ให้ค้ำค้ำอยู่กับเสรีภาพมากเกินไป อันเป็นสาเหตุให้เกิดการแตกออกเป็นฝ่ายซ้ายฝ่ายขวา นายธานินทร์เห็นว่าคนไทยไม่ควรเห็นแก่ความทันสมัยจนดูถูกการใช้ชีวิตอย่างเดิมๆซึ่งทำให้กลุ่มขวาจัดรับไม่ได้จนทำให้เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาขึ้น เขาจึงเริ่มต้นปลูกกระแสวัฒนธรรม เสริมสร้างความเป็นเอกลักษณ์ไทยให้มีความคิดแบบไทย ผู้น้อยต้องก้มประนมกรแก่ผู้ใหญ่ แม้กระทั่งในเรื่องการเมืองนายธานินทร์ก็ยังพอใจที่จะเรียกรูปแบบการปกครองของคนว่า เป็น “ประชาธิปไตยแบบไทยๆ” ที่ยังคงมีการใช้อำนาจอธิรัฐ และไม่ยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าตนใช้วิธีการปกครองแบบรัฐบาลเผด็จการเผด็จการพลเรือน ดังที่ “เจ้าพระยา” ลงพิมพ์จดหมายถึงบรรณาธิการที่สะท้อนความคิดเห็นในฝ่ายของรัฐบาลอย่างชัดเจนว่า

“ในสาขาข้าพเจ้าเห็นว่าเวลานี้ประเทศไทยของเราก็มีการปกครองเป็นประชาธิปไตยอยู่แล้วพอสมควรแก่กาลเทศะ เราควรมีระบอบการปกครองระชาธิปไตยแบบไทยๆของเรา ไม่จำเป็นต้องไปลอกแบบฝรั่งเขามาทั้งหมด เพราะประชาชนส่วนมากของเรายังมีการศึกษาไม่ดีพอเท่าคนอื่น ถ้าขึ้นจะเป็นให้ได้อย่างเขาในขณะนี้ก็คงจะได้ประชาธิปไตยแบบจอมปลอม นอกแบบ ระส่ำระสายอย่างที่เดี๋ยวอีก การให้เวลาตามที่รัฐบาลกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญจะเหมาะสมกว่า”⁴⁸

⁴⁶ สกต กิจจวิธ, อ้างแล้ว

⁴⁷ ภาณุเมศ, “หน้าต่างประชาธิปไตยเรื่องครอบครัว:สิทธิเสรีภาพพื้นฐาน” เจ้าพระยา (4สิงหาคม 2520) หน้า 3

⁴⁸ ท.ท.ศักดิ์ไทย, “จดหมายถึงบรรณาธิการ”, เจ้าพระยา (5 ตุลาคม 2520) หน้า 8

“เจ้าพระยา” มีความขัดแย้งกับหนังสือพิมพ์ร่วมสมัยหลายประเด็น เช่นประเด็นการตีความเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชน สยามรัฐ โดย “ไผ่ ภูพาน” มองว่าเมืองไทยในเวลานั้นขาดความเป็นธรรมในสังคมเพราะประชาชนไม่มีเสรีภาพ แต่ อุทัย หิรัญโต แห่งเจ้าพระยามองว่า สังคมไทยกำลังให้คำจัดความในเรื่องเสรีภาพอย่างผิดพลาด เพราะการใช้กฎหมาย ย่อมไม่ใช่เสรีภาพอย่างแน่แท้

“ใช้กฎหมายโดยไม่ละเมิดกฎหมายไม่มีใครตำหนิติเตียน แต่มันจะทำไมได้ เพราะกฎหมายเกิดจากการขาดความคิดที่ถูกต้อง ศัตรูของประชาธิปไตยนั้นไม่มีอะไรมาก ศัตรูที่สำคัญคือประชาชนที่บ้าคลั่ง โดยเข้าใจว่าเป็นการแสดงออกซึ่งเสรีภาพ แต่ที่จริงแล้วเสรีภาพไม่ใช่ความโง่หรือความบ้าคลั่งแต่เป็นความดี และความมีเหตุผลบวกกับความสงบเรียบร้อย” (เจ้าพระยา 10 กันยายน 2520)

รัฐบาลธานินทร์ไม่ยินยอมให้มีการเลือกตั้งในระดับชาติ เพราะ “ถ้ามีการเลือกตั้ง พวกนักเลงหัวไม้ พวกมืออิทธิพลในทางการเงิน ผู้ที่หวังจะกลับมากอบโกยก็จะเข้ามา จึงเลือกตั้งไม่ได้” (บทความของนายกรัฐมนตรียอดบกระทุ้งถามของสมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน “เจ้าพระยา” 4 กันยายน 2520) หนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันในวันที่ 11 กันยายน 2540 ยังได้ลงพิมพ์จดหมายของผู้อ่านที่สนับสนุนแนวคิดของรัฐบาลในเรื่องนี้...ไม่มีคนถามนายกฯ ว่าเมื่อไหร่จะให้มีผู้แทน แต่ท่านตอบว่าถ้ามีผู้แทนประเทศเราจะพังแน่ ท่านนายกตอบถูกแล้วค่ะ นับตั้งแต่ปีพ.ศ.2520 เป็นต้นไปจนถึงปีพ.ศ. 2600 ก็อย่าให้มีผู้แทนเลย ถ้ามีเมื่อไรเมืองไทยจะเป็นคอมมิวนิสต์ทันที” ซึ่งก็ทำให้เกิดการโต้แย้งกับสยามรัฐเช่นเดียวกัน ว่าเมืองไทยไม่มีทางจะเป็นคอมมิวนิสต์ได้ตราบใดที่ยังมีองค์พระมหากษัตริย์อยู่

สกต กิจจรีต ได้สรุปบทบาทของ “เจ้าพระยา” ในการสร้างความชอบธรรมให้แก่บุคคลในคณะรัฐบาลว่า มีการนำเสนอเนื้อหาที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ตัวนายธานินทร์ทั้งหมด 18 ชิ้น คิดเป็น 40% ของเนื้อหาที่สร้างความชอบธรรมทั้งหมด สร้างความชอบธรรมให้นายสมัคร สุนทรเวช รองลงมา คือ 14 ชิ้น (31.11%) นายภิญโญ สาธร 5 ชิ้น (11.11%) ส่วนรัฐมนตรีคนอื่นๆได้รับการสร้างความชอบธรรมให้บ้างเล็กน้อย นายธานินทร์มีความไม่ลงรอยกับหนังสือพิมพ์ร่วมสมัยในขณะนั้นอยู่แล้ว เพราะหนังสือพิมพ์ไม่พอใจที่รัฐบาลใช้มาตรการเด็ดขาดในการจัดการกับหนังสือพิมพ์ที่เขียนกระทบ ทำให้หนังสือพิมพ์ร่วมสมัยได้ตอบโดยการไม่นำเสนอเรื่องราวของรัฐบาลหรือกิจกรรมที่รัฐบาลเห็นว่าดีงาม “เจ้าพระยา” จึงต้องมีบทบาทในการสร้างภาพลักษณ์ของนายธานินทร์ที่เป็นนักการเมืองหน้าใหม่ประชาชนยังไม่คุ้นหน้า

ส่วนกรณีของนายสมัคร สุนทรเวช นั้น ตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยของเขาทำกับการเป็นหมายเลข 2 ในคณะรัฐบาล และตัวเขาเองก็มีปัญหาอยู่กับหนังสือพิมพ์ขณะนั้นอยู่แล้ว ซึ่งเขาได้แสดงออกอย่างโผงผาง จนถึงเขียนหนังสือออกมาโจมตีหนังสือพิมพ์เรื่อง “สันดานหนังสือพิมพ์” ซึ่งทำให้เกิดหนังสือตอบได้จาก “ทหารเก่า” เรื่อง “สันดานรัฐมนตรีป.ม.” เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2521 หลังจากหมดยุครัฐบาลธานินทร์แล้ว ในหนังสือเล่มนี้ “ทหารเก่า” ได้วิจารณ์บทบาทของรัฐบาลธานินทร์ต่อหนังสือพิมพ์ว่า

“นับตั้งแต่มีรัฐบาลตามระบอบประชาธิปไตยมาเป็นเวลา 45 ปีในเมืองไทย ยังไม่เคยมีรัฐบาลสมัยใด และคณะใดที่เลวร้ายกับหนังสือพิมพ์ และทารุณกรรมกับหนังสือพิมพ์ ทั้งในวิธีการปฏิบัติ โดยใช้กฎหมาย และใช้อำนาจที่เชื่อมโยงกับทบวงรัฐบาลนายธานินทร์ กรีซ วิเชียร และยิ่งกว่านั้น รัฐมนตรีบางคนเป็นศัตรูคู่อาฆาตกับหนังสือพิมพ์กันไปแล้วทีเดียว”

“ทหารเก่า” ยังได้เขียนถึงการเผชิญหน้าในครั้งนั้นว่า

“ผมอาจจะกล่าวได้ว่า ไม่มียุคใดและสมัยใดของรัฐบาลใดที่หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับหรืออาจจะกล่าวได้ว่าทุกฉบับประโคมข่าว ประโคมเรื่อง อันเป็นข้อเขียนวิพากษ์วิจารณ์ผลงานในกระทรวงมหาดไทยเหมือนอย่างสมัยรัฐบาลที่เก่ามา(รัฐบาลธานินทร์) และทั้งๆที่รัฐบาลในอดีตนั้นเคยเป็นรัฐบาลเผด็จการ แต่รัฐบาลนั้นๆหรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยนั้นๆก็ไม่เคยใช้อำนาจอำชีบาทหนังสือพิมพ์ และเป็นศัตรูกับหนังสือพิมพ์ ขึ้นไปชี้หน้าชี้หน้าค้ำหนังสือพิมพ์”

รัฐบาลนายธานินทร์สั่งปิดหนังสือพิมพ์หลายฉบับ รวมทั้งหนังสือพิมพ์สยามรัฐด้วยความสัมพันธ์กับหนังสือพิมพ์ยิ่งเลวร้ายลงไปทุกวัน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ กล่าวหาว่า หนังสือพิมพ์เจ้าพระยาหมายถึง “แม่น้ำที่ก้ำกั๊งโสโครกเข้าทุกวัน” (ข่าวโกดนา สยามรัฐ 20 มิถุนายน 20) รัฐบาลหาว่าหนังสือพิมพ์ชอบยุให้รัฐบาลหมางใจกับทหาร โจมตีหนังสือพิมพ์หลายฉบับว่า “มุ่งแต่จะขายข่าว มุ่งแต่คัดดวงผลประโยชน์ ลอยโอกาส เขียนข่าวบิดเบือน ร่องจหวะที่จะทำข่าวที่ทำให้ชาวบ้านตกอกตกใจ เขียนข่าวพาดหัวหลอกชาวบ้าน ช้างในไร่สาระไม่มีอะไรน่าเชื่อถือ ยุคที่หนังสือพิมพ์บางฉบับยังส่งเสริมเรื่องกามารมณ์ เรื่องเซ็กซ์ ตอบปัญหาเพศนิตยสารโลน อ่านแล้วไม่มีผลดี” (จดหมายถึงบรรณาธิการ “เจ้าพระยาไม่มอมเมาและไม่ขายข่าว” 5 สิงหาคม 2520) รัฐบาลกล่าวหาว่าหนังสือพิมพ์หลายฉบับเป็นปากเสียงให้จักรวรรดินิยมคอมมิวนิสต์ โดยอ้างจดหมายจากประชาชนที่เขียนมาวิจารณ์หนังสือพิมพ์ว่า “ช่วยประชาชนให้โค่นล้มรัฐบาล” (เจ้าพระยา 31 สิงหาคม 2520) ซึ่งเกษม ศิริสัมพันธ์ ได้ตอบได้ใน “เทศบาลบ้านเมือง” (สยามรัฐ 6 สิงหาคม 2520) ว่า “ระวังไว้เถอะว่าคนที่เกลียดคอมมิวนิสต์ก็อาจจะพาเราไปสู่ความเป็นคอมมิวนิสต์ได้ง่ายที่สุด จะขอเตือนกันไว้ก่อนจะสายเกินแก้”

การตอบโต้ด้วยคารม ระหว่าง “ไต้ฝุ่น” แห่ง ไทยรัฐ กับสี่แคว แห่งเจ้าพระยา เมื่อ 18 กันยายน 2520 เรื่องหนังสือพิมพ์รัฐบาลทำให้ตึกบัญชาการทรุด มีเนื้อหาที่น่าสนใจดังนี้

“ผู้ตาย ไต้ฝุ่น หุดัน ได้ยินมาอีก ตึกบัญชาการทำเนียบรัฐบาลใหม่เอี่ยมอ่อง ใช้มาแค่ สามปีกำลังทรุด ไร จะไม่ให้ทรุดงัไหว ก้อหนังสือพิมพ์ก็โรราชวัน เอ้อ...นสพ.รัฐบาล กองพะเนินเทินทึกเต็มศึก! จะซ้งกิโลกขายเจ๊กขายชวคก็กั๊วขายหน้า รัฐบาลอุคค่าทำหนังสือพิมพ์ทั้งที่มีประชากรตั้ง 44 ล้าน พิมพ์กันแค่ 2-3 หมื่นฉบับ ยังขายไม่ได้”

ซ้ง “สี่แคว” ตอบได้ว่า

“สี่แควขอแสดงความเศร้าสลดใจต่อความมคที่จหลอกลงครั้งยิ่งใหญ่ในวงการหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ไปสเตอร์สี่เขียวที่อวดตัวว่าเป็นยักษ์ใหญ่ พิมพ์ได้เป็นแสนๆ พยายามหลอกลงวงประชาชน กันแต่เรื่องร้ายๆ โจมตีเจ้าพระยาตลอดเวลา รวากับว่าเป็นศัตรูกันมาแต่ชาติปางก่อน ถ้าอุคกล่าวหาว่าเจ้าพระยาหลือจากการขายเป็นจำนวนมากมายถึงกับ ตึกบัญชาการทรุด ขอโทษที่ ตึกบัญชาการมีหนังสือพิมพ์เจ้าพระยาอยู่เท่ากับจำนวนสมาชิกที่บอกรับ ไม่เชื่อก็ไปนับดูได้ ไม่มีหนังสือพิมพ์เหลือจากการขายเก็บไว้แม้แต่สักเล่มเดียว หนังสือพิมพ์เจ้าพระยาขายได้ขายดี ที่เหลือก็ตั้งมี 10-20%”

และโจมตี “ไต้ฝุ่น” ในวันต่อมาว่า

“คนไรนามปากกาว่าไต้ฝุ่น ผู้ทคเอาฝุ่นสกปรกมารกเจ้าพระยา ไรรู้ว่ามิเจตนาอื่นใด ซ่อนอยู่ในดวงใจอันมืดดำ พร้าโจมตีเจ้าพระยามาตั้งแแต่้อันแแต่ออก จนบัดนี้ก็ยังไม่หยุด แแต่ ละคำพูดจะหาความจริงสักนคก็ไม่มี ละอายแกใจเสี่ยข้างซึลรับ นังเจยกก็ซ้งกั๊วร้ายขึ้นทุกที ...”

ในวันที่ 20 กันยายน “ไต้ฝุ่น” โต้เจ้าพระยาต่อไปว่า

“สงสารแแต่หนังสือพิมพ์รัฐบาล สายชีวิตประชาธิปไตย จะหมดสิ้นก็หนนี้ เพราะคันใช้คนโง่และบ้องคัน นานังกินเงินภาษีชาวบ้าน ทำอะไรให้มันเซอะๆซ่อๆ จนไต้ฝุ่น่า ก็ไม่เห็นมันน่าอัปอายอะไร หนังสือพิมพ์เมื่อขายชาวบ้านไม่ได้มันก็ต้องซ้งกิโลกขายวันซ้งคั๊วจริงไหม”

และในวันเดียวกัน “สี่แคว” ก็ยังยืนยันว่า “เจ้าพระยาจักเป็นของประชาชน เพราะฉะนั้นขออย่าใส่ร้ายป้ายสีเจ้าพระยาของประชาชน การป้ายสีเจ้าพระยาเท่ากับท่านดูถูกประชาชน ประชาชนมีตาที่จะอ่าน มีสมองที่จะคิด มีจิตที่จะรับรู้ ว่าเจ้าพระยาเลวหรือดีอย่างไร”

ในขณะที่เดียวกันห้าสมาคมหนังสือพิมพ์ได้ออกแถลงการณ์คำหาญรัฐบาล และกล่าวหาว่า รัฐบาลทรนทรนเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ แม้จะมีการจัดสัมมนาระหว่างรัฐบาลกับหนังสือพิมพ์ก็ไม่ช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้น จคหมายจากผู้อ่าน ใน “เจ้าพระยา” ก็ยังทำหน้าที่โจมตีหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆว่า “ก่อกวน มีคนหัวซ้ายจัดช่วยกันประโคมข่าวคิคโครม เรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่ เรื่องใหญ่

ให้กลายเป็นเรื่องไม่สำคัญ การปลุกระดมแบบนี้เป็นกิจกรรมที่พวกเผด็จการแบบคอมมิวนิสต์และแบบแอนอะคิสต์ชอบนัก”(30 กันยายน20)

เหตุการณ์ที่ร้ายแรงที่สุดคือเมื่อมีคนร้ายลอบวางระเบิดจังหวัดภาคใต้ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จไปพระราชทานธงลูกเสือชาวบ้านเมื่อวันที่ 21 กันยายน 2520 ก่อนการปฏิวัติเพียงเดือนเดียว กับได้มีพลตำรวจคนหนึ่งเสกสุรามีนมาขับรถมอเตอร์ไซด์ฝ่าขบวนรถพระที่นั่ง ทำให้หนังสือพิมพ์โจมตีรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยอย่างรุนแรงที่ไม่จัดการเรื่องอารักขาพระประมุขของชาติอย่างแข็งแรงเพียงพอ แต่รัฐบาลก็ยังทำตัวเป็นทองไม่รู้ร้อน “ทหารเก่า” แห่งสยามรัฐ (7 ตุลาคม) เสนอความเห็นที่ นายสมักร สุนทรเวช สมควรที่จะต้องรับผิดชอบด้วยการลาออกเพราะทำผิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าในการถวายอารักขาพระเจ้าอยู่หัว “สี่แคว” แห่งเจ้าพระยา(13 ตุลาคม) ได้ใช้วิธีการเก่าคือการอ้างจดหมายประชาชนในการตอบโต้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังสนับสนุนนายสมักรอยู่

การเผชิญหน้าระหว่างหนังสือพิมพ์กับรัฐบาลธานินทร์ทวีความรุนแรงขึ้นในเดือนตุลาคม อันเป็นเดือนสุดท้ายของรัฐบาล “ไทยรัฐ” โดย “ตะบองเพชร” ได้อ้างคำพูดของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่กล่าวว่า ทหารมิได้มีไว้เพื่อป้องกันรัฐบาลอย่างเดียว แม้แต่หนังสือพิมพ์ก็ยังมีสิทธิ์ได้รับการปกป้องด้วย พร้อมทั้งได้แสดงความเห็นที่เล่นทีจริงว่า ถ้าหนังสือพิมพ์ถูกสั่งปิดจะไปฟ้องทหารให้ช่วย หนังสือพิมพ์“เจ้าพระยา”(8 ตุลาคม 2520) ได้นำจดหมายผู้อ่านที่เขียนโดย” ผู้เกลียดหนังสือพิมพ์เหลือเกิน” มาลงพิมพ์มีใจความว่า “ในทัศนะของผมคิดว่าหนังสือพิมพ์เป็นสถาบันที่สลับปล้นเหลือเกิน อย่างกรณีบุคคลกลุ่มหนึ่งเคยถูกหนังสือพิมพ์เรียกว่าทรราชย์ แต่บัดนี้พวกหนังสือพิมพ์กลับไปกรบกรามบุคคลดังกล่าว”

และบุคคลหนึ่งที่ถูกโจมตีมากที่สุดคือนายสมักร สุนทรเวช⁴⁹ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ตอบอาจารย์ โจ อึ้งภากรณ์ ในการแถลงข่าวองค์กรพันธมิตรเพื่อเคลื่อนไหวชำระประวัติศาสตร์ 6 ตุลาคม 2519 ว่า “ส่วนข้อที่ว่าป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแล้วสั่งปิดสื่อ นี่เป็นความไม่รู้ระดับอาจารย์โจหรือ น่าสงสารจริงๆ จะบอกให้ฟังว่าเรามีการปฏิรูปทางการเมืองเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 แล้วคณะปฏิรูปสั่งปิดหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ จากนั้นเวลา 19.00 น เขาเชิญ นายธรรมนุญ เทียนเงิน ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ผมได้ติดตามไปด้วยเพราะนายธรรมนุญบอกว่า สมักรไปเป็นเพื่อนอาหน้อย โดยนายธรรมนุญไปคุยกับหัวหน้าคณะปฏิรูป ส่วนผมคุยกับพล อ.อ.กมล เดชะตุงคะ วันนี้ท่านยังมีชีวิตอยู่ เขาถามว่าคุณสมักรมีความคิดเห็นอย่างไร เราปิดสื่อหมดเลยทั้งโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ผมบอกว่าเป็นไปไม่ได้ ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้วประชาชนจะรู้ได้อย่างไรว่าคณะปฏิรูปคือใคร จะเสนอข่าวต้องรู้ว่าคณะปฏิรูปเป็นใคร มาจากไหน อย่างไร เขาเลยถามว่าจะทำอะไร ปิดไปหมดแล้ว ผมบอกว่าไม่เห็นด้วย รุ่งขึ้นจึงมีประกาศฉบับที่1 แต่งตั้งคณะกรรมการเปิดหนังสือพิมพ์ ผมเป็นคณะกรรมการชุดแรก ร่วมกับ พล.ต.เรืองฤทธิ์ รุ่งมาคม อาจารย์เต็มศิริ บุญยสิงห์ อาจารย์

⁴⁹ “ชำระ6 ตุลาคม19 ฉบับสมักร สุนทรเวช” มติชนรายวัน15 มิถ.2543 น.2

สมโรจน์ สวัสดิกุล นายประหัด ศ.นาคะนาท กรรมการ 5 คนเปิดหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ผมเปิดหมด มีเพียงหนังสือพิมพ์จีน 3 ฉบับที่เขาไม่ให้เปิด.....แล้วผมจึงได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเนื่องจากนายธรรมบุญไม่ยอมเป็นจำไว้จะครับ ถ้าจะปิดหนังสือพิมพ์อะไรก็ตาม ตำรวจจะเป็นคนปิด อธิบดีกรมตำรวจใช้อำนาจเป็นคนสั่งปิด รัฐมนตรีปิดไม่ได้ แต่ว่ารัฐมนตรีเป็นคนเปิด พระเดชเขาให้ตำรวจทำ พระคุณเขาให้รัฐมนตรีทำ เป็นระดับครูบาอาจารย์ควรจะรู้ไว้ด้วย เพราะฉะนั้นผมไม่เคยสั่งปิดหนังสือพิมพ์ ผมเคยแต่สั่งเปิดหนังสือพิมพ์”

แต่จากเอกสารในลงวันที่ 24 ธันวาคม 2519 จำนวน 3 ฉบับ เป็นจดหมายเปิดผนึกถึงนายกรัฐมนตรี จดหมายเปิดผนึกถึงประธานคณะที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี และจดหมายเปิดผนึกถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ให้ข้อมูลที่แตกต่าง และแสดงถึงทัศนคติที่เป็นปฏิปักษ์ยิ่งของนายสมัคร สุนทรเวช ต่อหนังสือพิมพ์ในช่วงเวลานั้น โดยสถาบันหนังสือพิมพ์อันประกอบด้วย สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย และสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีนายชานินทร์ กรีวิเชียร และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม สถาบันหนังสือพิมพ์ทั้งสามอ้างถึงพฤติกรรมของนายสมัคร ในช่วงนั้นว่า

“ตามที่นายสมัคร สุนทรเวช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีในคณะรัฐบาลของท่าน ได้ออกรายการทีวีในคืนวันที่ 20 ธันวาคม 2519 นายสมัคร สุนทรเวช ได้แสดงกิริยาจากข่มขู่ห่มั้นเหยียดหยามทำให้ประชาชนเข้าใจสถาบันหนังสือพิมพ์ไปในทางที่เสียหายทั้งสิ้น เช่นกล่าวว่าหนังสือพิมพ์ไร้จรรยาบรรณ ใช้อำนาจหน้าที่รีดไถ แต่ไม่มีการชี้แจงข้อเท็จจริง ทำให้เกิดความเสื่อมเสียสถาบันหนังสือพิมพ์เป็นอย่างยิ่ง เป็นการก้าวร้าวเลื่อนลอย และการกล่าวนี้เป็นกรกล่าวกับประชาชน ทำให้ประชาชนมองหนังสือพิมพ์ไปในแง่ดูหมิ่นเหยียดหยาม ดังที่นายสมัคร สุนทรเวชได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งดังนี้ “นักการเมืองในอดีตที่เขาคุดปาก ที่เขาไม่แตะต้อง เขาไม่พูดจา เขาไม่อะไรเพราะเขากลัวจะเสียตำแหน่ง เสียรังวัด นักการเมืองบางคนต้องจ่ายเงินให้หนังสือพิมพ์ ต้องเลี้ยงหนังสือพิมพ์ เมียจะออกลูกพอจะตาย แม่จะเข้าโรงพยาบาล วิกจ่ายกันกระเป๋าเป็นมัน ไปรีดไถกันได้ เรื่องนี้อย่าปฏิเสธนะครับ ผมนะเข้าออกอยู่กับห้องไอ้คนจ่ายเงินเป็นมัน กระเป๋าเป็นมัน จะเอาขึ้นยันกันวันไหนก็ได้ นักข่าวคนไหนก็ได้ มีครับ แต่อย่าพูดให้เสียน้ำใจกัน”⁵⁰

ไม่ว่ารัฐบาลจะมีข้ออ้างอย่างไร ในการจัดการควบคุมข่าวสารหนังสือพิมพ์ แต่การเสนอข่าวสารการเมืองในสมัยรัฐบาลชานินทร์ ลดน้อยลงอย่างมากมาย จากงานวิจัยของศิริธร ได้พบว่า ไทยรัฐ นำเสนอเนื้อหาทางการเมือง 6.32% ของเนื้อที่ทั้งหมด และสยามรัฐนำเสนอเนื้อหาทางการเมือง 22.53% ของเนื้อที่ทั้งหมดในสมัยรัฐบาลเสนีย์ ครั้นถึงสมัยชานินทร์ ไทยรัฐนำเสนอเพียง

⁵⁰ อ้างจาก “ชาวไทย” เสารที่ 25 ธันวาคม 2519

2.01% และสยามรัฐนำเสนอเพียง 8.63% เนื้อหาที่นำเสนอก็มีการเปลี่ยนแปลง โดยในสมัยรัฐบาล เสนีย์ ไทยรัฐเสนอข่าวความเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางการเมืองเป็นจำนวนมาก แต่มาลดลงใน สมัยรัฐบาลธานินทร์ ซึ่งเป็นวิธีการปกติที่หนังสือพิมพ์ไทยใช้อยู่ กล่าวคือ เมื่อเผชิญหน้ากับเผด็จ การ หนังสือพิมพ์จะ “หนี” คือหนีจากเนื้อหาทางการเมืองไปสู่ข่าวประเภทอื่นที่กระทบรัฐบาลน้อย กว่า หรือหากจะเสนอข่าวการเมือง ก็จะไม่หลีกเลี่ยงไปเป็นประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ข่าวกฎหมายอาชญากรรม เป็นต้น

ดังนั้น “ภาพต่อเนื่อง” (series of images)ทางการเมือง ที่หนังสือพิมพ์สมัยเสนีย์และ ธานินทร์นำเสนอ จึงแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ภาพสมัยเสนีย์เป็นภาพเรียงลำดับของการ ชุมนุม การปราศรัย การประท้วง การจลาจล ส่วนภาพต่อเนื่องสมัยธานินทร์คือภาพอันน่าเกลียดน่า กลัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ และการเทอดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

จนในที่สุด ก็เกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงรัฐบาลอีก คณะทหารชุดเดิมที่ส่งนายธานินทร์เข้า สู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ขับเขาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2520 โดยมีพลเรือเอก สงัด ชลออยู่ เป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติ และส่งพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ในคำ ประกาศยึดอำนาจ คณะปฏิวัติได้โจมตีรัฐบาลนายธานินทร์ในเรื่องทำที่อันแข็งกร้าวในนโยบาย ต่อต้านคอมมิวนิสต์ ความล้มเหลวในการปรับปรุงบรรยากาศการลงทุนในประเทศไทย รัฐบาล ฉบับปิดกั้นประชาธิปไตยฉบับปี 2519 ถูกเลิกสั่ง และการตรวจข่าวหนังสือพิมพ์ถูกยกเลิก และรัฐ บาลพยายามอย่างที่สุดที่จะลดการเผชิญหน้า ซึ่งสอดคล้องกับกระแส “ความต้องการที่ซ่อนอยู่ในใจ ของคนไทยที่ดูเหมือนจะพอใจที่จะให้ประเทศของตนเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป”⁵¹ รัฐบาล เปิดโอกาสให้ผู้ที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พ.ค.ท.) เข้ามอบตัว พร้อมกับเงิน ผลักดันสถานีวิทยุกระจายเสียงประชาชนไทยของพ.ค.ท.ออกจากฐานที่มั่นที่เมืองชุมหมิง ยูนนาน สร้างความอ่อนแอให้กับพ.ค.ท.อย่างหนัก ในขณะที่รัฐบาลเพิ่มกำลังกดดันทางการทหารต่อพรรค คอมมิวนิสต์ไทยทั่วประเทศ

แต่รัฐบาลเกรียงศักดิ์ก็ไปไม่รอดเมื่อเศรษฐกิจไทยถูกกระทบจากราคาน้ำมันโลกอย่างรุนแรง นายภาณุเกรียงศักดิ์ลาออกกลางสภา และพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ได้เป็นนายกรัฐมนตรี และอยู่ในตำแหน่งอย่างยาวนานถึง 8 ปี โดยการรักษาความสัมพันธ์กับหนังสือพิมพ์ในลักษณะ “ดอกพิกุลไม่ร่วง” จากปากหากไม่จำเป็น ในยุคพลเอกเปรมนี้เองที่นายจรัส พิวช่วย ส.ส.เพชรบูรณ์ และคณะ เสนอร่างพ.ร.บ.การพิมพ์ให้มีบทบัญญัติว่าด้วยสภาพหนังสือพิมพ์ แต่ร่างยังไม่ทันจะผ่าน สภาาก็ถูกยุบไปเสียก่อน และหลังจากนั้นก็มีความพยายามกันอย่างลุ่มๆดอนๆ กว่าจะสามารถตั้ง สภาพหนังสือพิมพ์ขึ้นมาได้ในรัฐบาลชวน หลีกภัย

⁵¹ แบรดลีย์, อ้างแล้ว, หน้า 109

บทบาทของหนังสือพิมพ์กับการคืนชนเพื่อการกลับมาของทหาร:

หลังจากทหารค่อยๆหมดอำนาจลง นับตั้งแต่ฐานทัพอเมริกันเคลื่อนออกไปในสมัยจอมพล ถนอม กิตติขจร อันเป็นเงื่อนไขให้นักศึกษาศึกษาและประชาชนสามารถเข้ามาสู่ศูนย์กลางของอำนาจได้ แต่อำนาจของทหารก็ยังแผ่แผ่ เป็นเงื้อมเงาแห่งอิทธิพลที่คอยเวลาหวลกลับคืนมาสู่อำนาจอยู่ตลอดเวลา

รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มีพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก เป็นผู้บัญชาการทหารบก และมีเสนาธิการทหารบกคือพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เหล่าข้าราชการทหารมีบทบาทในการเรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ เรื่องให้มีการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเรียงเบอร์ เรื่องให้ยืดเวลาวุฒิสมาชิก และเรื่องให้ข้าราชการประจำเป็นรัฐมนตรีได้ การยื่นแก้ไขครั้งนี้ก่อให้เกิดปฏิกิริยาในหมู่ประชาชนทั่วไป นายฉลาด วรฉัตร ส.ส.ตราด ออกข่าวประท้วงที่หน้าสภาฯ พระอนันต์ เสนาจันทร์ สีกอกมาร่วมประท้วงด้วย ประชาชนพากันออกมาอภิปรายกันอย่างคึกคัก มีการจัดพิธีพราหมณ์ คั่วพริกคั่วเกลือ สาดแป้งผู้ที่จะออกเสียงให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ผ่านสภาฯ

วันอังคารที่ 15 มีนาคม 2526 “ขอยสวณพลู” ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ลงแผนผัง “ระบอบประชาธิปไตยของไทยอันมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นประมุข” นำ “ความจริง” อย่างใหม่ที่คนไทยไม่เคยรู้มาก่อน ซ้ำยังไม่รู้ว่าเป็นความจริงที่จริงหรือไม่ เนื่องจาก”มีคนส่งมาให้” มาลงพิมพ์ แต่เนื่องจากผู้เขียนเป็นผู้ที่น่าเชื่อถือ และคอลัมน์ของเขามีน้ำหนักอย่างยิ่งในทางการเมือง ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นจึงใหญ่หลวง

คึกฤทธิ์เรียกผังที่เขาเอาลงพิมพ์ว่าเป็นแผนของคอมมิวนิสต์

“เมื่อคอมมิวนิสต์เห็นว่า จะเอาชนะในเมืองไทยไม่ได้ด้วยการต่อสู้ช่วงชิงเอาอำนาจ ด้วยอาวุธ คอมมิวนิสต์ก็เปลี่ยนแผนใหม่จะใช้สถาบันและองค์กรทุกอย่างที่คนไทยยึดถือเคารพเทอดทูน และเชื่อถือ มาเป็นเครื่องมือของคนในการใช้ระบอบคอมมิวนิสต์ปกครองแผ่นดิน

ตั้งแต่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กองทัพทั้งสาม ข้าราชการ พรรคการเมือง หน่วยงาน ชาวไร่ชาวนา จนถึงสื่อมวลชนทั้งปวง

ผมเองเป็นคนมีความอดทนมากพอสมควรในความคิดเห็นของคนอื่น ถึงแม้จะไม่เห็นด้วยในความคิดก็ไม่เคยคิดจะเป็นอริ ยังมองผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากผมด้วยเมตตา และด้วยเกียรติ ในฐานะที่เป็นผู้ใช้ความคิดด้วยกัน

แต่คราวนี้ผมอดทนไม่ไหวอีกต่อไปแล้ว เพราะแผนนี้ถ้ารีบเอาเอื้อมถึงกับจะดึงเอาองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงมาเป็นคอมมิวนิสต์ด้วย

เราเคยเรียกระบอบการปกครองของเราว่า ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

โปรดตั้งเกล้าว่าพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบัน มิใช่บุคคล และมีการสืบราชสันตติวงศ์ต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด

แต่แผนนี้ใช้คำว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไม่ใช่คำว่า พระมหากษัตริย์
ซึ่งหมายถึงพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชของเราพระองค์เดียวเท่านั้น
หากพระเจ้าอยู่หัวหาพระองค์ไม่แล้ว มันจะยกไอ้คอมมิวนิสต์แก่ๆคนไหนขึ้นเป็น
ประมุขก็ได้

ทำไมมันจึงทำเช่นนี้?

เพราะมันรู้ว่ามันจะต้องพ่ายแพ้พระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดไป
ไม่มีทางและไม่วันไหนจะเอาชนะได้ ซึ่งก็หมายความว่า มันไม่มีทางเอาชนะหัวใจคนไทยทั้งประเทศ
ได้

มันจึงใช้ลัทธิเพทุบายหลอกลวง อาจเอื้อมคังพระองค์ลงมาจะทำให้เป็นพวกมัน เพื่อที่
จะให้คนไทยผู้จงรักภักดี ผู้พร้อมที่จะถวายชีวิตเป็นราชพลีต่อสู้ป้องกันพระองค์นั้นตายใจ นึก
ว่ามันยังเคารพเทอดทูนอยู่จะได้หลงเชื่อในแผนของมัน.....

คราวนี้ก็ใคร่เห็นกันแล้วว่า ที่เขาพูดๆกันนั้นจะออกมาในรูปใด

แผนอุบายนี่เป็นแผนคอมมิวนิสต์

ใครจะมาออกรับว่าเป็นแผนของตน แล้วไปฟ้องร้องว่าผมใส่ความหมิ่นประมาท ผม
ก็จะดูความทุกศาล

ไม่กลัวมึง จะบอกให้ตรงๆ.....”

การนำเอา “แผน” มาเปิดเผยนี้ คติฤทธิใช้ถ้อยคำและสำนวนไม่แตกต่างจากครั้งพ.ศ. 2500
ที่เรียกรื่องการรวมพลังของประชาชนเป็นหนึ่งเดียว ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ ได้นำบท
ความของเขาไปลงพิมพ์ซ้ำอย่างเกรียวกราว คติฤทธิให้สัมภาษณ์ว่า มีคนส่งเอกสารนี้มาให้คน เป็น
เอกสารที่ตีตรา “ลับมาก” แต่คนไม่รู้จักความลับ จึงเอามาเขียนเปิดเผย “มคคันไฟ” แห่งไทยรัฐ (17
มีนาคม) เขียนว่า “แล้วก่อนหน้าวันลงมติ (รัฐธรรมนูญวาระ3) ม.ร.ว.คิติฤทธิ ปราโมชก็ชนทหาร
จังก่อเรือ “มังกรห้าเล็บ” เรียกบทความนี้ว่า “ระเบิดของท่านผู้หญิง” “โยนโครมออกมาหนนี้ ผม
ว่าดับอนาคตนายทหารคนสำคัญของกองทัพกอบไปจับปล้น”

ทางฝ่ายกองทัพบกต้องออกแถลงการณ์ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ อดีตนายกรัฐมนตรีย
ถึงกับออกมาวิจารณ์ “ขอยสวณพลู” อย่างรุนแรง “รู้สึกตกใจ และประชาชนทุกคนคงตกใจเช่นกัน
เนื่องจากบทความที่เขียนขึ้นเป็นการปลุกความคิดของประชาชน ...และเป็นการไม่รับผิดชอบต่อ
บ้านเมือง”

และในท้ายที่สุด รัฐธรรมนูญก็ไม่ผ่านวาระ3

การให้ความรู้ใหม่แก่ประชาชน ถึงแม้ว่าจะเป็นความรู้ที่ไม่ได้มีฐานอยู่บนความจริงที่มี
พยานหลักฐานชัดเจน ก็ได้ส่งผลกระทบทั้งทางการเมืองและการทหารหลายปีต่อมา คติฤทธิ ยังไม่
หยุดยั้งที่จะให้สัมภาษณ์ ค่อนขอคดพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ อย่างต่อเนื่อง ดังที่หนังสือพิมพ์สยามรัฐ
ลงข่าวว่า

“เขาต้องการเป็นนักปฏิวัติตามความหมายของเขา เขาต้องการเปลี่ยนระบบ หรือจะเปลี่ยนเป็นระบบคอมมิวนิสต์...ผมรู้จักคุณชวลิตเป็นส่วนตัว แต่ผมไม่เชื่อว่าคุณชวลิตจะทำการปฏิวัติได้สำเร็จ ผมคิดว่าคุณชวลิตถูกล้างสมองโดยคอมมิวนิสต์ที่เข้าครอบงำ กอ.รมน.ที่พยายามจัดตั้งเป็นสภาปฏิวัติ”

บ้านคึกฤทธิ์ ถูกเสือพรานบุก เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2530 เป็นการบุกครั้งที่ 2 ก่อนหน้านั้นบ้านของเขาเคยถูกตำรวจหุ้มหมามาบุกมาครั้งหนึ่งแล้วในเดือนมีนาคม 2518 สมัยที่เขาเป็นนายกรัฐมนตรี ทหารต้องเข้าพบคึกฤทธิ์เพื่อปรับความเข้าใจ ให้อภัยทำให้ภาพของทหารเสียหาย และทหารยังได้วิจารณ์บทบาทของหนังสือพิมพ์ที่ทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงไปอีก นายทหารคนหนึ่งกล่าวว่า การที่หนังสือพิมพ์นำใบปลิวมาวิพากษ์วิจารณ์เป็นเรื่องใหญ่นั้นเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องอย่างเช่นบทความที่เขียนเมื่อปี 2526 นั้น ได้มีกลุ่มที่จัดทำเอกสารได้คินนำไปถ่ายสำเนาประกอบการวิพากษ์วิจารณ์ต่อ ทำให้ประชาชนเข้าใจผิด ซึ่งคึกฤทธิ์ก็ยอมรับว่า ต่อไปเขาจะระมัดระวังทั้งการพูดและการเขียนให้มากขึ้น

อิทธิพลทางคำพูดของคึกฤทธิ์ นั้น เห็นได้จากคำพูดของตัวเองว่า

“ต่อไปจะเขียนจะพูดอะไรต้องระวัง เป็นการควบคุมตนเอง ไม่อยากก่อเรื่องในบ้านเมือง เพราะไม่รู้ใหญ่นาคนไหน ขนาดพูดไปคำเดียวก็คว่นวาช รู้เสียอย่างนี้จะได้เห็นความสำคัญ จะได้ระมัดระวังคำพูดและข้อเขียน” (7 เมษายน 2530)

มีนักข่าวบอกว่า นักการเมืองหาว่าท่านใช้ปากกาเป็นอำนาจเขียนว่าคนโน้นคนนี้ คึกฤทธิ์ตอบว่า “ผมไม่เห็นเป็นอย่างไร คิดอย่างนั้นก็ต้องไปฆ่านักเขียนหนังสือพิมพ์ทุกฉบับซิ เริ่มตั้งแต่ไทยรัฐลงมา ใหญ่ที่สุด มันไม่ได้เขียนคนเดียวนะครับ”

ในขณะเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างคึกฤทธิ์ กับนายกรัฐมนตรีขณะนั้น คือพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ก็คลอนแคลนเต็มที่ มีการให้ภาพของพลเอกเปรมว่าชอบอารมณ์ไม่ดีและไม่แสดงอารมณ์ที่โน่นที่นี่ จนคึกฤทธิ์ ตั้งฉายาว่า “งามงอน”

บทบาทของคึกฤทธิ์ในด้านการหนังสือพิมพ์เห็นได้ชัดว่า คือบทบาทในทางด้านการเฝ้าดูวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล บทบาทในการคาดคะเนเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และคอยเตือนประชาชนในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะ และเสนอหนทางแก้ไขปัญหานั้นๆ เขามีบทบาทในการหยิบยกประเด็นปัญหาสำคัญมาตีแผ่เพื่อการถกเถียงในสังคม และยังมีบทบาทในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพของหนังสือพิมพ์และเสรีภาพของประชาชนในบางโอกาส นับได้ว่า คึกฤทธิ์ มีบทบาทในด้านการให้ข่าวสาร ความรู้ ตลอดจนส่งเสริมอุดมการณ์ประชาธิปไตยแก่ประชาชนเป็นอันมาก ในช่วง 3 เหตุการณ์ที่สำคัญ คือ เลือกลงสภปรกปี 2500 เหตุการณ์ 14 ตุลา และเหตุการณ์ 6 ตุลา ยังไม่

นับเหตุการณ์ทางการเมืองอื่นๆ ที่การพูดและการเขียนของเขามีอิทธิพลมากทั้งทางการเมือง สังคม และการทหาร

ยุค “มายาสัญลักษณ์นิยม” มีรากมาจากการ “หนี” การควบคุมของรัฐไปสู่การหาประโยชน์จากการสร้างภาพมายา ครอบคลุมจากสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ถึงคึกฤทธิ์ - เสนีย์ ปราโมช และ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร จนถึงปัจจุบันได้มีรายละเอียดในรูปแบบมากขึ้น การสร้างมายาสัญลักษณ์ ได้แก่การสร้างภาพของกลุ่มอภิสิทธิ์ชนในยุคจอมพลถนอม กิตติขจร การสร้างภาพความตื่นตัวทางวัตถุอันเนื่องมาจากการตื่นตัวของระบบทุนนิยม การสร้างภาพพระเอก ผู้ร้าย เป็นตัวแทนนักศึกษาและ ทหารราชย์ การสร้างภาพนิสิตนักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์ในระหว่าง 6 ตุลา การสร้างภาพคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลธานินทร์ มายาสัญลักษณ์เหล่านี้ไม่ได้สร้างปัญญาให้แก่สังคมไทยแต่ประการใด ในทางตรงข้าม มันกลับเป็นเงื่อนไขให้เกิดความสับสนจนนำไปสู่ความรุนแรงหลายครั้ง แม้จะมีแรงสร้างสรรค์ไปในทิศทางตรงกันข้ามอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้ช่วยยกระดับวิถีภาวะทางข่าวสารของสังคมไทยมากนัก

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

พฤษภามิพ กับลัจจะทางธุรกิจของหนังสือพิมพ์

หนึ่งปีเศษหลังจากการปฏิวัติโค่นอำนาจรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ โดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 ความสงบเรียบร้อยอันเกิดจากแรงสนับสนุนจากประชาชนที่ไม่พอใจคอร์ปชั่นในคณะรัฐบาลกลับเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางตรงกันข้าม

นโยบาย “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” ของพลเอกชาติชาย ด้านหนึ่งฟังดูดี มันทำให้เกิดความหวังที่จะเปลี่ยนแปลงภาคอีสานเป็นแผ่นดินทองโดยการค้าแบบพรีแทกซ์กับประเทศกลุ่มอินโดจีน นักธุรกิจสร้างความเติบโตอย่างมหาศาลให้กับตนเอง และร่วมมือกับนักการเมืองในการสร้างความมั่งคั่ง หรือแม้กระทั่งตนเองเข้ามาสู่วงการทางการเมือง ทำให้เกิดธุรกิจการเมืองอย่างเต็มรูปแบบ การคอร์ปชั่นระบอบอย่างหนัก

วงการบันเทิงค่อยๆขยายตัวแผ่กิ่งก้านสาขาออกไป คนมีเงินมีทองจับจ่ายใช้สอยมากขึ้น หน้าบันเทิงของหนังสือพิมพ์บางฉบับถึงกับเหมาหน้าขายคอลัมน์ โดยมีคนมาขอซื้อสัมปทานหน้าจากเจ้าของหนังสือพิมพ์ ผู้ซื้ออาจเป็นคนนอกที่ทำธุรกิจบันเทิง หรืออาจจะเป็นคนหนังสือพิมพ์เอง เช่นหัวหน้าข่าวหรือนักข่าวบันเทิง บุญเลิศ ช่างใหญ่ ระบุว่า อัตราค่าตอบแทนเจ้าของหนังสือพิมพ์อยู่ในราคาเดือนละห้าหมื่น เจ็ดหมื่น หรือหนึ่งแสน ขึ้นอยู่กับยี่ห้อและขนาดเล็กลใหญ่ของหนังสือพิมพ์ เมื่อตกลงซื้อขายกันเรียบร้อยแล้ว คนซื้อจะนำไปชอชขายต่อให้กับเจ้าของหนังสือต่าง ๆ หรือวงการบันเทิงอื่นๆ หน้าบันเทิงของหนังสือพิมพ์จึงกลายเป็นเครื่องมือโฆษณาให้กับเจ้าของภาพยนตร์ หรือวงการเทป ดังนั้น “หัวหน้าข่าวบันเทิงหลายสำนักพิมพ์แทนที่จะทำงานให้โรงพิมพ์แล้วรับเงินเดือน แต่เขากลับหาเงินมาจ่ายให้โรงพิมพ์เป็นการตอบแทน” หนังสือพิมพ์บางฉบับแม้ไม่ได้ขายหน้าแบบเหมาจ่ายแต่ก็ขายเนื้อที่เป็นคอลัมน์ ซึ่งทำให้ทุกตัวอักษรบนหน้าหนังสือพิมพ์มีค่าเป็นเงินเป็นทองทั้งสิ้น การแสดงความเห็นโดยบริสุทธิ์ใจก็กลายเป็นการทำข่าวเชียร์ ไม่มีเนื้อหาใดที่มีคุณค่าพอแก่การไว้วางใจ

ในทางการเมือง ความเหลวแหลกทำให้คณะทหารออกมาปฏิวัติ คณะร.ส.ช. ตั้งให้นายอานันท์ ปันยารชุน นักธุรกิจซึ่งเป็นอดีตข้าราชการระดับปลัดกระทรวง เป็นนายกรัฐมนตรี เขาประสบความสำเร็จพอสมควรในการบริหารประเทศ แต่ผู้นำทางทหารในสภาร.ส.ช. กลับมีการดำเนินการที่ทำให้เห็นว่าจะมีการสืบทอดอำนาจของตนผ่านทางรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่กำลังร่างอยู่ ทำให้ประชาชนรวมตัวกันชุมนุมประท้วง

ในที่สุดมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เมื่อ 9 ธันวาคม 2534 และมีการเลือกตั้งเมื่อ 22 มีนาคม 2535 ภายหลังจากเลือกตั้งไม่มีพรรคใดได้เสียงข้างมาก จึงต้องมีการรวบรวมเสียงจากหลายพรรคการเมือง เมื่อสรรหานายกรัฐมนตรี

7 เมษายน 2535 พลเอกสุจินดา คราประยูร เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีท่ามกลางช่อดอกไม้และคำอวยพร การตอบทำให้กำลังใจ แต่อีกฟากหนึ่งคือการอดอาหารประท้วง

ความวุ่นวายบังเกิดขึ้นมีที่มาจากในเดือนเมษายน 2535 ปัญหาทางการเมืองของไทยขณะนั้นคือนายณรงค์ วงศ์วรรณ หัวหน้าพรรคสามัคคีธรรม ซึ่งมีโอกาสที่จะได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีของไทย เชนชัยข้อหา “แบล็กลิสต์ กรณีค้ายาเสพติด สหรัฐไม่ให้เข้าประเทศ ปัญหาขณะนั้นคือใครจะได้ขึ้นเป็นผู้นำประเทศ มีแคนดิเดทหลายคน ตั้งแต่ นายณรงค์เอง พลเอก สุจินดา คราประยูร หรือ บิ๊กเต๋ หรือสมบุญ ระหงษ์ ในที่สุดหัวหน้าพรรคเซ็นชื่อให้สุจินดาเป็นนายก โดย พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ และนายบรรหารมิมบทบาทสำคัญในการเกลี้ยกล่อมให้นายณรงค์ ยอมสละตำแหน่ง อาทิตย์ที่ 5 เมษายน คอลัมน์จับกระแสของมติชนไปรษย์หัวเรื่อง “สุจินดา คราประยูร “อัครวินม้าขาวแห่งรสช. ผู้ก้าวขึ้นสู่นายกรัฐมนตรี บนร่างอันเกราะด้วยเลือดของณรงค์ วงศ์วรรณ”

เหตุการณ์วุ่นวายครั้งนี้ทำให้เริ่มเกิดเทศกาลม็อบ ทั้งฝ่ายสนับสนุนพลเอกสุจินดา และฝ่ายประท้วง ฝ่ายสนับสนุนมีพวกชาวบ้านจากต่างจังหวัดที่เดินทางเข้ามาอบดอกไม้มิ โดยมติชนฉบับวันที่ 7 เมษายน รายงานข่าวว่า “รายงานข่าวจากกองทัพบกแจ้งว่า ฝ่ายบังคับบัญชาระดับสูงของกองทัพบกได้สั่งให้สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 เสนอข่าวกลุ่มผู้ให้การสนับสนุนพลเอกสุจินดาอย่างละเอียด และเป็นระยะๆด้วย”

ฝ่ายประท้วงตามข่าวแจ้งว่านำโดยนายปริญญา เทวานฤมิตรกุล เลขาธิการสนท.และนักศึกษามากมายไม่มากนัก ซึ่งประท้วงด้วยเหตุผลว่า นายกรัฐมนตรีควรจะมาจากการเลือกตั้ง หากนายณรงค์เป็นไม่ได้ก็ควรเลือกหัวหน้าพรรคการเมืองอื่น การไปเลือกคนนอกเข้ามาแสดงให้เห็นถึงการสยบต่อทหาร เขากล่าวว่า “หน้าที่ของส.ส.หรือตัวแทนประชาชนคือการแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่ถูกต้องและสร้างสรรค์ระบบประชาธิปไตย เพราะระบอบประชาธิปไตยได้ถอยหลังหลังการปฏิวัติยึดอำนาจของรสช.และไม่ยอมที่จะคืนอำนาจให้กับประชาชน โดยร่างรัฐธรรมนูญเพื่อการสืบทอดอำนาจหมกเม็ดเผด็จการไว้ สืบทอดอำนาจต่อด้วยการให้พลเอกสุจินดาเป็นนายกรัฐมนตรี นักการเมืองต้องปฏิเสธต่ออำนาจที่ไม่ชอบธรรมนี้ แต่แกนนำของหัวหน้าพรรคกลับตกเป็นเครื่องมือของสภารสช.เป็นการกระทำที่เสื่อมเสียต่อศักดิ์ศรีของผู้แทนประชาชน ทำลายศรัทธาของประชาชนต่อสถาบันพรรคการเมืองที่ยากจะให้อภัยได้” จากนั้นก็มีการนัดแนะรวมตัวกันที่ลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แต่ท้ายที่สุด พลเอกสุจินดาก็ได้รับการโปรดเกล้าฯแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ 7 เมษายน ทำให้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากมายว่าเสียสัจจะ และถูกต่อต้านซึ่งเขาก็ตอบได้อย่างแข็งกร้าว โดยอาจจะนึกไม่ถึงว่า เวลานั้น ระบบเศรษฐกิจและสังคมของไทยก้าวไกลเกินกว่าจะดึงกลับ

มาอยู่ในระบอบเผด็จการอีกต่อไปแล้ว ฟองสบู่ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในยุคพลเอกชาติชายสร้างแนวร่วมของพ่อค้านักธุรกิจและเศรษฐีใหม่จำนวนมากที่ไม่ต้องการจะเห็นความร่ำรวยของตนถูกกระทบด้วยเงื่อนไขเผด็จการ และเป็นที่มาของ “ม็อบมือถือ” ที่หลังไหลเข้าร่วมเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ในเวลาต่อมา

ประเวศ วสี ได้เขียนบทความวิจารณ์ในวันรุ่งขึ้นว่า “สงสารสุจินดา” ที่จะตอบคำถามต่อไปนี้ได้อย่างไร คือ 1.เสียสังกะสีให้ไว้กับสาธารณชนในยามเกิดสภาวะวิกฤติรัฐธรรมนูญเมื่อ 18 พ.ย. 2534ว่าจะไม่เป็นนายกรัฐมนตรี คนดีต้องมีสังกะสี 2.เป็นการทำลายกระบวนการประชาธิปไตย 3.จะตอบคำถามทางประวัติศาสตร์เรื่องรัฐประหาร 23 กุมภาพันธ์ 2534 ที่อ้างเหตุผลว่าจะเข้ามาปราบคอร์รัปชันได้อย่างไร และ 4.การมีกำลังหนุนหลัง จะทำให้สุจินดาใช้กำลังนั้นจัดการกับผู้ต่อต้านหรือไม่ ในบทบาทระบอบการของมติชนเองก็มีการติดังรัฐบาลที่จัดม็อบมา “เซถีย์” ยกป้ายสนับสนุนตามศาลากลางจังหวัด “ในแง่จิตวิทยาแสดงให้เห็นถึงปมด้อยที่แฝงเร้นอยู่ภายใต้จิตสำนึกของผู้ที่สนับสนุน เพื่อให้ชดเชยกับการที่ผู้ที่ตนนิยมไม่ได้ผ่านการเลือกตั้ง”(บทสัมภาษณ์ “เกรงใจกันบ้าง” 10 เมษายน 2535) อันเป็นความพยายามสร้างความชอบธรรมที่โจ่งแจ้งจนน่าเกลียด

วันที่ 30 เมษายน นิตินิตจุฬาฯ 3 คนถูกตำรวจจับฐานแจกใบปลิวประท้วงนายกมาจากคนนอก มติชน ท้วงติงในกรอบหน้า 1 ว่าเป็นการย่อนรอย 14 ตุลา ขณะเดียวกัน พรรคฝ่ายค้านประกาศชุมนุมสนามหลวง โดยมีนักศึกษา นักวิชาการเป็นแกนสำคัญ ในขณะที่พรรคประชาธิปัตย์แสดงความลังเลที่จะเข้าร่วม แต่พลตรีจำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรมประกาศเข้าร่วมแน

ต้นเดือนพฤษภาคม สถานการณ์เลวร้ายลงเป็นลำดับ ฝ่ายค้านจะเปิดอภิปรายในสภา บิ๊กสุประกาศจะฟ้องหากมีการหมิ่นวงศ์ตระกูล ในขณะเดียวกันในต่างประเทศ สหรัฐอเมริกาเกิดจลาจลผิวครั้งใหญ่กรณีนายรอดนีย์ คิง ที่ถูกตำรวจแอลเอซ้อม วันอังคารที่ 5 มติชนลงข่าวจำลองลาตายอดข้าวประท้วง ตามฉลาด วรฉัตร ม็อบล้อมรัฐสภาหนุมมหาจำลอง ในวันที่ 6 พ.ค. สุจินดาบอกไม่เชื่อม็อบที่สนามหลวงถึงแสนคน และบอกว่าตนจะขกคนห้าล้านคนมาหนุม การชุมนุม 3 มติชน 6 พ.ค. เขียนภาพมหาจำลองนั่งอดข้าวมีพลาสติกปิดปาก และมีแผ่นป้ายเขียนอยู่ข้างหลังว่า “สุจำ ลาออกเหอะ”

จากนั้น หนังสือพิมพ์ลงข่าวการชุมนุมที่รุนแรงมากขึ้นและยืดเยื้อ รัฐบาลเดือนประชาชนให้เลิกชุมนุมว่าจะใช้มาตรการขั้นเด็ดขาด วันที่ 9 พ.ค. จำลองเคลื่อนพลยึดราชดำเนิน ทหารและม็อบเผชิญหน้าการแสดงความเห็นของหนังสือพิมพ์มีลักษณะเป็นกลางๆ ในขณะเดียวกันก็ลงประกาศกองอำนวยการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ และประกาศกองกำลังรักษาพระนครเมื่อ 8 พ.ค.เรียกร้องให้ประชาชนเลิกชุมนุม วันที่ 11 พ.ค.ลงแถลงการณ์ของ “กลุ่มนักวิชาการเพื่อประชาธิปไตย” เรื่องการบิดเบือนข่าวสารและความคิดเห็นของประชาชน ประท้วงว่ารัฐบาลกำลังทำการบิดเบือนข่าวสารในวิทยุและโทรทัศน์โดยมีจส.100 เป็นแกนหลัก และในวันเดียวกันสำนักนายกฯก็ออกแถลงการณ์ว่าประชาชนกำลังขวางทางเสด็จของพระเทพฯที่จะเสด็จมาสนาม

หลวงในวันวิสาขะ มื้อบขยาดัวไปทั่วประเทศอย่างรวดเร็ว ในขณะที่บทความยังแสดงความเห็นเป็นกลางๆ แต่เสนอข่าวสารและภาพในเชิงสะท้อนเหตุการณ์ได้ค่อนข้างละเอียด

วันที่ 12 พ.ค. บุญเลิศ ช่างใหญ่ ในคอลัมน์ “จุดป้ายประชาชน” ยกจำลองให้เป็น “วีรบุรุษ” เป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้เพื่อให้นายกฯพ้นตำแหน่ง “มีคำถามว่าถ้าพลตรีจำลองไม่ใช้วิธีเอาชีวิตเข้าแลกและไม่ตัดสินใจนำมาบดเคี้ยวจากสนามหลวงกระทั่งมาติดอยู่ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยผลจะลงเอยอย่างไร คำตอบก็คือถ้าไม่อดข้าวกล้าตายก็ไม่สามารถระดมประชาชนได้เป็นแสนคนและถ้าไม่ย้ายออกมาในคืนวันศุกร์นั้นก็คงจะสลายม็อบและคงจะนัดที่แห่งใหม่ เพราะจะชุมนุมที่สนามหลวงไม่ได้เนื่องจากจะถูกใช้เป็นสถานที่ในการจัดการพระราชพิธีทางพุทธศาสนา” บุญเลิศว่าจำลองคงคิดจะนำฝูงชนกลับไปที่ลานพระรูปแต่ถูกบล็อกเสียที่สะพานผ่านฟ้า บุญเลิศกล่าวว่าการตัดสินใจของพลตรีจำลองเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

พุทธ 13 พ.ค. มติชนลงข่าวสภาพาเทศ นกกระสาบินเกาะ วันที่ 15 พ.ค.ลงข่าว พลอ.อ.เกษตโรจนินิลเตือนผู้สื่อข่าว “ขอร้องสื่อมวลชนที่ทำข่าว โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ ผมในฐานะผู้อำนวยการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศขอให้หนังสือพิมพ์เสนอข่าวอย่างตรงไปตรงมา และเป็นความจริง เพราะชอบเสนอข่าวให้คนคิดไปต่างๆ นานาที่ไม่ถูกต้อง บางที่เป็นข่าวที่เกินความจริง เป็นเงื่อนไขทำให้เกิดความวุ่นวาย ขอให้เสนอข่าวในทางสร้างสันติให้กับประเทศ ดูเหมือนว่าทุกคนต้องการให้เกิดเรื่องเพื่อให้ได้ข่าว” เสาร์ 16 พ.ค. มติชนพาดหัว “ม็อบใบสั่งพรีบ ทั้งผู้ว่า ร.ม.ต. รับหน้าขึ้น สุจินดาเนื้อหอม ชูป้ายเชียร์สลอน หัวข่าวรองว่า “สุเผยแพร่ชัณฑ์ 17 พ.ค. ชุมนุมใหญ่สนามหลวง” ดำรวจรับมือจรวจล โรมมือข่าวมีการรายงานความเคลื่อนไหวของจุฬาฯ ที่จัดประชุมเรื่อง “สิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนในสถานการณ์ปัจจุบัน นายสุทธิชัย ซึ่งเป็นวิทยากรดำเนินการถิรอนเสรีภาพของการเสนอข่าวทางโทรทัศน์ และวิจารณ์การรวมตัวของนักวิชาการ สื่อมวลชนและประชาชนต่อต้านการถิรอนเสรีภาพครั้งนี้ว่า เป็นการปฏิวัติยุคข่าวสาร เขาเรียกร้องให้สถานีวิทยุมหาวิทยาลัยของรัฐเช่นจุฬาฯ เชียงใหม่ ธรรมศาสตร์ รวมตัวกันเสนอข่าวสารที่เป็นกลางทั้งสองด้านโดยคนพร้อมจะประสานงานและมอบข่าวสารต่างๆ ให้ นายสุทธิชัยรวมตัวกับนายมานิจ สุขสมจิต นางบัญญัติ ทศนียเวชและนักวิชาการจากจุฬาฯ ได้แก่นายประกอบ คุปตรัฐ นางธีรนาถ กาญจนอักษร นางครุณี หิรัญรักษ์ และมสธ.ได้แก่นายธีรภัทร เสรีรังสรรค์ ตั้งคณะทำงานตรวจสอบข่าวรัฐ ประชุมกันสรุปได้ว่าขณะนี้สื่อมวลชนของรัฐกำลังถูกปิดกั้นการเสนอข่าวสาร โดยเฉพาะวิกฤติการณ์ทางการเมือง

ทางคณะทำงานจึงถือกำเนิดขึ้นเพื่อตรวจสอบการทำงานเสนอข่าวของสื่อรัฐ และกดดันกรองข่าวเพื่อเสนอทางสถานีวิทยุของมหาวิทยาลัย วิทยุจุฬาฯ รายงานสถานการณ์ม็อบ แต่พล.อ.อ.เกษตโรจนินิล บอกไม่เข้าใจถิรอนสิทธิทีวี โดยเฉพาะการเสนอข่าวของช่อง 7 ที่ไม่เป็นกลาง 17 พ.ค.พาดหัว “จัดคอนเสิร์ตประชาชนม็อบ ล็อคส้วมเกลี้ยง” และ “ศึกฤทธิ์ อำลาตำแหน่งเสาหลักประชาธิปไตย” ยืนยันไม่เคยสนับสนุนบักสุ จันทร์ที่ 18 พ.ค. พาดหัว “ภาวะฉุกเฉิน ม็อบราช

ดำเนินรุนแรง รัฐบาลจัดการเด็ดขาด” ภาพที่เสนอเป็นฝูงชนกำลังชูธงถ่ายในระยะใกล้ทำให้ไม่เห็นจำนวนและไม่สะท้อนความรุนแรง การเสนอข่าววันที่ต่อมาที่มีการสัมภาษณ์ตำรวจที่เกิดปะทะกันว่ามีตำรวจได้รับบาดเจ็บ โทรทัศน์รายงานข่าวด้านตำรวจ มีส่วนหนึ่งรายงานข่าวว่า “เวลา 22.15 น. โทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจได้ออกประกาศข่าวด่วนว่าเมื่อเวลา 21.00 น.เศษ พลตรีจำลอง ศรีเมือง ได้นำประชาชนเคลื่อนย้ายจากท้องสนามหลวงมาตามถนนราชดำเนิน เพื่อมุ่งไปยังสวนจิตรลดา และได้มีการขว้างปาเจ้าหน้าที่ตำรวจจนได้รับบาดเจ็บ จึงขอให้พี่น้องประชาชนที่ไม่เกี่ยวข้องเดินทางกลับเคหสถานโดยด่วน” วันที่ 19 พ.ค. พาดหัว “บุกจับจำลองสกัด 17 ผู้นำหนีออกนอก จราจรขยายเผาทั่วเมือง” และหน้าในมีภาพเหตุการณ์รุนแรงที่สะพานผ่านฟ้า ซึ่งเป็นภาพกลางๆเล่าเหตุการณ์แบบไม่ยั่วยุ วันที่ 20 พ.ค. พาดหัว “ฝูงชนบุกยึดรามฯ ชุมนุมต่อ โดยสงบ คนกรุงพวหาหน่วยไล่ล่ายิงสู่มือบจรยุทธ์” คณาจารย์ออกแถลงการณ์ขอพระราชทานพระราชดำริสในหลวง หน้า 7 บทนำเรื่อง “หยุด ...อย่าฆ่า” เรียกร้องให้ทุกคนอยู่ในความสงบและสันติ นายโคทม อาริยาเดอินประชาชนอย่าหลงเชื่อข่าวโทรทัศน์ และในที่สุดเหตุการณ์สงบลงเมื่อทั้งสุจินดาและจำลองเข้าเฝ้า

ฝ่ายทหารถูกโจมตีอย่างมากภายในภายหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบิดเบือนข่าวโทรทัศน์ และการกระทำรุนแรงต่อประชาชน เรื่องนี้ ฝ่ายทหารได้ให้สัมภาษณ์ในภายหลังว่า⁵² ทหารถูกกดดัน และสื่อทั้งไทยและต่างประเทศบิดเบือนและให้ร้ายทหาร

“ไม่ค่อยเป็นธรรมเนียมแต่ฝ่ายเราเลย นอกจากนี่กระแสข่าวลือหรือสื่อข่าวลือต่างๆ ผมคิดว่าเป็นการวางแผนที่แยบยลมาก แม้กระทั่งผมเอง ซีเอ็นเอ็นมาสัมภาษณ์ผม ผมบอกว่าพูดภาษาอังกฤษไม่ค่อยได้ผมก็พูดภาษาไทย เสร็จแล้วเขาเอาไปออกเป็นภาษาอังกฤษ กล่าวหาว่าผมปราบปรามรุนแรงต่อประชาชนต่างๆที่จริงแล้วผมมาเพื่อควบคุมไม่ให้เกิดความรุนแรง ผมให้สัมภาษณ์ไปอย่างนั้นนายแพทย์ประดิษฐ์มาให้ข่าวหนังสือพิมพ์หัวว่าผมพูดจาสามทวนและดูหมิ่นสถาบันแพทย์ ซึ่งผมเองก็ไม่เข้าใจเหมือนกันว่าทำไมนายแพทย์ประดิษฐ์ถึงไปพูดอย่างนั้น ทั้งที่เขาไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์เลย.....”(พลตรีจิตติพงษ์ เชนนุวัตร ให้การ)

ยิ่งไปกว่านั้น ทหารยังไม่สามารถต่อสู้ในด้านการข่าว ซึ่งมีกลยุทธ์ใหม่และเทคโนโลยีใหม่เข้ามาเกี่ยวข้อง คือแฟกซ์ ที่ไม่รู้ว่าใครเป็นคนส่ง และไม่รู้ว่ามาจากไหน จะมีจำนวนเท่าใด และจะกวาดล้างอย่างไร ความเปลี่ยนแปลงทางด้านการข่าวสารทำให้การประชาสัมพันธ์ของกองทัพกลายเป็นความล่าช้า ไม่สามารถสร้างภาพลักษณ์ที่ดีได้ เพราะการประชาสัมพันธ์หลักของกองทัพยังใช้วิธีแถลงข่าวเป็นหลักซึ่งไม่มีใครอยากฟัง

⁵² “ถ้าให้การขุนศึก อุตสาหกรรม 17-20 พฤษภาคม 2535” ไทยโพสต์ฉบับ X-cite ลงพิมพ์รายงานการประชุมคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกรณีการปฏิวัติของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารในเหตุการณ์เนื่องกับการชุมนุมกันของประชาชน ระหว่างวันที่ 17-20 พฤษภาคม 2535 ซึ่งมี พล.อ. อ. พิศัย อดุลยวิชัย เป็นประธานกรรมการ ประชุมเมื่อเดือนกรกฎาคม 2535 ผู้ที่คณะกรรมการเชิญมาให้ปากคำมีเช่น พลตรีจิตติพงษ์ เชนนุวัตร พลตรีรงค์เกียรติสกุล พลตรี จตุฤทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร และพันเอก นกสกล อินทปัญญา

“การข่าวสารเราก็ไม่ค่อยดี การประชาสัมพันธ์ของเราก็สู้เขาไม่ได้ การชี้แจงข้อเท็จจริงก็ไม่ได้เรื่อง ปลอ่ยให้เขาชี้แจงอยู่ฝ่ายเดียว ที่ออกไปพอเห็นหน้าเราในโทรทัศน์เขาก็ปิดเขาไปอ่านหนังสือพิมพ์หมด ผมยังคิดอยู่ว่า ถ้าหนังสือพิมพ์เราเปิด ข่าวสารจากแฟกซ์ก็เหมือนกับหนังสือพิมพ์ที่ฉันนั่นเอง เพราะเขารับกันทั่ว ใบปลิวพิมพ์จากไหนแจกกันทุกคน ผมยังได้รับมามาก ไปดูที่ไรก็มีแต่ใบปลิว ซึ่งผมว่ามีการเตรียมการ ใช้งบประมาณสูงพอสมควรที่จะทำกันแบบนี้ ฉะนั้นต้องมีพวกมาก มีระบบ จากแฟกซ์นี้ไปอีกแฟกซ์หนึ่งกระจายไปทั่วกรุงเทพฯ ผมคุยกับเพื่อนๆ หลายคนที่เกี่ยวข้อง เขาก็บอกว่ามาจากแฟกซ์นี้แหละ ว่ามีทหารมาแล้ว คล้ายว่าคงอยากรู้ข้อเท็จจริงว่าจริงหรือไม่ ดังนั้น ผมคิดว่าจุดอ่อนของฝ่ายเราอยู่ที่มาตรการการต่อต้านการข่าวกรองเราไม่มีเลย การประชาสัมพันธ์ของเราผมถือว่าเป็นศูนย์ ถือว่ายังไม่ได้เรื่อง งานการเมืองเราไม่ดีเลย ผมให้ส่งคนไปประชาสัมพันธ์ ปรากฏว่าส่งมาเหมือนกับไปประชาสัมพันธ์การรบที่เขาถือ”⁵³

แฟกซ์ ที่ส่งไปยังบุคคลต่างๆ เป็นไปอย่างชนิดที่ถึงมือใคร คนนั้นส่งต่อ เนื้อหาของแฟกซ์ระบุเจตนาอย่างชัดเจนว่า “ให้ช่วยกันกระจายข่าวสารที่ถูกต้อง ไปสู่ประชาชนกลุ่มต่างๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะขณะนี้ข่าวสารได้ถูกบิดเบือนโดยสถานีวิทยุและโทรทัศน์ทุกช่อง” “กรุณาส่งต่อที่อื่นๆ ด้วย กรุณาอย่าเชื่อข่าวสารทางวิทยุ โทรทัศน์ เนื่องจากเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาล หากท่านมีโอกาสพูดคุยต่างประเทศทาง โอบีซี เคเบิลทีวี จากซีเอ็นเอ็น แล้ว ท่านจะพบว่ารัฐบาลบิดเบือนความจริงโดยสิ้นเชิง”⁵⁴

กลยุทธ์ทางข่าวสารของฝ่ายประชาชนขณะนั้น ทำให้การออกข่าวของรัฐบาลไร้ผลเพราะประชาชนไม่เชื่อ ใบปลิว แฟกซ์ ระบุว่า ข่าวของวิทยุทหาร ไม่มีอะไรน่าเชื่อถือ ซึ่งเมื่อผสมกับข่าวลือแบบปากต่อปากทำให้สถานการณ์ของกองทัพพลิกกลับไปเป็นฝ่ายเสียเปรียบ แม้กระทั่งในสถานที่เกิดเหตุ พลตรีพนม กล่าวว่า “เราไม่มีเครื่องขยายเสียงในการที่จะประชาสัมพันธ์ ของเขานั้นมีแต่เสียงดังฟังชัด ปลูกตลอดเวลารทั้งวันทั้งคืน ส่วนของเรานิ่งอยู่อย่างนั้น”

ทั้งนี้ ทางฝ่ายกองทัพ (พล.ต. จตุฤทธิ์ฯ ลท.ทบ.) ยืนยันว่า การแถลงของต้นผ่านสื่อต่างๆ เป็นไปตามข้อเท็จจริง แต่ประชาชนไม่ฟัง ในทางกลับกัน ฝ่ายตรงข้ามต่างหากที่มีการเตรียมแผนเตรียมการไว้อย่างมาก มีการแสดงลวง การปลอ่ยข่าวลวง สมทบกับฝ่ายข่าวต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งของ CNN ซึ่งมีการจัดภาพ และตัดต่อภาพให้เห็นว่าทหารทำร้ายประชาชน พล.ต. ทวีศักดิ์ได้นำเสนอวิธีการจัดภาพ (Series of Images) ของฝ่ายประชาชนว่าทำกันอย่างเป็นขั้นตอนคือ

ชุมนุมเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยที่สมบูรณคือต้องแก้กฎหมายรัฐธรรมนูญ
พัฒนาการชุมนุมอย่างกว้างขวางจากกรุงเทพฯ ไปยังต่างจังหวัด

⁵³ พ.อ.นพดลฯ เสธ. ทก 1 รอ., เรื่องเดิม, หน้า 6

⁵⁴ “โศก เศร้า ระงู ระง่ำ ใจกลาง กรุงเทพฯ เตือน” เรื่องและภาพเขียนเขียนจาก ไทยรัฐ เดลินิวส์ ผู้จัดการรายวัน สยามรัฐ กรุงเทพธุรกิจ วัฏจักร The Nation Bangkok Post ข่าวพิเศษ สยามรัฐกับโลกที่วิจารณ์ มติชนรายสัปดาห์. Blackmagic Printing

เริ่มมีการพูดว่าให้สุจินดาลาออก แล้วมีการขานรับดีและรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ
เรียกร้องให้นายกฯลาออก มิฉะนั้น ไม่นิยม

ซึ่งทั้งหมดนี้ สื่อมวลชนเป็นกลไกหลัก โดยหนังสือพิมพ์เป็นผู้สอดสานเรียงลำดับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นเป็นภาพต่อเนื่อง และเป็นสื่อมวลชนสื่อเดียวที่ยังสามารถรายงานข่าวข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างใกล้ชิดที่สุด เพราะความมีเสรีภาพของหนังสือพิมพ์เหนือโทรทัศน์

หนังสือพิมพ์: การก้าวเข้าสู่ธุรกิจเต็มขั้น

การถอยของฝ่ายกองทัพ เท่ากับเป็นการปลดปล่อยอุดมการณ์แห่งเสรีภาพเป็นอิสระ ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดช่องทางไปสู่ระบบทุนนิยมเต็มรูปแบบที่ละเล็กละน้อย เริ่มจากการนำเสนอแนวคิดใหม่เกี่ยวกับ “กรรมสิทธิ์ของสื่อ” วิทยุโทรทัศน์ ว่าควรจะให้เป็นการกรรมสิทธิ์ของประชาชน ซึ่งต่อมาขยายความไปถึงวิธีการเป็นกรรมสิทธิ์ ที่สรุปลงด้วย “ใครให้ผลประโยชน์แก่รัฐมากกว่า คนนั้นได้เป็นกรรมสิทธิ์”

ในวันที่ 28 พฤษภาคม 2535 ได้มีการสัมมนาเรื่อง “วิกฤติการณ์สื่อมวลชนไทย” ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีผู้เข้าร่วมสัมมนาที่เป็นนักสื่อสารมวลชนและนักพูดที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก เช่น นายแพทย์ ประเวศ วสกี ดร.ธีรยุทธ บุญมี ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง สุทธิชัย หยุ่น สุภาพ คลีขยาย ถวัลย์ศักดิ์ สุขวรรณ ประสิทธิ์ หิตะนันท์ มานิจ สุขสมจิตร ฯลฯ มีการพูดถึงปัญหาการใช้สื่อในการบิดเบือนข่าวสาร และความจำเป็นที่จะต้องพิจารณากันใหม่เกี่ยวกับการเป็นเจ้าของสื่อ ดังเช่นที่นายแพทย์ประเวศพูดว่า

ผมคิดว่าเราควรพิจารณาถึงเรื่องกรรมสิทธิ์ของสื่อ...เป็นปัญหาทางจริยธรรม กองทัพเป็นเจ้าของสื่อ หรือกรมประชาสัมพันธ์เป็นเจ้าของสื่อเพื่อเป็นกระบอกเสียงของรัฐเท่านั้น หรือ ทั้งหมดจะต้องทำเพื่อประชาชนทั้งหมดหรือเปล่า ถ้าจะทำเพื่อประโยชน์ของประชาชนทั้งหมด ให้ประชาชนเกิดการรับรู้ความจริงแล้วเกิดปัญญาขึ้น ใครควรเป็นเจ้าของสื่อ อันนี้เป็นคำถาม ถ้ากองทัพเป็นเจ้าของสื่อ เราก็เห็นแล้ว สามารถใช้สื่อ ไปบิดเบือน สร้างความรู้สึกอะไรบางอย่างซึ่งนำไปสู่ความรุนแรงได้ เพราะฉะนั้นต้องพิจารณากรณี เรื่องกรรมสิทธิ์ของสื่อ อาจจะจำเป็นต้องดึงสื่อออกจากกองทัพ ...เราไม่คิดว่าจะทำลายกองทัพที่ ที่เสนออย่างนี้ ตรงข้ามทำให้กองทัพเป็นกองทัพจริงๆ ไม่ใช่กองทัพกระคมมิถาธิษฐานให้คนฆ่ากัน ควรจะเป็นกองทัพจริงๆ เพราะฉะนั้นสื่อไม่ควรอยู่อย่างนั้น ควรจะเปลี่ยน สามารถจะตั้งสถานีโทรทัศน์ขึ้นได้อีก ทำการแข่งขันได้”

สุทธิชัย หยุ่น ประณามพฤติกรรมของทหารในช่วงพฤษภาทมิฬว่า “เป็นวิกฤติการณ์การนองเลือดที่เกิดจากการดูถูกปัญญาของประชาชน โดยการเอาข่าวสาร ซ่อมคเท็งทั้งหลายที่ปรากฏตรงจอโทรทัศน์และสถานีวิทยุ” เขาประณามการปิดกั้นข่าวสาร ซึ่งเขาถือว่าเป็นสิทธิขั้นมูลฐานของประชาชน ซึ่ง “รุนแรงกว่าการใช้อาวุธ การใช้ระเบิดทิ้งบ้าน หรือทำร้ายคน หรือการยิงประชาชน เพราะว่าการปิดกั้นข่าวสารคืออาชญากรรมขั้นแรกที่ได้ปรากฏในครั้งนี่ ก่อนที่ได้ใช้กระสุนด้วยซ้ำไป”

สุภาพ คลีจาย วิจารณ์ว่า ทีวี ปัญญาอ่อน “การที่ปล่อยให้ทีวีปัญญาอ่อนอยู่อย่างนี้ ก็เป็นประโยชน์แก่หนังสือพิมพ์ เพราะขายดี หนังสือพิมพ์ขายดีมาก ในช่วงวิกฤติที่ผ่านมา หมดทุกฉบับ ขายดีหมด “ เพราะประชาชนอึดอัด และอยากรู้ความจริง อยากรู้ตามหนังสือพิมพ์ที่ถูกกดตันเหมือนกัน เช่นบรรณาธิการของ แนวหน้า ถูกเรียกไปที่สันติบาล สุทธิชัย หยุ่น เองก็เคยถูกเรียกตัวไปเช่นกัน แต่เขาส่งน้องชายคือเทพชัยไปแทน อยากรู้ดี ในท้ายที่สุด เครือเดอะ เนชั่น ก็ได้กรรมสิทธิ์ธุรกิจสถานีโทรทัศน์ ไอทีวี เนื่องจากการประมูลที่ให้ประโยชน์ต่อรัฐมากที่สุด

สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศขณะนั้น กำลังก้าวเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมเต็มขั้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ประเทศไทยสามารถดึงดูดความสนใจของนักลงทุนต่างชาติได้อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงทศวรรษที่ 2530 เป็นผลมาจากมาตรการและนโยบายที่เปิดกว้างต่อการลงทุนจากต่างประเทศและการเปิดเสรีระบบการเงินซึ่งดึงดูดเงินทุนจากต่างประเทศให้ไหลเข้ามาได้อย่างสะดวก

ทางด้านหนังสือพิมพ์ ก็ได้หันเข้าสู่ความเป็นธุรกิจอย่างเต็มรูปแบบ ในขณะที่กรอบทางอุดมการณ์ยังไม่สัมฤทธิ์ผล ธุรกิจเมื่อประสานกับความอ่อนแอทางอุดมการณ์ทำให้เกิดปรากฏการณ์สร้างภาพขนาดใหญ่ ที่ป้อนความรู้แก่ประชาชนอย่างกระจัดกระจายแต่ไร้อารมณ์ ทำให้เกิดการเผชิญหน้าระหว่างกลุ่มต่างๆตลอดเวลา และกระแสที่ไร้เหตุผลเป็นครั้งคราว วิธีการเหล่านี้ทำให้สังคมไทยเต็มไปด้วย “คนคิด” ซึ่งมีทั้งคนที่คิดจริงและไม่จริง แต่คนคิดทั้งสองประเภทกลับเป็น “ผู้รับใช้” ที่ซื้อสัตย์ที่สร้างความรำรวยมหาศาลแก่หนังสือพิมพ์

จักรินทร์ ไชยวัฒน์ ได้วิพากษ์เหตุการณ์พฤษภาทมิฬเอาไว้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่ชี้ให้เห็นว่ากองทัพไม่ได้ถูกเลือกให้เป็นฐานที่ยืนทางการเมืองอีกต่อไปแล้ว ฐานการเมืองที่ถูกเลือกขึ้นมาใหม่คือพวกนักธุรกิจและชนชั้นกลางเป็นหลัก การขึ้นสู่อำนาจของพลเอกสุจินดา คราประยูรไม่ได้รับการยอมรับเพราะเขาขึ้นมาด้วยการปฏิวัติ ในขณะที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ซึ่งเป็นทหารเหมือนกันกลับได้รับการยอมรับเพียงเพราะเขาไม่ได้เข้ามาด้วยการปฏิวัติ “กองทัพ กลายเป็นฐานอำนาจที่โบราณสำหรับโลก”⁵⁵ แนวคิดที่วางอยู่บนฐานอำนาจชนิดใหม่นี้เองทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางความคิดในหมู่ปัญญาชน เช่นแนวคิดของธีรยุทธ บุญมี เกี่ยวกับ “ธรรมรัฐ” ชัยอนันต์ สมุทวณิช

⁵⁵ จักรินทร์ ไชยวัฒน์, ธรรมราษฎร์ จุดไฟในนครภาคพิเศษ, สำนักพิมพ์สมพันธ์, 2541, หน้า 40

ร่างแนวคิดเกี่ยวกับ “สภากระจก” นายแพทย์ประเวศ วสี คิดเกี่ยวกับระบบสามสภา ซึ่งในท้ายที่สุดก็พุดกัน ไปคนละทางสองทางจนหาข้อยุติไม่ได้ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ไรก็ดีในท้ายที่สุดบ้านเมืองก็มีความหวังใหม่คือรัฐธรรมนูญฉบับ ส.ส.ร. ซึ่งสื่อมวลชนเป็นพลังสำคัญในการเคลื่อนไหวจนนำมาสู่การบังคับใช้ล่าสุด

ความตื่นเต็นสื่อฮานในการปฏิรูปการเมือง บดบังกลุ่มอำนาจเก่าเกือบจะโดยสิ้นเชิง ประชาชนมุ่งหวังจะเห็นสื่อที่ดี ที่รายงานอย่างถูกต้องกับความเป็นจริง แต่หนังสือพิมพ์กลับหันเข้าสู่ระบบธุรกิจเต็มรูปแบบ ดังเช่นทัศนนะของคิสทัต โรจนลักษณ์⁵⁶ ที่วิจารณ์บทบาทอันล่อแหลมของสื่อหนังสือพิมพ์ในช่วงของการเปิดกว้างของเสรีภาพว่า

“ปี 2536 เป็นปีที่หนังสือพิมพ์เผชิญกับแรงกดดันจากสาธารณะ มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากหลายวงการในเรื่องความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือของข่าวสารข้อมูลและความเป็นธรรมในการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ นักการเมืองออกมาวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของหนังสือพิมพ์ในด้านลบกันจำนวนมาก และนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ก็แสดงความคิดเห็นต่อหนังสือพิมพ์ว่า แม้หนังสือพิมพ์จะพัฒนามากขึ้นในทางธุรกิจ แต่ความเป็นอุดมคติกลับดกน้อยถอยลง ซึ่งในส่วนของตนนั้น ไม่กล้าจะวิพากษ์วิจารณ์หนังสือพิมพ์ เพราะคิดว่าหนังสือพิมพ์ยังไม่โตพอที่จะรับฟังคำวิจารณ์”

นอกจากนี้ บทความเรื่อง “นักข่าวกับการเมือง ใครล่าหลัง?” ของกฤษณะ ไชยรัตน์⁵⁷ ได้สรุปคำให้สัมภาษณ์ของนักวิชาการ นักการเมือง และนักสื่อสารมวลชนเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักข่าวในปี 2537 ว่า

“ในจำนวนผู้ที่ให้ทัศนะต่อเรื่องดังกล่าว 8 ท่าน (ได้แก่สุลักษณ์ ศิวรักษ์ , สมคร สุนทรเวช , ดร.ธวัช วิชัยดิษฐ์ , นพ.ประเวศ วสี, เทพชัย หอ่อง, ศ.ดร.อมร รัชชานัดดี, ศ.บุญชนะ อัครถาวร, ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล) เกี่ยวกับเรื่องการเสนอข่าวการเมืองของหนังสือพิมพ์ทุกท่านมีความเห็นสอดคล้องต้องกันว่า สื่อมวลชนนับวันจะมีอิทธิพลสูงขึ้นต่อความรู้สึกนึกคิดในทางการเมืองของสาธารณชน แต่อิทธิพลนั้นไม่แน่ว่าจะดีเสมอไป เพราะภาพการเมืองที่ปรากฏนั้น เป็นภาพของการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างนักการเมือง ซึ่งทำให้ประชาชนเกิดความสับสน เบื่อหน่ายการเมืองได้ง่าย และเกือบทุกท่านเห็นว่านักข่าวจำนวนมากไม่ย่อขาดการค้นหาข้อมูล ไม่ทำการบ้านเพื่อมาถามนักการเมืองอย่างมีสาระ จึงมักจะมีคำถามผิวเผิน”

⁵⁶ คิสทัต โรจนลักษณ์. อ้างใน ชื่นกมล สุวรรณโชติ. “แนวคิดของกลุ่มบุคคลในภาครัฐ ภาควิชาชีพ และภาคประชาชน เกี่ยวกับมาตรการเฝ้าระวังสื่อหนังสือพิมพ์” วิทยานิพนธ์ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2540. หน้า 2

⁵⁷ ชื่นกมล สุวรรณโชติ. เพิ่งอ้าง, หน้า 3

ยุคแห่งเสรีภาพของข้อมูลข่าวสาร จึงกลายเป็นเรื่องของการหาผลประโยชน์ ในขณะที่ข่าวสาร
 ความรู้ที่ไปถึงประชาชนเป็นเพียงสิ่งผิวเผินซึ่งสื่อมวลชนไม่ให้ความสำคัญ ดังที่
 ศ.นพ.ประเวศ วิภากรณ์ว่า “การเสนอข่าวในปัจจุบันมีเรื่องความจริงน้อย ใช้ความรู้สึกกับความเห็น
 มาก ไม่ได้ใช้ความจริง สื่อมวลชนมักจะช่วยเน้นไปในทางกระตุ้นความรู้สึกเป็นส่วนใหญ่”

จะเห็นได้ว่า ข่าวสารที่ไม่ลึกซึ่งเกิดมาจากนักข่าวไม่ทำการบ้าน หรือเป็นปัญหาตัวบุคคล
 มากกว่าเรื่องของเสรีภาพในการแสวงหาข่าวสาร สร้างความกำกวม และสับสนในแทบทุกชั้นข่าว

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

อภิปรายผล

หนังสือพิมพ์ในสังคมประชาธิปไตยตามอุดมการณ์ย่อมมีเป้าหมายเพื่อให้ความหมาย และเพื่อให้ข่าวสารที่จำเป็นสำหรับสังคมลักษณะนี้ แต่ในความเป็นจริง หนังสือพิมพ์ให้ความหมายแก่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างกระฉ่างแจ้งจริงหรือ และข่าวสารที่ให้แก่ประชาชน เป็นข่าวสารที่ประชาชนต้องการจริงหรือ คำถามเช่นนี้ย่อมนำมาซึ่งความอึดอัดใจของผู้เกี่ยวข้องทั้งปวง โดยเหตุที่อุดมการณ์และความเป็นจริงมีความขัดแย้งกันเป็นอันมาก คำว่าเสรีภาพมีความ “ศักดิ์สิทธิ์” จนแต่ละสังคมต้องซำรงรักษามันไว้ ทั้งๆที่เสรีภาพไม่สามารถนำมาซึ่งความรับผิดชอบ ความเที่ยงตรงทางข่าวสารเสมอไป ทั้งนี้เพราะ “ข่าว ย่อมถูกสร้างขึ้นมากในกรอบทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และรัฐบาล”⁵⁸

แม้ลัทธิวารสารศาสตร์ จะมีกำเนิดในโลกตะวันตก แต่ปรากฏการณ์ของโลกหนังสือพิมพ์ในแต่ละประเทศล้วนมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันออกไป ข้อจำกัดเกี่ยวกับความเป็นธุรกิจเอกชนที่ต้องหากำไรก็ดี ความพยายามที่จะเข้ามามีบทบาทของรัฐบาลก็ดี ตลอดจนค่านิยมทางวารสารศาสตร์ของนักหนังสือพิมพ์เองก็ดี ทำให้บทบาทของสื่อในการให้ข้อมูลข่าวสารสาธารณะตามความต้องการของประชาชนแห่งสังคมประชาธิปไตยเป็นไปได้ยาก ในสังคมไทยเราจะเห็นปัจจัยทั้งสามเข้ามามีบทบาทอย่างเข้มข้นในแต่ละช่วงตอน สุดแล้วแต่ว่าปัจจัยใดจะสบช่องหรือถูกผลักดันจากสถานการณ์แวดล้อมให้เข้ามามีบทบาทในช่วงนั้น

งานวิจัยชิ้นนี้มีข้อสรุปที่สำคัญคือ

1. ประวัติหนังสือพิมพ์ไทยมีการเคลื่อนย้ายสิทธิอำนาจในการยึดครองข่าวสาร ความรู้ และอุดมการณ์ ดังนี้

1.1 สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์คือผู้ให้ข่าวสาร ความรู้ เป็นผู้ตัดสินความ ถูกผิดในสังคม การตัดสินนี้จะผ่อนปรนหากผู้ “นอกรีต” คือชาวต่างชาติ แต่จะรุนแรงสำหรับกลุ่มคนไทย ดังนั้น อุดมการณ์ในยุคนี้จึงเป็นอุดมการณ์ที่ถูกกลั่นกรอง จัดกรอบ ให้เหมาะสมกับสังคมไทย และระดับ “ความเจริญ” ของสังคมไทยที่ราชสำนักพอจะยอมรับได้ ทั้งนี้ โดยมีสื่อเป็นเครื่องมือแห่งการประกาศอ้างจะ “สิทธิธรรมแห่งองค์พระมหากษัตริย์”

สมัยคตินรัคนโกสินทร์คือการรับการปะทะของคลื่นแห่งยุค “แสงสว่าง” ซึ่งดำเนินสืบต่อเรื่อยมานับเป็นศตวรรษ ในระหว่างนี้ สังคมไทยมีการปรับเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไป ดังที่ราช

⁵⁸ W.Lance Bennett, News: The Politics of Illusion, Longman 1996, p.9

สำนักเรียกว่า “การเดิน” ไม่ใช่ “วิ่ง” แต่นับวัน อำนาจราชสำนักยิ่งถูกลดทอนลง ในขณะที่กลุ่มสามัญชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น

1.2 หลังการปฏิวัติ 2475 สถาบันพระมหากษัตริย์ถูกแยกออกจากความหมายของ “ความศิวิไลซ์” กลุ่มสามัญชนหลายกลุ่มเข้ามาทำลายเพื่อจะช่วงชิงสิทธิธรรมนี้ไปเป็นของตน ในที่สุดคณะราษฎรก็สามารถถ่ายโอนสิทธิอำนาจจากองค์พระมหากษัตริย์มาสู่กลุ่มคน เพื่อที่จะรักษาสิทธิอำนาจทางข่าวสารไว้ คณะราษฎรจำเป็นต้องควบคุมสื่อมวลชน อันนำไปสู่ความไม่พอใจในหมู่นักคิดนักเขียนหัวก้าวหน้าเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม กลุ่มหัวก้าวหน้าก็สามารถรักษาอุดมการณ์ของตนอยู่ได้ชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เพราะว่าถูกกดคั่นจากรัฐเป็นอย่างมาก จนแทบไม่สามารถผลิตแนวคิดเชิงอุดมการณ์ที่สำคัญแก่สังคมไทยได้อย่างเป็นรูปธรรมได้เลย

อันนำมาสู่การสรุปได้ว่า “สมอง” ที่เคยได้รับการยกย่องมาแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ว่าเป็นองค์ประกอบหลักของการปกครองโดยประชาชน ในที่สุดก็หมดความสำคัญ เพราะในระบบการรวมศูนย์อำนาจที่รัฐบาลไม่สามารถจะเปิดให้สังคมดำเนินไปตามรูปแบบตะวันตกโดยครบถ้วนได้

ในการที่จะรักษาการรวมศูนย์ทางข่าวสารนี้ รัฐบาลจอมพล ป. ซึ่งก็คือกลุ่มขุนนางใหม่นั้นเอง ได้ยึดครองอำนาจในการตีความ “ความศิวิไลซ์” ซึ่งการตีความดังกล่าวเท่ากับเป็นการรักษาอำนาจของฝ่ายขวานี้ด้วย กล่าวได้ว่า กลุ่มที่ยึดครองเป็นเจ้าของความรู้ก็คือคนกลุ่มเดิมนั่นเอง คนกลุ่มนี้จะตีความเอาอะไรมาเป็นองค์ประกอบของความศิวิไลซ์ก็ได้ทั้งสิ้น

ได้จุดประเด็นความรักชาติ และความยิ่งใหญ่ของผู้นำ ทั้งนี้เพราะเป็นช่วงของการเกิดสงครามโลก ในขณะที่เดียวกันก็ก่อให้เกิดคอมมิวนิสต์เป็นผู้ก่อการร้าย การปลุกเร้าความรู้สึกเกลียดชังคอมมิวนิสต์ประสบความสำเร็จอย่างดียิ่งในสังคมไทย ทั้งหนังสือพิมพ์และประชาชนให้การยอมรับในคำนิยามนี้เป็นอย่างดี และเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้ชัดถึงการที่สื่อมวลชนตกอยู่ได้ชั่วอำนาจเก่า

1.3 ในขณะเดียวกันกลุ่มหัวก้าวหน้าพยายามปลุกฝังอุดมการณ์อย่างใหม่ ซึ่งล้วนแต่เป็นอุดมการณ์ตะวันตกเกือบทั้งสิ้น ได้แก่ อุดมการณ์เกี่ยวกับมนุษยธรรม ความเสมอภาค การแสวงหาความจริง และการปฏิเสศการทำหนังสือพิมพ์เพื่อหาผลประโยชน์ แต่กลุ่มนี้เผชิญการกดคั่นจากอำนาจรัฐอย่างรุนแรง เมื่อคนไม่ให้คุณค่ากับการแสวงหาประโยชน์ด้วยแล้ว คนกลุ่มนี้จึงเป็นได้เพียงประกายไฟที่ส่องสว่างได้เป็นครั้งคราวเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ข้อเขียนของพวกเขาได้ถูกนำมาใช้เผยแพร่ และกล่าวอ้างเป็นครั้งคราวเมื่อกลุ่มอื่นต้องการ แต่ในท้ายที่สุดก็ไม่สามารถต่อสู้กับกระแสอำนาจทุนนิยมได้

อย่างไรก็ตาม การต่อสู้ของคนกลุ่มนี้ไม่จำเป็นว่าจะต้องยึดมั่นกับอุดมการณ์อย่างจริงจัง เราจะเห็นได้จากการปรับตัวของ “ยุทธโกษ” ที่เริ่มต้นด้วยการต่อสู้เพื่อคนจนแต่ในท้ายที่สุดก็หันมายึดถือความยิ่งใหญ่ของทหารเองเป็นเป้าหมาย นักหนังสือพิมพ์อุดมการณ์หลายคนถูกกดคั่นมากมายเข้าก็ต้องปรับตัวไปตามอำนาจรัฐ

1.4 นับตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์เป็นต้นมาอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของยุคสมัยบริโภคนิยม การที่หนังสือพิมพ์ถูกรัฐควบคุมอย่างเข้มแข็งเป็นการเปิดทางการเข้าสู่ยุคแห่งการขยายตัวมากขึ้น แทรกซ้อนด้วยความไร้จรรยาบรรณของสื่อ ซึ่งทำให้รัฐบาลส่งสัญญาณเรียกร้องให้สื่อมีจริยธรรมไม่ให้เสนอข่าวที่ตื่นเต้นคำคำไร รักษาความเรียบร้อยในบ้านเมืองโดยการส่งเสริมลัทธิชาตินิยม และอุดมการณ์การปกครองที่เฉียบขาด ในขณะที่เดียวกันก็สร้างภาพความเลวร้ายของลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ก็ทำตนเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดข่าวสารจากรัฐเป็นอย่างดี ก่อให้เกิดอุดมการณ์อย่างใหม่ที่ว่า หนังสือพิมพ์ควรจะเป็นเครื่องมือในการสร้างความสามัคคี และการปกครองอย่างเฉียบขาดแบบจอมพลสฤษดิ์ สามารถสร้างความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง แต่การปกครองเฉียบขาด และการยอมตามของหนังสือพิมพ์ ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาคาความไร้จริยธรรมของนักหนังสือพิมพ์บางกลุ่มได้

1.5 ยุคจอมพลถนอมถึบทอดแนวทางปฏิบัติของรัฐต่อสื่อ แต่ความหลากหลายของอารยธรรมตะวันตก วัฒนธรรมนำมาสู่ความฟุ้งเฟ้อของคนชั้นสูง การตั้งฐานทัพอเมริกันในประเทศไทย ทั้งปัญหาเมียเช่าและการขายตัวของสตรีที่ยากจน ทำให้ศีลธรรมในประเทศเสื่อมโทรมอย่างหนัก วงการหนังสือพิมพ์แปรเปลี่ยนไปด้วยการรับของชาว ในขณะที่วัฒนธรรมและความฟุ้งเฟ้อได้ถูกปลูกกระตุนผ่านการโฆษณาของสื่อทุกประเภท การถอนตัวของทหารอเมริกันทำให้ประชาชนและนิสิตนักศึกษาสบโอกาสในการเข้ามาจับบทบาททางการเมือง และพยายามถ่ายทอดลัทธิธรรมในการเป็นเจ้าของข่าวสาร ความรู้และอุดมการณ์จากศูนย์อำนาจรัฐ กระแสข่าวสารฝ่ายซ้ายทวีความเข้มข้น เปิดเผยถึงจะ ในอีกด้านหนึ่งที่สังคมยังไม่เคยรู้มาก่อน ซึ่งแน่นอนว่า กลุ่มฝ่ายขวาจัด ไม่สามารถจะยอมได้ ส่วนฝ่ายขวาที่เป็นกลางๆ ไม่ต้องการจะสู้รบกับใคร แต่บายเบนทิศทางการของตนไปสู่ระบบทุนนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ แม้หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา สื่อมวลชนก็ยังหาได้คิดจะยึดครองสิทธิธรรมแห่งการตีความเชิงอุดมการณ์ไม่ และในที่สุดก็บายเบนตัวเองจากการยึดสิทธิธรรมทางปัญญาไปสู่ระบบทุนนิยมเกือบ โดยสิ้นเชิง พื้นที่ทางอุดมการณ์ที่ยังเหลืออยู่บ้างได้แก่บทบาทในการเป็น “สุนัขเฝ้าบ้าน” ตามแลประเด็นต่างๆ อาจจะเป็นเพราะว่า เรื่อง “แฉ” เหล่านี้เป็นเรื่องที่ประชาชนสนใจและ “ขายได้” ด้วยแต่เรื่องที่แฉเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็เป็น ไปอย่างผิวเผิน เพื่อเอาใจตลาดมากกว่า จะนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจปัญหาทางการเมืองและสังคมอย่างแท้จริง

เราจะเห็นได้ว่า สังคมไทยที่แตกแยกออกเป็นหลายกลุ่มมากขึ้นในระยะหลังนี้ แท้ที่จริงเป็นการยากจะหากกลุ่มใดที่มีอุดมการณ์และแนวปฏิบัติที่ชัดเจน แตกต่างจากพัฒนาการในระยะต้น ทุกฝ่ายล้วนจับจ้อง และเฝ้ามองโอกาสในการเข้ายึดครองอำนาจทางข่าวสาร เมื่อฝ่ายใดชนะ ฝ่ายนั้นก็จะได้รับการยกย่องให้เป็นวีรบุรุษ เช่น จอมพล ป. จอมพลสฤษดิ์ ทหาร นิสิตนักศึกษา ได้รับการยกย่องให้เป็นวีรบุรุษในยุคสมัยของตน และกลุ่มราษฎรอาวุโส NGO ได้รับการยกย่องให้เป็นวีรบุรุษในยุคปัจจุบัน และเป็นผู้สามารถหันเหทิศทางการนำเสนอข่าวสารได้ การยกเลิกประกาศ

คณะปฏิวัติที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนแทนที่จะนำไปสู่การเปิดสังคมไทยเข้าสู่ยุคสังคม
ข่าวสาร ความรู้ กลับนำไปสู่ความเจริญเติบโตของหนังสือพิมพ์ยุคทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบ

ลักษณะของ “ความไม่เอาจริง” ทางข่าวสารและความรู้เช่นนี้ แม้หนังสือพิมพ์ของฝ่ายซ้าย
ก็ไม่สามารถยืนหยัดในอุดมการณ์แห่งการต่อสู้เพื่อแก้ไขระบบของสังคม ได้นาน หน้าหนังสือพิมพ์
ไทยเหมือนเวทีที่หลายฝ่ายลงมาเผชิญหน้ากัน ได้เถียงกันด้วยถ้อยคารมเสียดสีโจมตีกัน ให้ประชา
ชนผู้อ่านด้วยความตื่นเต้นเร้าใจ แล้วต่างก็เลิกกรากันไป เพราะถ้าจะให้โจมตีกันรุนแรงมากกว่านั้น
ก็ทำไม่ได้เนื่องจากคิประเพณีไทยที่ชอบยืนอยู่ตรงกลาง ลักษณะเช่นนี้ทำให้เป็นการง่ายที่นัก
หนังสือพิมพ์บางคนจะเข้าไปรับใช้นักการเมือง ทหาร และกลุ่มผลประโยชน์ ปลอ่ยข้อมูลข่าวสาร
ออกมาซึ่งก็ยิ่งสร้างความสับสนแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้นไปอีก ความดีของคุณภาพของนักหนังสือ
พิมพ์กลุ่มนี้เป็นข้ออ้างที่รัฐบาลธานินทร์เอามาใช้เพื่อควบคุมหนังสือพิมพ์

เช่นในกรณี 6 ตุลาเป็นต้น กรณี 6 ตุลายังเป็นกรณีที่ชี้ให้เห็นว่า ประชาชนรวมทั้งนัก
หนังสือพิมพ์เองเปราะบางต่อการปลุกเร้า โฆษณาชวนเชื่อ และง่ายต่อการรับมายาภาพที่คนกลุ่ม
หนึ่งสร้างขึ้นเพื่อให้เห็นว่า นักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์ ง่ายต่อการหลงเชื่อความจริงที่แท้จริงถึงบัดนี้ก็
ยังไม่ได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นจริงหรือไม่

ท้ายที่สุด เมื่อประเทศอย่างเข้าสู่ยุคแห่งความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจ ในช่วงทศวรรษที่ 2530 กิจ
การหนังสือพิมพ์ก็หันเข้าสู่ระบบทุนนิยมเต็มขั้น หน้าหนังสือพิมพ์เต็มไปด้วยการให้คุณค่าแก่ความ
สำเร็จทางเศรษฐกิจ และหนังสือพิมพ์ก็พยายามทำทุกอย่างเพื่อให้คนก้าวเข้าสู่สัมฤทธิ์ผลทาง
เศรษฐกิจ หากมองไปที่ความหละหลวมในเชิงอุดมการณ์ของหนังสือพิมพ์ในทางการเมืองตลอด
ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาแล้วจะพบว่า ไม่เป็นการยากเลยที่หนังสือพิมพ์จะสละอุดมการณ์เพื่อประชา
ชน และให้นิยามความเจริญของชาติว่า คือความเจริญทางเศรษฐกิจมากกว่าสิ่งอื่นใด อันส่งผลให้
สังคมไทยทั้งหมดหันเหไปในทิศทางนี้ตลอดมา

นักหนังสือพิมพ์ที่ถือได้ว่า เป็นผู้มีส่วนทางข่าวสารที่ชัดเจน และมีบทบาทในการให้
ความรู้เกี่ยวกับสิทธิธรรมของประชาชนจนได้ชื่อว่าเป็น “เสาหลักประชาธิปไตย” ได้แก่ ม.ร.ว.คึก
ฤทธิ์ ปราโมช เขาเป็นผู้สามารถต่อรองกับกลุ่มอำนาจรัฐได้ และยังมีอิทธิพลเหนือประชามติใน
หลายครั้ง มีส่วนในการแพร่กระจายความรู้ทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม แต่คึกฤทธิ์ ก็
ยอมรับว่า ตัวเขาไม่ใช่คนที่ชอบปฏิบัติโครงสร้าง เขาเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่โอนอ่อน และดูทิศทาง
ลม มากกว่าจะแข็งกระด้าง ซึ่งจะเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยที่ไม่ชอบความรุนแรง

2. รัฐบาลเกือบทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลเผด็จการ จะมองหนังสือพิมพ์ว่า ประชาชน
ไม่รู้ รัฐบาลจึงต้องสอน

วิธีการสองแบบนี้ไม่แตกต่างอะไรจากราชสำนักที่มองว่า ผู้ปกครองคือครูที่ต้องสอนประชาชน รัฐบาลจอมพล ป., จอมพล สฤษดิ์, จอมพลถนอม, นายธานินทร์ กรัยวิเชียร จะมองในมุมนี้ทั้งสิ้น และสิ่งที่รัฐบาลต้องการสอนประชาชนก็คือ ขณะนี้บ้านเมืองอยู่ในความสงบและไม่ควรให้ใครลุกขึ้นมาปลุกปั่นประชาชนให้เกิดความแตกแยก หนังสือพิมพ์ควรจะสุภาพเรียบร้อย มีความรับผิดชอบ และต้องไม่เอาแต่หาประโยชน์ใส่ตัว รัฐบาลจอม ป. และจอมพลสฤษดิ์ อาจจะประสบความสำเร็จในการหยุดยั้งบทบาทของหนังสือพิมพ์ในการ “แฉ” ความไม่ชอบมาพากลบางอย่างในคณะรัฐบาล แต่ก็ไม่สามารถต้านทานการหันเหไปสู่การหาประโยชน์ของหนังสือพิมพ์ในการขายข่าว ไร้สาระเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

การ “สอน” ประชาชนในรัฐบาลจอมพลถนอมถูกตอบได้อย่างหนักจากประชาชน ซึ่งมีนักศึกษาเป็นแกนนำ และหนังสือพิมพ์มีบทบาทรอง หนังสือพิมพ์ทำการแฉความลับเรื่องทุ่งใหญ่อ่างประสบความสำเร็จ ต่อมารัฐบาลธานินทร์ต้องเผชิญกับการวิพากษ์วิจารณ์และการต่อเสียดเหยียดหยามตลอดสมัยของเขา ส่อแสดงว่า การใช้อำนาจเผด็จการจะไม่สามารถรักษาสีธรรมในการยึดครองข่าวสาร ได้อีกต่อไป

จึงสรุปได้ว่า บทบาทของรัฐในการ “สอน” ประชาชนได้ถูกลดทอนลงทีละเล็กละน้อยนับตั้งแต่สมัยจอมพลถนอมเป็นต้นมา อันเนื่องมาจากความเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาและประชาชนเป็นแกนหลัก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การที่จอร์จจะใช้อำนาจเป็นเจ้าของสิทธิธรรมทางความรู้และอุดมการณ์โดยตรงดังเช่นกาลก่อนนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะกระทำได้อีกต่อไปแล้ว อย่างไรก็ตามการใช้อำนาจทางอ้อมโดยผ่านสื่อมวลชนที่ยังอิงอำนาจรัฐอยู่ก็ยังเป็นสิ่งที่กระทำต่อไปได้ ทั้งนี้เพราะยังมีนักหนังสือพิมพ์บางคนจะเข้าไปรับใช้นักการเมือง ทหาร และกลุ่มผลประโยชน์ นอกจากนี้ การนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ยังมีปกติที่จะอิงอำนาจรัฐอีกด้วย

3. นักหนังสือพิมพ์จากอดีตถึงปัจจุบัน สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 3 กลุ่ม คือ

ก. กลุ่มอุดมการณ์ ได้แก่ นักหนังสือพิมพ์ในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งจะอิงกระแสตะวันตก และอุดมการณ์ตะวันตกเป็นอย่างมาก มีการปรับตัวไปตามสถานการณ์นอกประเทศ และการสร้างสรรค์อุดมการณ์ในเชิงสัมพันธ์กับโลกตะวันตก นักหนังสือพิมพ์กลุ่มนี้มักจะเรียกตัวเองหรือได้รับการยกย่องว่าเป็น “สุภาพบุรุษ” เป็น “วีรบุรุษ” ผู้นำ “ความเจริญ” ตามอุดมการณ์และจิตวิญญาณตะวันตกมาสู่คนในชาติ และวางวิธีการดำรงชีวิตของมนุษย์ในรูปแบบของระเบียบโลกตะวันตก

ข. ฝ่ายขวาจัด เป็นพวกที่อิงอำนาจรัฐ และค่านิยมเดิมรุนแรง อาจจะเรียกได้ว่า เป็นพวก fundamentalist ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง และมักใช้วิธีต่อสู้ที่รุนแรง คนกลุ่มนี้เท่าที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ ได้แก่ “ดาวสยาม” ในระหว่างเหตุการณ์ 6 ตุลา

ค.ฝ่ายขวา ที่อิงอำนาจรัฐ และกลุ่มอิทธิพลทุน เพราะความที่ยึดถือทุนเป็นสำคัญ จึงต้องปรับตัวเองให้โอนไปเอนมาระหว่างฝ่ายต่างๆ นักหนังสือพิมพ์กลุ่มนี้จะอ้างอุดมการณ์ และเสรีภาพ แต่ไม่จำเป็นจะต้องปฏิบัติตามอุดมการณ์เสมอไป เพราะให้คุณค่าแก่เศรษฐกิจมากกว่า หนังสือพิมพ์ในกลุ่มนี้มีจำนวนมาก และครอบคลุมบริบทของวงการหนังสือพิมพ์ทั้งหมด บทบาทมีทั้งด้านคุณประโยชน์และสร้างสรรค์ ซึ่งหนังสือพิมพ์ไม่ค่อยสนใจกับประเด็นนี้

ทั้ง 3 กลุ่มนี้ พยายามถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ และอุดมการณ์ไปยังประชาชนโดยไม่เคยประสบความสำเร็จจริงจังเลยสักกลุ่มเดียว ทั้งนี้เพราะความไร้เสถียร และปัญหาของคนในชาติที่ไม่ค่อยแสวงหาความรู้หรือทางออกของสังคมอย่างจริงจัง นอกจากการอาศัยสื่อในการโฆษณาชวนเชื่อที่ได้ผลสำเร็จเป็นครั้งคราว

4. หนังสือพิมพ์ไทยหลังปี 2475 เป็นต้นมา มีพัฒนาการแบบไร้เสถียร

คำว่า “พัฒนาการแบบไร้เสถียร” ในที่นี้ หมายถึงขั้นตอนของความเปลี่ยนแปลงของหนังสือพิมพ์ไทย หลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองที่มีฐานทางอุดมการณ์แบบตะวันตก ไปสู่เส้นทางเดินสายใหม่ที่จะเป็นตะวันตกก็ไม่ใช่ ตะวันออกก็ไม่เชิง บนเส้นทางนี้ หลายกลุ่มพยายามที่จะสร้างกรอบความคิดใหม่ๆ ให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม มีทั้งกรอบความคิดที่อิงตะวันตก อิงตะวันออก หรือไม่อิงใครทั้งสิ้นเพราะขึ้นอยู่กับความคิดและสถานภาพทางอำนาจของตนในขณะนั้นเป็นใหญ่ ในช่วงเวลาดังกล่าว หนังสือพิมพ์ไทยต้องต่อสู้อย่างหนักทั้งเพื่อรักษาสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม และสถานภาพในความเป็นนักหนังสือพิมพ์ของตนเอง และเพื่อการธำรงรักษาหน้าที่แห่งการเป็นตัวแทนของประชาชนและเพื่อประชาชน

ความ ไร้เสถียรเกิดขึ้นจาก

หนึ่ง ความที่ปราศจากรากแห่งอุดมการณ์อย่างแท้จริงเนื่องจาก แท้ที่จริงวารสารศาสตร์ไทยนั้นเป็นเพียงรูปแบบของความเจริญอย่างหนึ่งที่ไทยลอกเลียนแบบมาจากตะวันตก

สอง ความที่หนังสือพิมพ์ไทยถูกรุกรานทั้งจากกระแสอิทธิพลทางความคิดจากนอกประเทศ และจากมาตรการต่างๆ ที่รัฐบาลสร้างขึ้นเพื่อจัดการกับหนังสือพิมพ์

สาม ความจำเป็นที่หนังสือพิมพ์ต้องแสวงหาผลประโยชน์อันเนื่องจากการก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยม และ

สี่ การที่นักหนังสือพิมพ์จำนวนมากมิได้ตระหนักว่าหน้าที่ของนักหนังสือพิมพ์นั้นมีความ “ศักดิ์สิทธิ์” อันเนื่องจากภาระหน้าที่ต่อประชาชนอันเป็นพันธะผูกพันของรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังนั้น จึงทำให้เกิดความโคลงเคลงระหว่างสองตัวถ่วง ด้านหนึ่งคือการพิทักษ์ประโยชน์ของประชาชน และอีกด้านหนึ่งคือการพิทักษ์ประโยชน์หรือเป็นปากเสียงของบุคคลที่มีอำนาจ หรือมีชื่อเสียง ได้แก่ นักการเมืองหรือคณะรัฐบาล นายทุน บุคคลผู้มีชื่อเสียงในสังคม และ

ดารา นักหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ไม่สามารถสร้างความผสมผสานกลมกลืนระหว่างตัวถ่วงทั้งสองด้าน

ในขณะที่เกิดความคลอนแคลนในเรื่องของการทำหน้าที่ตามพันธสัญญาต่อสังคม และทำให้หนังสือพิมพ์ไทยถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักตลอดมา หนังสือพิมพ์ยังมีแนวโน้มที่จะเน้นย้ำกรอบความคิดดั้งเดิมของชนชั้นนำไทยคือความรักชาติ ความรักสถาบันพระมหากษัตริย์ และการยอมรับในความแตกต่างระหว่างชนชั้น ไม่แตกต่างจากที่นักวิชาการกลุ่มมาร์กซิสต์และ นีโอ มาร์กซิสต์ ได้เคยเสนอไว้ในระหว่างทศวรรษที่ 1970⁵⁹ ในขณะที่แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชนนั้น ไม่ได้ได้รับความใส่ใจจากหนังสือพิมพ์เท่ากับเสรีภาพของสื่อมวลชนเอง ดังนั้นจึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า หนังสือพิมพ์ไทยไม่เคยมีอุดมการณ์ที่แน่นอน หากพร้อมที่จะแกว่งไปแกว่งมาดังที่ผู้วิจัยเรียกว่าความไร้เสถียร

ความไร้เสถียรดังกล่าว ยังได้เผชิญกับวิกฤติถึง 3 ครั้ง หลังปี 2475 ได้แก่ วิกฤติในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม วิกฤติสมัย 14 ตุลา-6 ตุลา และ วิกฤติพฤษภาทมิฬ วิกฤติทั้งสามครั้งคือเหตุการณ์ที่ฝ่ายซ้าย (เสรีนิยม) และฝ่ายขวา (อำนาจนิยมที่สืบสายมาจากสายราชสำนัก) เผชิญหน้ากัน โดยหนังสือพิมพ์มีบทบาทเกี่ยวข้องอย่างสำคัญ และหนังสือพิมพ์ยังมีส่วนในการสนองประโยชน์ของฝ่ายขวาด้วย

งานวิจัยชิ้นนี้ได้พบว่า หนังสือพิมพ์ได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมแบบขุนนางที่ฝังแน่นอยู่ในหมู่ข้าราชการเมืองและข้าราชการไทย รัฐบาลจอมพล ป. แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความฝันที่จะกลับไปสู่ยุคอำมาตย์ และแสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นแท้ที่จริงก็คือการถ่ายอำนาจจากพระมหากษัตริย์ไปสู่คณะบุคคล หรือเป็นการเปลี่ยนถ่ายสิทธิอำนาจในการให้ความรู้และถ่ายเทอุดมการณ์จากพระมหากษัตริย์ ไปสู่คณะบุคคล และหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่แม้จะพยายามคืนรนเพื่อเสรีภาพ และแสดงให้เห็นถึงสถานะแห่งความมีเสรีภาพนั้น แต่ในท้ายที่สุดก็ยังคงอยู่ใต้อิทธิพลของกลุ่มการเมือง ข้าราชการ และนายทุน

ในงานวิจัยสองเรื่องก่อนหน้า ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของการแย่งชิงอำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทย ได้แก่กลุ่มราชสำนัก กับกลุ่มสามัญชนหัวก้าวหน้า โดยหนังสือพิมพ์มีบทบาท "ร่วม" ทั้งในการช่วงชิงอำนาจ และในการรับใช้บุคคลทุกกลุ่ม เพราะไม่มีกลุ่มใดจะสามารถรักษาอำนาจไว้ได้หากปราศจากสื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งเป็นสื่อมวลชนชนิดเดียวในสมัยนั้นๆ ซึ่งหมายความว่า นักหนังสือพิมพ์ก็ต้องแตกตัวออกเป็นหลายกลุ่ม หลายฝ่ายด้วย หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หนังสือพิมพ์ก็ยังมีบทบาท "ร่วม" ดังเดิม คือทั้งเป็นตัวมีปฏิกริยาในการช่วงชิงอำนาจในการควบคุมความคิดเห็นสาธารณะ คือเป็นตัวก่อการ และในการที่ถูกช่วงใช้โดยกลุ่ม

⁵⁹ James Curran, Michael Gurevitch and Janet Wollacott, *The Study of the Media: Theoretical Approaches*, in *Approaches to Media*, edited by Oliver Boyd-Barrett & Chris Newbold, Arnold, New York 1995 p.105-6

ต่างๆ เพื่องานวิจัยมีความชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยจึงจะแบ่งกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ (ในเชิงความสัมพันธ์กับกลุ่มต่างๆ) ออกเป็น 3 ฝ่าย คือฝ่าย “อุดมการณ์” ฝ่าย “สนองประโยชน์” และฝ่าย “ปรับเปลี่ยน” ฝ่ายหลังนี้ไม่มีความแน่นอนทั้งในเชิงที่เป็นผู้ก่อการ และปฏิบัติการตามความต้องการของกลุ่ม หรือเป็นเสียงสะท้อนของกลุ่ม

ฝ่ายอุดมการณ์ หมายถึงหนังสือพิมพ์ที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ไม่ได้รับใช้กลุ่มอื่นใดจนสังเกตได้ชัดเจน (อาจมีบ้างแต่ก็เป็นเพียงการทำหน้าที่สะท้อนสังคมอย่างเป็นกลาง) นอกจากการทำหน้าที่เพื่อสนองอุดมการณ์ของตน ซึ่งก็หมายถึงการทำหน้าที่เพื่อประชาชนที่ปราศจาก “เสียง” ในสังคมนั่นเอง หนังสือพิมพ์กลุ่มนี้จะช่วงชิงบทบาทในการเผยแพร่อุดมการณ์หรือแนวทางใหม่ๆ เพื่อสังคม ตัวอย่างหนังสือพิมพ์เหล่านี้ในอดีตก็คือ ศิริพจนภาค ของเทียนวรรณ หรือแม้แต่ สยามประเภทสุนทโรวาทพิเศษ ของนายกุหลาบ ก็อาจจะจัดอยู่ในกลุ่มนี้ได้

ฝ่ายสนองประโยชน์ หมายถึงหนังสือพิมพ์เป็นผู้ปฏิบัติการตามความต้องการของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือเป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มการเมือง กลุ่มพ่อค้านักธุรกิจ กลุ่มบุคคลผู้มีชื่อเสียงและดารา ในนิยามของ “เครื่องมือ” นี้ ผู้วิจัยจะถือว่า แม้บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการสะท้อนภาพของบุคคลเหล่านี้ หากเป็นไปอย่างเข้มข้นเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งเช่นเพื่อการค้าหรือการเมือง ก็จัดให้เข้าอยู่ในกลุ่มที่สองนี้ด้วย ตัวอย่างหนังสือพิมพ์ลักษณะนี้เช่น ธรรมาธิปไตย ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือ สารเสรี ไทรายวัน ของจอมพลสฤษดิ์

ส่วนฝ่ายที่สามคือ ฝ่ายปรับเปลี่ยน บางครั้งก็ทำหน้าที่เหมือนเป็นผู้ก่อการ แต่บางครั้งก็แสดงตนเป็นปากเสียงของกลุ่มคนที่มี “เสียงดัง” อย่างชัดเจน ฝ่ายปรับเปลี่ยนยังแบ่งออกเป็นสองฝ่าย คือ ก.ฝ่ายปรับเปลี่ยนเพราะถูกกดดันจากอำนาจรัฐ กับ ข. ฝ่ายปรับเปลี่ยนเพราะถูกกดดันจากผลประโยชน์ ฝ่ายหลังนี้อาจแน่นอนอะไรไม่ได้เพราะว่าไม่มีเป้าหมาย หรือมีเป้าหมายในเชิงอุดมการณ์เพื่อประชาชนที่ไม่ชัดเจน หรือมีเป้าหมายที่เน้นการขายเป็นหลักใหญ่ หนังสือพิมพ์ในกลุ่มนี้มีมากมายในปัจจุบัน ไม่ว่าจะไทยรัฐ เดลินิวส์ หรือแม้กระทั่งมติชน ก็จัดอยู่ในประเภทนี้ได้ทั้งสิ้น งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า หนังสือพิมพ์ไทยเริ่มต้นจากสองฝ่ายแรกและฝ่ายสาม ก. เพื่อวิวัฒนาการมาเป็นฝ่ายที่สาม ข. ในที่สุด

การวิวัฒนาการมาเป็นฝ่ายที่สาม ข. นี้มีความสำคัญตรงที่ว่า ในท่ามกลางความไร้เสถียรและปราศจากรากฐานทางอุดมการณ์ที่บริบูรณ์ หนังสือพิมพ์กลับเต็มไปด้วยพลังอำนาจ อำนาจนั้นมาจากสิทธิในการกำหนดวาระข่าวสาร และยังถูกทำให้เข้มข้นด้วยการจุดประเด็นข่าวสารนั้นให้ประชาชนสนใจจนกลายเป็นกระแส เมื่อสามารถจุดกระแสได้แล้ว หนังสือพิมพ์ก็กระโจนลงไปในแหวกว่ายอยู่ในกระแสนั้น ทำให้กระแสทวีความปั่นป่วนขัดแย้ง เป็นที่สนใจและกล่าวขวัญจนเพิ่มยอดขายขึ้นไปได้อีกเรื่อยๆ การศึกษาจุดนี้ก็จะทำให้ได้คำตอบว่า การกล่าวอ้างบทบาทในการสะท้อนสังคมเพื่อขายข่าวคนดังและดาราไม่ได้ทำให้สังคมสามารถนำข้อเท็จจริงเหล่านั้นไปพินิจ

พิจารณาเพื่อสร้างสังคมที่ดีงามยิ่งกว่า แต่มันกลับทำให้หนังสือพิมพ์สามารถขายข่าวไปได้เรื่อยๆ โดยไม่จำเป็นต้องบันลือถึงทางออกหรือจุดที่ปัญหาสามารถแก้ไขได้ และหนังสือพิมพ์ไม่จำเป็นจะต้องแสวงหาทางออกนั้นๆ เพราะการไร้ทางออกและความสับสนทำให้หนังสือพิมพ์มียอดขายที่สูงอยู่ได้ตลอดเวลาในกิจกรรม “ปรับเปลี่ยน” ที่ดำเนินต่อไปได้เรื่อยๆ โดยไม่จำเป็นจะต้องมีจุดยุติ

ผู้วิจัยใช้คำว่า “ปรับเปลี่ยน” เพราะแสดงให้เห็นถึงอาการ “แกว่ง” ไปมา ระหว่างขั้วประชาชน กับขั้วผู้มีอำนาจหรือมีชื่อเสียง อาการ “แกว่ง” เช่นนี้เราได้เคยเห็นมาครั้งหนึ่งแล้ว คือการแกว่งไปแกว่งมาของกลุ่มขุนนาง จากขั้วอนุรักษนิยมไปสู่อัศวินม้าขาว แล้วก็อาจแกว่งกลับจากขั้วก้าวหน้า มาเป็นอนุรักษย์ได้อีก การ “แกว่ง” ดังกล่าวสำหรับหนังสือพิมพ์ มีทั้งผลดีและร้าย ผลดีคือการแสดงให้เห็นถึงสมรรถนะในการรอมชอมอย่างสูง จนสามารถรอมชอมระหว่างผลประโยชน์กับอุดมการณ์ได้ ผลร้ายคือการรอมชอมและการเปลี่ยนขั้วไปมาทำให้บุคคลภายนอกไม่สามารถหยั่งรู้เจตนารมณ์ในส่วนลึกของบุคคลหรือของหนังสือพิมพ์ได้ และเป็นโอกาสให้หนังสือพิมพ์อาศัยความเกลี้ยกลมในการหลบหลีกเอาตัวรอดจากขั้วหนึ่ง ไปสู่อีกขั้วหนึ่ง แม้จะสนองประโยชน์ส่วนตน ก็มีเหตุผลพอที่จะอ้างได้ว่าตนก็ทำงานเพื่อประโยชน์ของประชาชนด้วยเหมือนกัน

สภาวะ “ปรับเปลี่ยน” ที่เกลี้ยกลม ไหลไปไหลมา ทำให้ราษฎรไม่สามารถพึ่งพาหนังสือพิมพ์ในการพิทักษ์ประโยชน์ของพวกเขาได้อย่างแท้จริง หนังสือพิมพ์เพียงแต่อ้างตนเป็นตัวแทนราษฎร เช่นเดียวกับที่ราชสำนักและสามัญชนหัวก้าวหน้าในอดีตได้เคยกล่าวอ้าง และการอ้างตัวเช่นนั้นนำมาซึ่งความชอบธรรมในการพิทักษ์รักษาอำนาจของตนเอง ซึ่งที่แท้จริงแล้วมิใช่เพื่อราษฎรแต่อย่างใด การที่หนังสือพิมพ์ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่เพื่อราษฎรอย่างแท้จริงได้ทำให้ราษฎรปราศจาก “ความรู้” ที่ควรรู้เพื่อการวินิจฉัยทางเลือกในวิถีทางสังคมและวิถีชีวิตของตนเอง ทำให้ราษฎรไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมอย่างแท้จริงได้และยังต้องคอยหวังพึ่ง “อัศวินม้าขาว” ทำให้ราษฎรตื่นตาตื่นใจกับ “กระแส” ที่สื่อมวลชนจุดขึ้นในแต่ละวันโดยไม่เข้าใจสายธารหลักแห่งชีวิต และถูกหลอกล่อได้โดยง่ายจากกลุ่มต่างๆ ที่ขึ้นไปมีอำนาจ หรือแม้กระทั่งถูกหลอกล่อโดยหนังสือพิมพ์เอง

ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นเราได้ทราบแล้วว่า กระแสการเมืองเน้นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยก็จริง แต่ประชาธิปไตยแบบใดจึงจะทำให้ชาติรอด? แต่ละกลุ่มก็มีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันอยู่ ในด้านเศรษฐกิจ การเสนอเค้าโครงทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยปรีดี พนมยงค์ ทำให้เขาถูกเพ่งเล็งจากหลายฝ่ายว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ในด้านสังคม จอมพล ป. ก็มีแนวคิดเกี่ยวกับสังคมที่แตกต่างไปจากคนอื่น ในสถานการณ์เช่นนี้ หนังสือพิมพ์ “อุดมการณ์” จะต้องรายงานเหตุการณ์และความคิดของกลุ่มอย่างตรงไปตรงมา หนังสือพิมพ์ “สนองประโยชน์” ก็จะสะท้อนความเห็นของกลุ่มแบบที่เรียกว่าหนังสือพิมพ์ที่มีฝักฝ่ายหรือ Party Press ส่วนหนังสือพิมพ์ “ปรับเปลี่ยน” ก็สร้างกระแสตามเหตุการณ์เป็นพักๆ โดยถือว่าเหตุการณ์ขัดแย้งทำให้หนังสือพิมพ์ขายได้ ซึ่งกลายเป็นกระแสหลักของหนังสือพิมพ์ไทยในปัจจุบัน

ทั้งนี้ การตรวจสอบประวัติของนักหนังสือพิมพ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องก็จะทำให้มองเห็น “อาการแหว่ง” ได้สมบูรณ์ขึ้น เพราะต้นเหตุของการแหว่งก็คือบุคคล ซึ่งอาจจะถูกระทบโดยสถานการณ์รอบด้าน หรือโดยลักษณะพิเศษของบุคคลนั่นเอง กุหลาบ สายประดิษฐ์ แสดงอาการแหว่งเช่นนี้หลายครั้ง หนังสือพิมพ์ สุภาพบุรุษ- ประชามิตรของเขาบางครั้งก็ดูเหมือนมันคงในอุดมการณ์ แต่บางครั้งกลับแสดงให้เห็นถึงการยอมตามอำนาจรัฐอย่างชัดเจน แต่การแหว่งของกุหลาบนั้นเกิดจากอำนาจคุกคามของเผด็จการ มิใช่ผลประโยชน์ เป็นการแหว่งจากการเป็น “อุดมการณ์” ไปสู่การเป็น “ผู้สนองประโยชน์รัฐ” และอาจเหวี่ยงกลับไปกลับมาได้ เรียกว่าฝ่าย สาม ก. แต่ลักษณะความเป็นเจ้าอุดมการณ์ของกุหลาบจะเห็นได้อย่างชัดเจนในงานหนังสือของเขา ที่ไม่ได้ถูกเซ็นเซอร์โดยรัฐ เพราะว่าได้ถูกนำออกมาเผยแพร่อย่างกว้างขวางในยุคหลัง ในเรื่องของตัวบุคคลนี้ จะมีปัจจัยของ “กลุ่ม” เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

5. ข่าวสารสาธารณะมักจะมีลักษณะเป็นจีน แม้กระทั่งในช่วงวิกฤติ ก็ไม่มีการให้ความรู้ที่ชัดเจนนัก สถานการณ์ที่คลุมเครือและมักตกไปอยู่ที่อิทธิพลในการชี้นำของผู้ปกครอง มักนำไปสู่วิกฤติ

ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารสาธารณะก็คือการที่ข่าวมักมีลักษณะเป็นชิ้นๆ ดังที่เบนเนตต์ เรียกว่า เป็น “timeless, rootless, fragmented news” ทั้งนี้ เพราะข่าวมักเขียนขึ้นมาเพื่อสนองอารมณ์ ความฝัน ความสุนทรีย์ และภาพฝั่งใจของประชาชนมากกว่าจะเขียนอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริง ข่าวเหล่านี้จะให้ “ภาพ” ของเหตุการณ์ ภาพของบุคคล ที่เข้าใจง่าย ไม่ต้องมีอดีต ไม่มีอนาคต ไม่ต้องมีการวิเคราะห์ทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ “ข่าวที่เป็นชิ้นๆมีชีวิตและความจริงอยู่ในตัวของมันเอง โครงเรื่องของมันขึ้นต้นและจบลงได้ในตัวเอง และสัมพันธ์กับบริบททางสังคมในวงกว้างก็เพียงการถ่ายทอดอารมณ์ฝันในขณะที่เกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น คนส่วนใหญ่มักพอใจแค่ข่าวสารบางส่วนที่ได้รับ และไม่สนใจว่ายังมีข่าวสารอีกมากมายที่ไม่ปรากฏในข่าว” (Fragmented news has a life and a reality of its own. Story plots are self-contained and incorporate broader social context only at the peril of overloading the simple melodrama of the moment. A shred of credibility is added to the mix by documenting that at least most of what is reported actually happened—never mind that much more of what actually happened went unreported)⁶⁰

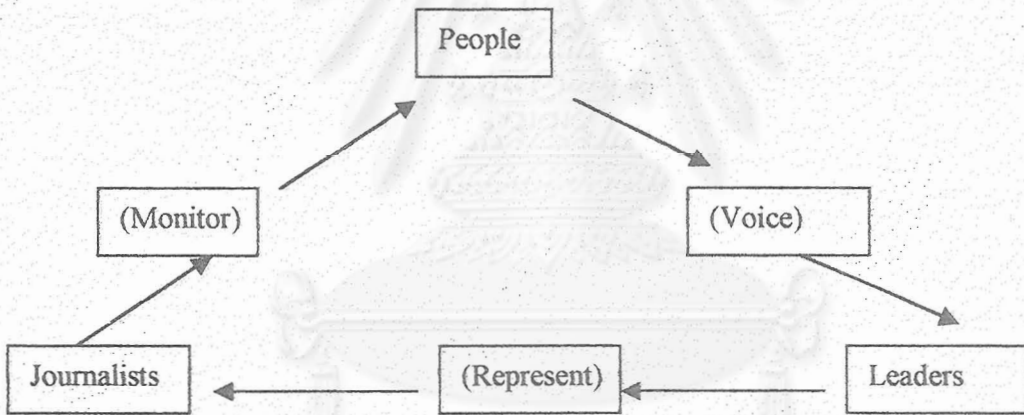
คำกล่าวเช่นนี้ สามารถอธิบายเหตุการณ์ 14 ตุลา 6 ตุลา ได้เป็นอย่างดี ว่า สื่อเสนอข่าวที่เป็นชิ้นๆ ไม่ว่าจะมาก่อนเหตุการณ์หรือหลังเหตุการณ์ ทำให้ประชาชนไม่มีความเข้าใจในบริบทที่เกิดขึ้น นอกจากรับรู้ว่าได้มีเหตุการณ์เช่นนั้นเกิดขึ้นมาแล้ว

⁶⁰ Bennett, *ibid.*, p.61

อุดมคติและความจริงที่ขัดแย้งกัน (The ideal versus the reality) :⁶¹

ในภาพนี้ (ภาพที่ 1) ประชาชนคือผู้มีอำนาจสูงสุด ซึ่งทำให้ประชาชนเป็นเสียงของระบบทางการเมือง ผู้นำทางการเมืองต้องคอยฟังเสียงประชาชนและแสดงความคิดเห็นออกมา นักหนังสือพิมพ์ในแผนผังนี้คือกลไกอิสระที่คอยรายงานประชาชนว่า ผู้นำทางการเมืองปฏิบัติหน้าที่ สอดกับความไว้วางใจของประชาชนหรือไม่อย่างไร นี่คือภาพทางอุดมคติ

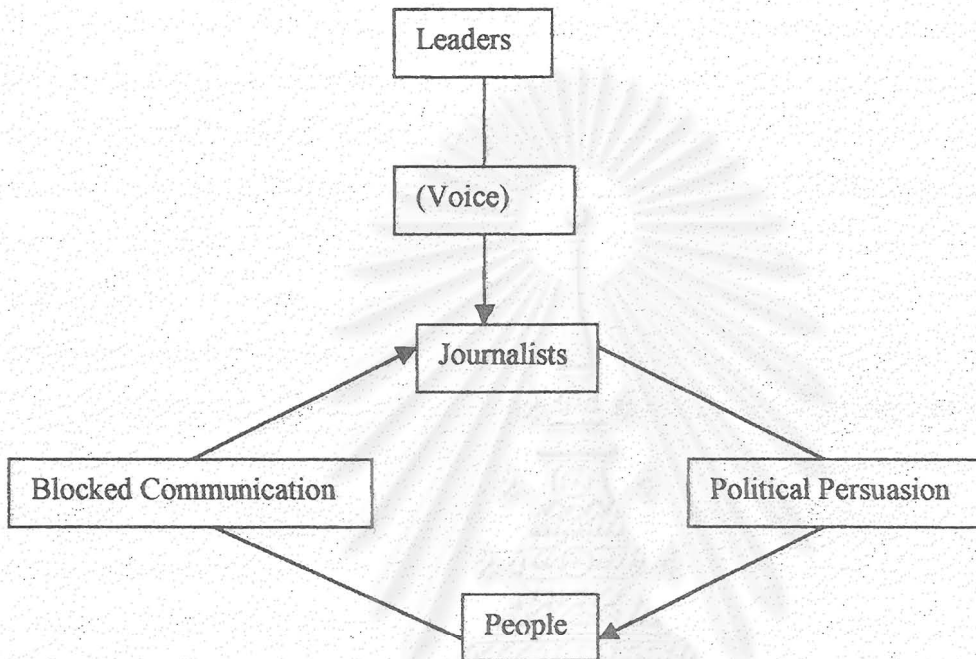
(ภาพที่ 1)

⁶¹ Bennet, ibid., p. 195-196

(ภาพที่ 2)

แต่ในความเป็นจริง ผู้นำและกลุ่มผลประโยชน์กลับยึดครองอำนาจ ทั้งอำนาจทางการเมืองและอำนาจผลประโยชน์และลดทอนอำนาจทางการเมืองและอำนาจเศรษฐกิจของประชาชน โดยวิธีใช้สื่อในเปิดประเด็น สนับสนุน กดดัน ตลอดจนสร้างความสับสนให้แก่สาธารณะ ด้วยวิธีใช้ โพล บ้าง กลยุทธ์การตลาดบ้าง ในการป้อนข่าวสารแก่ประชาชนที่ถูกจับเป็นเชลย (captive public)

สื่อยังมีบทบาทที่แปลกแยกไปจากอุดมการณ์วารสารศาสตร์ดั้งเดิม กล่าวคือ แทนที่จะเป็นตัวจักรกลในเวทีประชาชน หรือเป็นสุนัขเฝ้าบ้านให้ประชาชน คอยจับจ้องมองดูกลุ่มชนชั้นนำ แต่สื่อกลับเป็นท่อส่งสารจากเบื้องสูงมาสู่เบื้องต่ำ เบนเน็คต์กล่าวว่า สื่อไม่เป็นแค่เพียงตัวส่งสารของผู้นำการเมืองเท่านั้น แต่สื่อยังเป็นตัวกลั่นกรองปฏิบัติการของประชาชนที่มีต่อข่าวสารนั้นๆ อีกด้วย กล่าวคือ สื่อจะเปิดประตูให้เสียงจากเมืองล่างต่อเมื่อผู้นำเกิดปัญหา และจำกัดความเห็นของประชาชนเมื่อมันมีที่ท่าจะเบี่ยงเบนไปจากทิศทางที่รัฐบาลต้องการ ดังนั้น ประชาชนจึงเปิดกว้างสู่ข่าวสารโน้มน้าวใจจากรัฐบาล แต่ยากที่จะใช้สื่อเพื่อตอบสนองข่าวสารเหล่านั้นได้ ดังนั้น ในสังคมปัจจุบันข่าวสารจึงถูกจัดกระบวนให้อยู่ในกรอบของผู้มีอำนาจ

ดังนั้น เบนเน็ตต์จึงกล่าวว่า สิ่งที่เรียกว่าความเป็นกลาง ที่แท้ก็คือการเดินไปตามช่องทางที่ได้มีการปูทางเอาไว้แล้วแต่ดั้งเดิม เป็นโอกาสให้ผู้นำทางการเมืองเข้ามาทำหน้าที่ปั่นข่าวสารผ่านสื่อเพื่อสนองความต้องการของตัวเองได้

ภาพที่เบนเน็ตต์นำเสนอนี้ สามารถนำมาอธิบายต่อได้ถึงอิทธิพลของผู้นำทางเศรษฐกิจที่เข้ามาครอบงำกระบวนการข่าวสาร และดูเหมือนจะมีอิทธิพลมากยิ่งขึ้นกว่าอำนาจทางการเมือง เมื่อมันสามารถแสดงความเป็น "ไม่เป็นกลาง" เนื่องจากคนไม่ใช่ผู้นำทางการเมือง ดังนั้นจึงสามารถโน้มน้าวใจ โฆษณาชวนเชื่อ หรือโฆษณาทางธุรกิจได้โดยสะดวก และสามารถทำงานร่วมกับเจ้าของสื่อซึ่งประกาศตนเป็นนักธุรกิจอย่างชัดเจนมากขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้น ข่าวสารที่ประชาชนได้รับจึงทวีความเข้มข้นในด้านการเป็น "กลุ่มการสื่อสาร" (Blocked communication) หรือ กลุ่มข่าวสาร (Blocked Message) ที่มีเป้าหมายเพื่อช่วยข่มขู่ประชาชนให้จมอยู่ในภพภพมาหา หรือข่าวที่เป็นชั้นๆกระจายกระจายและไม่ได้บอกเรื่องราวอะไร มากขึ้นเรื่อยๆ

6. หนังสือพิมพ์มีปกติที่สนับสนุนอำนาจรัฐ มากกว่าเป็นปากเสียงของประชาชนที่แท้จริง

ยิ่งไปกว่านั้น ความยึดมั่นในอุดมการณ์แห่งเสรีภาพที่ว่าด้วยการจับจ้องมองดู และวิพากษ์รัฐ ยังมีความสับสน และถูกนำมาตีให้ร้อนเฉพาะยามที่หนังสือพิมพ์รู้สึกว่าคุณคุณรัฐคุกคาม หรือเฉพาะเมื่อตนรู้สึกว่าคุณคุณรัฐคุกคามเท่านั้น แต่ในยามปกติ หนังสือพิมพ์กลับเป็นฝ่ายสนับสนุนข่าวอำนาจรัฐมากกว่า ดังผลการวิจัยเชิงกรณีศึกษาของจันทิกา สุภาพงษ์ เรื่อง "บทบาทของหนังสือพิมพ์ไทยในการวางกรอบอุดมการณ์ทางสังคมในกรณีการนำเสนอข่าววัดพระธรรมกาย"⁶² ได้นำเสนอว่า เมื่อเกิดการเผชิญหน้ากันของอุดมการณ์ในสองขั้ว คือส่งเสริมอำนาจรัฐและไม่ส่งเสริมอำนาจรัฐ หนังสือพิมพ์มีแนวโน้มจะสนับสนุนอุดมการณ์ขั้วแก่คือส่งเสริมอำนาจรัฐมากกว่า โดยการสัมภาษณ์กลุ่มชนชั้นนำและผู้เชี่ยวชาญที่ยึดคติอย่างฝังหัวในความเชื่อของตนอย่างยิ่ง ทำให้ข่าวปราศจากความหลากหลายในความคิดเห็น มีการเพิ่มความเชื่อถือให้บางแหล่งข่าว และลดความน่าเชื่อถือให้บางแหล่งข่าว และใช้แหล่งข่าวกลุ่มอำนาจรัฐซ้ำแล้วซ้ำเล่าโดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งข่าวจากกรมศาสนาฯ ส่งผลให้สื่อมวลชนมีบทบาทในการผลิตซ้ำความเชื่อเดิมหรือความเชื่อที่เป็นกระแสหลักซึ่งได้รับการอนุมัติจากพระที่มีชื่อเสียงหรือผู้เชี่ยวชาญหรือเจ้าหน้าที่รัฐซ้ำแล้วซ้ำเล่า โดยไม่สามารถพิสูจน์ได้เลยว่าข้อโต้แย้งต่าง ๆ นั้นสิ่งใดที่เป็นความจริง หรือความไม่จริง นอกจากข้อคิดเห็นของฝ่ายอำนาจรัฐดังกล่าวซึ่งล้วนแต่ออกมาในเชิงลบต่อวัดพระธรรมกายที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสิ้น เพราะข้อสมมุติฐานของหนังสือพิมพ์ตั้งไว้ในเชิงลบก่อนหน้านี้แล้ว การตั้งข้อสันนิษฐานในเชิงลบเช่นนี้นำมาสู่การชี้แนะในการนำเสนอข่าว เป็นช่องทางให้ใช้

⁶² จันทิกา สุภาพงษ์, บทบาทของหนังสือพิมพ์ไทยในการวางกรอบอุดมการณ์ทางสังคมในกรณีการนำเสนอข่าววัดพระธรรมกาย, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาวารสารศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543, หน้า 105

ภาษาที่ดูเดือด และกล่าวโทษผู้ที่ถูกตัดสินว่าผิด การพาดหัวข่าวหรือหาซึ่งอำนวยความสะดวกในทางธุรกิจแก่สื่อคือทำให้หนังสือพิมพ์ขายดีอีกด้วย

จันทิกา กล่าวว่า สื่อมวลชนกลายเป็นผู้แสวงหา “เหยื่อ” ทำการกล่าวหา และทำลายเหยื่อเป็นครั้งคราว โดยมองพฤติกรรมที่สื่อเห็นว่า “ผิดธรรมดา” และชี้ให้ประชาชนเห็นความผิดธรรมดาในสิ่งที่เกินระดับปกติ ในการกระทำเช่นนี้ สื่อจะถือ “ความธรรมดา” นั้นว่าคือฐานของ “ความเป็นกลาง”

จากงานวิจัยของจันทิกาทำให้นำไปสู่ข้อสรุปในงานวิจัยชิ้นนี้ได้ว่า เนื่องจากสื่อยึดถือว่าความ “ธรรมดา” นั้น ต้องผ่านการวินิจฉัยของ “ผู้รู้” หรือผู้มีอำนาจเสียก่อน คนกลุ่มนี้จึงยังคงเป็นผู้ยึดกุมอำนาจในการตัดสิน “ความถูก ผิด” หรือยังยึดครองพื้นที่ของความเป็นเจ้าของอุดมการณ์อยู่นั่นเอง เพียงแต่เปลี่ยนโฉมหน้าจาก “เผด็จการทหาร” ไปเป็น “เผด็จการราษฎรอาวุโส” ซึ่งได้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเจ้าของความรู้ หรือบุคคลผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคม ซึ่งผู้ที่คัดเลือกบุคคลเหล่านี้ขึ้นมาคือสื่อมวลชนนั่นเอง คนเหล่านี้มีหน้าที่ในการทำงานร่วมกับสื่อ ในการแสวงหา “เหยื่อ” เป็นทั้งผู้เสนอแนะแนวคิดและคล้อยตามความคิดที่พัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนในสื่อมวลชนในลักษณะของการสร้าง “อนุกรมภาพ” (Series of Images) อย่างเป็นครั้งคราว ซึ่งในแต่ละคราวจะส่งผลในด้านขอดจำหน่ายของหนังสือพิมพ์ด้วย

งานวิจัยนี้ จึงสามารถตอบคำถามได้ว่า เหตุใดหนังสือพิมพ์ไทยจึงไม่สามารถเป็นตัวถ่ายโอนความรู้ และอุดมการณ์ ไปสู่ประชาชนด้วยตัวเอง ในทางตรงข้าม สื่อมักจะเป็นเครื่องมือของคนกลุ่มใดก็ตามที่ขึ้นมาใช้อำนาจและยึดครองสิทธิธรรมทางข่าวสาร อันส่งผลให้สังคมไทยเป็นสังคมที่รับรู้ข่าวสารเป็นชิ้นๆ และเข้าไม่ถึงองค์ความรู้ที่แท้จริงของเหตุการณ์แต่ละอย่าง การรับรู้ในคุณค่าและอุดมการณ์ของสื่อก็ไม่สามารถต่อสู้กับกระแสทุนนิยมได้ การนำเสนอข่าวที่ครึกโครมและไร้สาระเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามเป็นอย่างยิ่งกับข่าวสารที่สังคมควรจะต้องการ คือข่าวสารในเชิงลึกที่ถูกต้อง และครบถ้วนในบริบท

นอกจากนั้นการถ่ายโอนของการยึดสิทธิธรรมทางข่าวสารยังมีลักษณะสมยอม รอมชอม และพยายามไม่แตะต้องกับกลุ่มอำนาจเก่า ดังที่ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า “กระบวนราชการนี้ไม่ไว้วางใจหรือที่เป็นเครื่องมือของระบบอำนาจนิยมนับตั้งแต่กำเนิด จึงโน้มเอียงที่จะสนับสนุนเผด็จการทุกรูปแบบ และในที่สุดระบบราชการก็สถาปนาระบบเผด็จการทหารที่ต่อเนื่องยาวนานขึ้นมายึดเอาประเทศไทยไปเป็นสมบัติส่วนตัว” กรณี 6 ตุลาเท่านั้นที่มีความท้าทายกันอย่างรุนแรง ก็เนื่องจากทหารไม่สามารถยินยอมให้ผู้อื่นมาดึงเอาสิทธิอำนาจจากตนไปได้ แต่หลังจากนั้น สังคมไทยก็กลับเข้าสู่ระบบเดิม คือการไม่ยอมแตกหักจากอดีต และการรักษาความจำเป็นที่จะต้องรักษาความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชนชั้นผู้นำให้เหนียวแน่น

เนื่องจากงานวิจัยนี้ ต่อเนื่องกับงานวิจัยเรื่องก่อนๆ⁶³ เมื่อมาสังเคราะห์ร่วมกันในลักษณะ final synthesis ทำให้มองเห็นภาพใหญ่ในท้ายที่สุดว่า

กระบวนการสร้างชาติไทยให้เป็นชาติที่ “เจริญ” นั้น เริ่มต้นมาตั้งแต่ครั้งฝรั่งเข้ามาล่าอาณานิคมในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และยังคงดำเนินสืบเนื่องกันตลอดมาจนปัจจุบัน แม้จะใช้คำที่เป็นสัญลักษณ์แทนความหมายของความเจริญต่างกัน เช่น “ความศิวิไลซ์” บ้าง “ความเจริญ” บ้าง “ความรุ่งเรือง” บ้าง “อารยประเทศ” บ้าง “ความก้าวหน้า” บ้าง “โลกาภิวัตน์” บ้าง แต่ความหมายก็คือการปรับประเทศให้รุดหน้า โดยอาศัยชาติตะวันตกเป็นแบบอย่าง

ในสมัยที่ประเทศมีการปกครองแบบอำนาจนิยม ไม่ว่าจะอยู่ในรูปพระมหากษัตริย์หรือคณะบุคคลมีอำนาจเบ็ดเสร็จ ผู้ปกครองคือผู้ให้นิยามว่า ประเทศไทยที่เจริญแล้วนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์อย่างไร ความเจริญนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นแบบตะวันตกเต็มรูปแบบ แต่สามารถจะมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย แต่การจะปรับให้เป็นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจเป็นผู้ชี้ขาด (โดยมีความต้องการของประชาชนเป็นข้ออ้าง) ซึ่งแน่นอนว่า การชี้ขาดนั้นต้องเป็นไปในทิศทางที่ผู้ปกครองยังสามารถรักษาอำนาจไว้ได้ กระแสข่าวสาร จะออกมาในทิศทางเดียวกันเพื่อป้อนความรู้แก่ประชาชน ทำให้สรุปได้ว่า ชนชั้นนำ (ทางการเมือง เศรษฐกิจ) คือผู้ประกอบสร้าง “สังคมนิยม” หรืออุดมการณ์หลักสำหรับชนในชาติ เป็นเจ้าของสิทธิสภาพในอาณาเขต กรอบความคิดที่เป็นหลักนี้ บางครั้งก็จำเป็นต้องไปควบคุมหรือกดขี่อุดมการณ์สายอื่น เช่น สมัยจอมพล ป. จอมพลสฤษดิ์ และนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ต้องเข้าไปกดขี่ลัทธิคอมมิวนิสต์

สิทธิสภาพในอาณาเขตนี้ ถูกแปรให้เป็นของประชาชนในบางครั้ง เช่นหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลา สังคมยอมรับในอำนาจของประชาชน แต่หลังจากนั้นไม่นาน ชนชั้นนำก็เข้ามายึดครองสิทธิอำนาจไปอีกจนทำให้เกิดการกระทบกันอย่างรุนแรงระหว่างฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาในเหตุการณ์ 6 ตุลา

ความคิดประชาธิปไตยเมื่อถูกยอมรับว่าเป็นสัญลักษณ์ของผู้เจริญแล้วก็ดูเหมือนจะแล้วกันไป หนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนอื่นๆก็ไม่ได้ให้ความสนใจที่จะพัฒนาให้ประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือสร้างสังคมที่เจริญกว่าที่มันเป็นอยู่ เมื่ออุดมการณ์ “ประชาธิปไตย” (แบบไทยๆ) ได้รับการยอมรับ มันก็ได้กลายเป็นตัวเข้าไปจัดแจงวิธีการมอง โลกให้คนอื่น หรือจงใจคนอื่นให้มองโลกตามวิถีทางของตน มันเป็นตัวควบคุมว่านี่ถูก นั่นผิด และเมื่อถูกแล้ว นี่ก็คือธรรมชาติที่จะต้องดำเนินไปตามวิถีทางของมัน มันจะสร้างฐานคติ (norm) สร้างข่าวสาร สร้างวาทกรรม ซึ่งจะประทับประคองอุดมการณ์นั้น และการที่ใครจะลุกขึ้นต่อต้านเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยากเพราะจะถูกมองว่าไม่ปกติ หรือฝืนธรรมชาติ เพราะอุดมการณ์ที่เป็นกรอบความคิดหลักนั้นทำให้คนรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินไป จะเปลี่ยนแปลงผิดแผกไปจากนี้มิได้ เพราะจะกลายเป็นการฝืนธรรมชาติ

⁶³ งานวิจัยของ สุภิญญา อุบลรัตน์ เรื่อง “วิกฤติในวิวัฒนาการหนังสือพิมพ์ไทย” (2542), “การยึดครองสิทธิอำนาจระหว่างกลุ่มอนุรักษ์นิยมกับกลุ่มก้าวหน้าโดยอาศัยสื่อสิ่งพิมพ์ก่อนปี 2475” (2543) ประกอบ

เมื่อประเทศไทยถูกปรับเข้าไปสู่ความเจริญประเภทมีประชาชนเป็นฐานเช่นนี้แล้ว ใครจะถูกขืนมาต่อด้านก็กลายเป็นเรื่องผิดปกติ ผู้วิจัยจึงไม่พบการต่อสู้กับกระบวนการประชาธิปไตยผ่านทางหนังสือพิมพ์เลย รัฐบาลหลัง 14 ตุลาทั้งหมดจะพยายามสรรค์สร้าง ปรับแต่ง องค์กรต่างๆ ให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย เพราะเท่ากับเป็นการรักษาสิทธิอำนาจของตนให้ดำรงอยู่ต่อไปด้วย แต่หากจะมีผู้ไม่ชอบระบอบประชาธิปไตยอยู่บ้าง นั่นก็เป็นเพียงความคิดเห็นรองที่ไม่สามารถแสดงออกมาได้ผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ แต่ถ้าจะมีการดำเนินกลยุทธ์ได้คืนเพื่อถ่วงระบอบประชาธิปไตยก็สามารถทำได้ ดังจะเห็นได้จากการปะทะของความขัดแย้งระหว่างฝ่ายขวากับฝ่ายซ้ายในเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ

การเน้นย้ำ ป้องกัน ระบอบประชาธิปไตยของรัฐบาลแต่ละรัฐบาล เป็นฐานรองรับความแข็งแกร่งของรัฐบาลเอง เพราะถ้าประชาชนรู้สึกว่าคุณกดขี่ ประชาชนก็จะลุกขึ้นมาตอบโต้ ความเจริญที่สัมพันธ์กับความเป็นประชาธิปไตยทำให้ไทยหมุนไปสู่ความเป็นสังคมเสรียิ่งกว่าประเทศอื่นใดในภูมิภาคแถบนี้ แต่ความเป็นประชาธิปไตยของไทยนั้นก็ยังคงอิงบริบทดั้งเดิมของไทย ไม่จำเป็นต้องเป็นประชาธิปไตยตามรูปแบบสากลแต่อย่างใด

ทั้งนี้เพราะในกระบวนการประชาธิปไตยไทยนั้น หนังสือพิมพ์ (รวมทั้งสื่อชนิดอื่นด้วย) ตกอยู่ในวังวนของอำนาจรัฐและทุนมากเกินไป จนกระแสข่าวสารที่จะสร้างสมค่านิยมและคุณธรรมของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (คือข่าวสารที่โน้มน้าวใจให้ประชาชนออกมามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเหตุผลเพื่อสร้างสรรค์สังคมเสรีที่มีคุณธรรม ร่ำรวย และมีความสุข) ถูกบล็อกด้วยการขึ้นอำนาจฝ่ายปกครองและนายทุน ที่หนังสือพิมพ์แอบอิงอยู่ ภาพสังคมไทยถูกสร้างขึ้นโดยให้กรุงเทพฯ เป็นตัวแทนของประเทศไทย และความร่ำรวยทางเศรษฐกิจมักถูกจำกัดความให้สนองความร่ำรวยของนายทุนซึ่งเป็นเจ้าของสื่อหนังสือพิมพ์เองด้วย ภายใต้ภาพลวงตาว่าไทยเป็นประเทศประชาธิปไตย และเรากำลังมุ่งไปเป็นเสือตัวที่ 5 แห่งเอเชีย

บทบาทของหนังสือพิมพ์ไทยที่โอนไปเอนมา มักเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครอง และ เศรษฐี และมักขายขำขำน้ำเน่า ทำให้ไม่สามารถเป็นหลักของระบอบประชาธิปไตยได้เท่ากับตัวประชาชนเอง หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ประชาชนคือคัทเอ้าท์ ที่ออกมาตัดอัตราเร่งของกระแสไฟฟ้าแห่งเผด็จการ หรือความไม่ชอบมาพากลของผู้ปกครอง ที่กำลังจะลัดวงจร (ช็อต) แปลว่าเมื่อถึงเวลาประชาชนก็สามารถลุกขึ้นมาสู้ได้ด้วยตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งหนังสือพิมพ์เท่าใดนัก แตกต่างจากในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งหนังสือพิมพ์เป็นตัวปลุกเร้าการต่อสู้กับอังกฤษในสงครามก๊อติสราฟ ค.ศ. 1775 และยังเป็นตัวปลุกเร้าสงครามกลางเมืองที่ก่อให้เกิดการเลิกทาสด้วย อาจจะทำความเข้าใจในส่วนนี้ได้ว่า ในท่ามกลางน้ำเน่า การแตกกระจายเป็นชิ้นๆ จนปะติดปะต่อกันได้ยากของเนื้อหาหนังสือพิมพ์ การปลุกเร้าทางวัตถุในระบบทุนนิยมจนประชาชนตกอยู่ในความฟุ้งเฟ้อและความไร้แก่นสาร หนังสือพิมพ์ก็ยังมีน้ำดี เป็นกระแสข่าวสารที่มีคุณค่าในทางความคิด กระแสข่าวสารและความรู้เหล่านี้แม้จะเป็นส่วนน้อยและสื่อไม่ให้ความสำคัญ ก็ยังมีบทบาทในการสั่งสม

ความรู้และอุดมการณ์ประชาชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้ “ข่าวสารส่วนน้อยแต่มีค่า” เหล่านี้ได้ผสมผสานและปรุงแต่งกับสื่ออื่นๆ และปัจจัยอื่นในสังคมด้วย

แต่การลุกขึ้นต่อสู้ของประชาชนก็ไม่ได้หมายความว่าความถึงการบรรลุถึงคำตอบของสังคม “คิวไลซ์” ที่ร้ายวย สงบ สันติ ประเทศไทยยังไม่ได้มีสัญญาณใดที่บ่งชี้ว่าจะสามารถดำเนินไปถึงจุดนั้น ประเทศมีสภาพเหมือนจักรกลที่เดินไปข้างหน้า เยื่อใยตนเองเมื่อใกล้จะประสบความหายนะ แล้วเครื่องจักรก็เดินต่อไปใหม่ โดยไร้จุดหมายที่ชัดเจน ลักษณะเช่นนี้จะบ่งชี้สมรรถนะทางจิตวิญญาณ (ของคนดี ที่รักชาติและรักเพื่อนมนุษย์) และมันสมองในส่วนใช้เหตุผล(เพื่อวิเคราะห์ความถูกผิด การตั้งเป้าหมาย และวิธีการบรรลุถึงเป้าหมาย) ที่ยังมีปัญหา และเป็นปัญหาสำคัญที่สุดของการเสริมสร้างสังคมประชาธิปไตยซึ่งต้องเป็นสังคมของคนรู้คิดด้วย หนังสือพิมพ์ไม่สามารถจะปฏิเสธได้เลยว่า คนมิได้เป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุนี้ และด้วยความบกพร่องดังกล่าว สังคมไทยก็จะต้องเผชิญกับความขัดแย้งที่สักแต่ขัดแย้งและเผชิญหน้าโดยปราศจากคำตอบต่อไปโดยไม่สามารถจะคาดคะเนได้เลยว่า จักรกลแห่งความผิดพลาดนี้จะยุติลงเมื่อใด

บรรณานุกรม

หนังสือ

- 1.กลุ่มผดุงธรรม, 6 ตุลา เราคือผู้บริสุทธิ์, เอกสารอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ จดหมาย และคำให้สัมภาษณ์ เปิดเผยข้อเท็จจริงคดี 6 ตุลา 2519, 2532
- 2.งามแซง โดยงามแซง, ทนายความกับนักหนังสือพิมพ์, กองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ โรงพิมพ์ พิมเนศ, พฤษภาคม 2516
- 3.บุญเลิศ ช้างใหญ่, ของชาวหนังสือพิมพ์, สำนักพิมพ์มติชน, 2539
- 4.พงษ์ศักดิ์ พยัฆวิเชียร, “หนังสือพิมพ์ ทางเปลี่ยวสายเค็ม” วันนักข่าว 5 มีนาคม 2520
- 5.พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ เล่ม 1, สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2535
- 6.ประกาศ วิชาการณ์, สุภาพบุรุษนักประพันธ์
- 7.ปรีดี พนมยงค์, บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร, นิติเวช, 2515
- 8.เรียมเอง, เมืองนิมิต, สำนักพิมพ์กระท่อม ป.ล., 2544
- 9.วิทยากร เชียงกูล, การเมืองภาคประชาชน มองจากชีวิตและงานของศรีบูรพา, โรงพิมพ์เดือนตุลา,
- 10.วินทร์ เลียววารินทร์, ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2539
- 11.เสถียร พันธรั้งษ์, ผสมผสานของท่าน น.ม.ส., สุวรรณภา เกรียงไกรเพชร, บรรณาธิการ
- 12.สุภา ศิริमानนท์, พงนาถ

13. ศูนย์นิสิตและนักศึกษาแห่งประเทศไทยและคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์กรณีตุลาและ
พฤษภาทมิฬ, สำนักพิมพ์ประภัสสร, 2543
14. อรรถจักร สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธ
ศักราช 2475
15. ฮิวเมอริสต์ (อบ ไชยวสุ) สุภาพบุรุษ, พิมพ์ซ้ำใน เนชั่นสุดสัปดาห์, 19-25 มีนาคม 2544
2544
16. วิลเลียม แบริดลีย์, เดวิด มอแรลล์, เดวิด แชนตัน, สตีเฟน ยัง, เหตุการณ์หกตุลาในทัศนะนักวิชา
การอเมริกัน (Thailand: Domino by Default?), เอกรงค์ รั้งคระทีป แปล. สำนักพิมพ์ลานนา 2522
17. Benedict Anderson, Withdrawal Symthoms : Social and Cultural Aspects of the October 6
Coup, Bulletin of Concerned Scholars, Vol.9 No.3-July-Sept 1997
18. James Curran, Michael Gurevitch and Janet Wollacot, The Study of the Media: Theoretical
Approach, in Approaches to Media, edited by Oliver Boyd-Barrett & Chris Newbold, Arnold,
New York 1995

วิทยานิพนธ์

19. นภัทร วัชรพิมลมาศ, การควบคุมและการใช้ประโยชน์, วิทยานิพนธ์ภาคศึกษาวารสารสนเทศ,
คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขณหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลในยุคจอมพล ป.พิบูล
สงคราม กับยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
20. ศิริอร หรัมย์ปราณี, การศึกษาเปรียบเทียบการนำเสนอเนื้อหาทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย
ไยสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช กับสมัยนายธานินทร์ กรัยวิเชียร, วิทยานิพนธ์ภาคศึกษาวารสาร
สนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
21. สกล กิจจรีด, บทบาทของหนังสือพิมพ์เจ้าพระยาในการสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลนาย
ธานินทร์ กรัยวิเชียร และความขัดแย้งกับหนังสือพิมพ์ร่วมสมัย, วิทยานิพนธ์ภาคศึกษาวารสารสนเทศ
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541
22. จันทิกา สุภาพงษ์, บทบาทของหนังสือพิมพ์ไทยในการวางกรอบอุดมการณ์ทางสังคมในกรณีนำ
เสนอข่าววัดพระธรรมกาย, วิทยานิพนธ์ภาคศึกษาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2543

หนังสือพิมพ์

ไทยรัฐ
สยามรัฐ

มคิชน
 ยุทธ โภษธุ
 ครุ โฉวาท
 ไทย
 ประชาชาติ
 ประมวลวณวัน
 วชิรญาณ
 ลักวิทยา
 ทวีปญญา
 ตลวภาคพจนกิจ
 ศิริพจนภาค
 ศรีกรุง
 สุภาพบุรุษ
 สารเสรี
 ไท รายวัน
 สยามนิกร
 เศรษฐกร
 เจ้าพระชา

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย